

ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ

Доклад на
Центъра за
икономическо
развитие

Икономиката на България

Април
2010

МЕНИДЖЪР.

ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Икономиката на България

Април 2010

Под общата редакция на:

д-р по икономика Георги Прохаски, Лиляна Дудева

Авторски колектив:

д-р по икономика Анелия Дамянова, Бленика Джелепова,
Георги Михайлов, Даниела Петрова, Иван Такев, Калоян Стайков,
Лиляна Дудева, Мариана Сиракова, Мариета Цветковска,
Станислав Славов, д-р по икономика Теодора Нончева

**ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ**

Икономиката на България

**ДОКЛАД НА ЦЕНТЪРА ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ**

Април 2010

Издава "Мениджър"

Художествено оформление

Йохан Карлсон

Предпечат

"Мениджър"

Икономиката на България

Април 2010

**ЦЕНТЪР ЗА
ИКОНОМИЧЕСКО
РАЗВИТИЕ**

Съдържание

Макроикономическа динамика	6
Икономически растеж	6
Текуща сметка	14
Външна търговия	15
Преки чуждестранни инвестиции	17
Инфлация	18
Заетост и безработица	20
Политика към предприятията	22
Публични финанси	35
Социална и здравна политика	40
Екологична политика	41
Финансова система	48
Банкова система	49
Лизингов пазар	53
Застрахователен сектор	54
Капиталов пазар	56
Енергетика	60
Транспорт	65
Строителство и недвижими имоти	69
Туризъм	75
Селско стопанство	79
Регионална политика и европейски фондове	83

Макроикономическа динамика

Икономически растеж

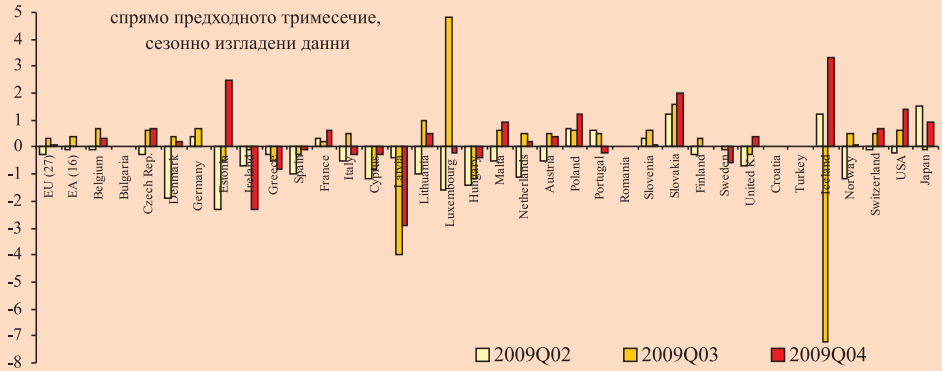
И за първото полугодие на 2010 г. българската икономика ще регистрира спад. За първото тримесечие очакваме спад в порядъка на 3% на годишна база. Забавянето му, в сравнение с размера на този за последното тримесечие на м.г. (5.9%), ще се дължи на активизирания растеж на износа и пониския спад на индустриалното производство. Слаб растеж очакваме едва през третото и четвъртото тримесечие на 2010 г. През тази година България ще излезе от цикличната криза, но въпросът е за мащабите на структурните проблеми в икономиката и преодоляването им.

Спадът на българската икономика на годишна база се задълбочаваше през цялата минала година. За последното тримесечие на 2009 г. той достигна 5.9% (5% за годината). У нас задълбочаването на спада продължи по-дълго, отколкото в основните световни икономики. В тези страни продължава започналата от средата на м.г. тенденция на забавяне на спада на годишна база (Фиг. 1), на което при повечето страни съответства положителен растеж спрямо предходното тримесечие. Този растеж обаче все още е неустойчив и в доста страни той е по-нисък през последното тримесечие на 2009 г., отколкото през третото тримесечие. В Чехия, Италия и Румъния след растеж за третото се наблюдава отново спад за последното тримесечие. На база предходното тримесечие икономиките на Ирландия, Италия, Латвия, Унгария, Португалия и Швеция продължават да спадат въпреки продължаващото забавяне на спада на годишна база.

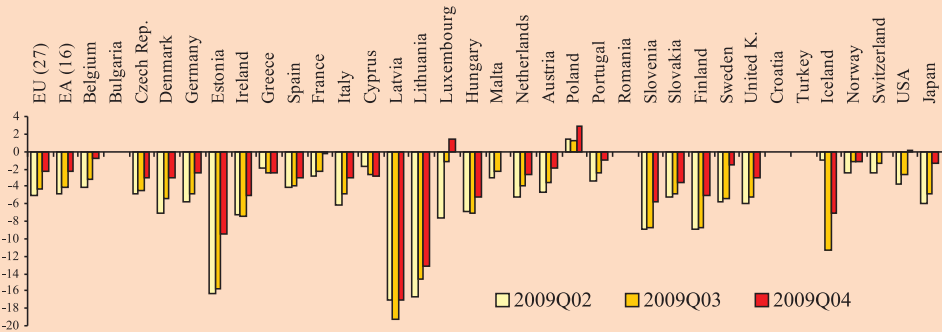
Два са, най-общо казано, факторите за справянето ни с кризата. Външните, независещи от нас - раздвижването в икономиките на основните ни партньори, и вътрешните - антикризисните реакции от страна на всички икономически агенти. Подобряването на външната за нас среда продължава, но е слабо и колебливо. За съжаление няма сезонно изгладени данни за реалната динамика на БВП у нас, които да можем да сравняваме с данните за другите страни. Въпреки това изводът от сравнението на динамиката на годишна база, макар и въз основа на сезонно неизгладени данни, е твърде неблагоприятен за нас. Всички разглеждани по-горе страни отбелязват забавяне на спада, Гърция има задържане на спада на нивото от третото тримесечие, само у нас, Кипър и Исландия последното тримесечие на м.г. има задълбочаване на спада. В условия на макар и слабо подобряваща се външна среда продължаващото забавяне на българската икономика може да се свърже със забавени или слаби вътрешни антикризисни реакции.

Междинните пролетни прогнози на ЕК подчертават временния характер на основните двигатели на започналото от третото тримесечие на 2009 г. крехко възстановяване на растежа на икономиките в ЕС и световната ико-

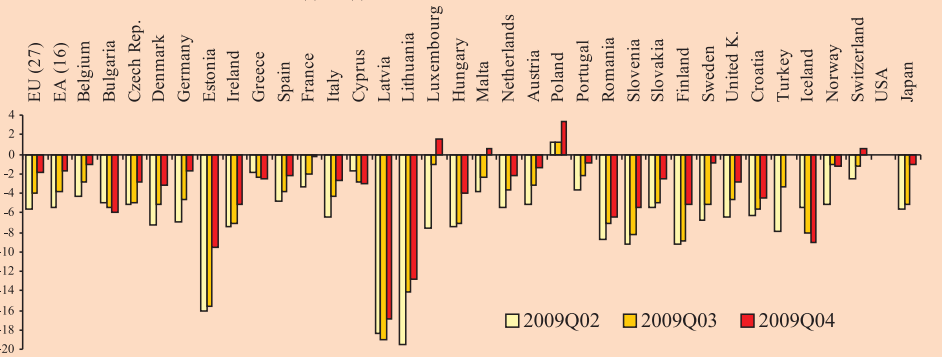
Фигура 1. Реален темп на БВП, %

спрямо съответното тримесечие на предходната година,
сезонно изгладени данни

спрямо съответното тримесечие на предходната година,
сезонно неизгладени данни

Източник: Евростат (база данни към 12.04.2010 г.)

номика (сред тях - най-вече цикълът на изменение на запасите) и смесените сигнали от страна на краткосрочните данни (подобряват се бизнес индикаторите, но по-малко окуражаващи са месечните данни за промишленото производство и търговията на дребно). Февруарските прогнози на ЕК за световната икономика през 2010 г. са леко по-оптимистични в сравнение с есенните. Очаква се 4.5% реален растеж на БВП и 7% растеж на търговията на световната икономика (без ЕС). Прогнозите за ЕС и Евронзоната почти не са променени в сравнение с есенните. Очаква се 0.7% растеж на БВП на ЕС и Евронзоната; инфлация (ХИПЦ) - 1.4% за ЕС и 1.1% за Евронзоната.

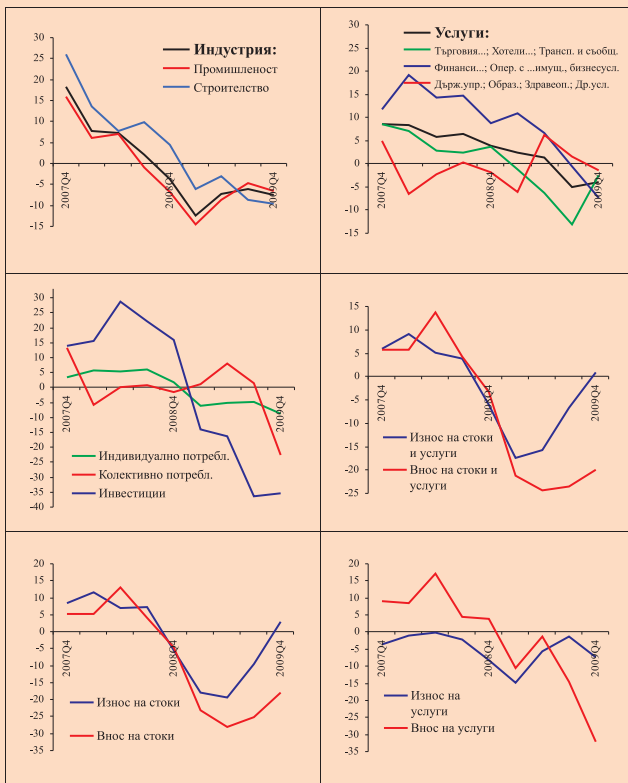
От страна на **производството на БВП** задълбочаването на общия икономически спад през последното тримесечие на м.г., както и на спада през третото, се дължи на *сектора на услугите*. В спада за цялата 2009 г. най-голям негативен принос има индустрията. Услугите като цяло реагираха най-късно на общото влошаване на икономическата конюнктура в страната вследствие най-вече от предхождащия спад на активността и доходите в индустрията. С лед като едва през третото тримесечие на миналата година добавената стойност в сектора падна под нивото си спрямо година назад (5.1% спад), през последното тримесечие на годината спадът продължи, но бе по-слаб (3.9%). Забавянето на спада в сектор *услуги* се дължи на забавянето на спада в *транспорт, складиране и съобщения и търговия* (съответно от 15.6% и 13.2% до 4.1% и 0.1%), което е обнадеждаващ факт. Същевременно за първи път от 1999 г. насам финансовото посредничество премина от растеж, макар и намаляващ, в спад. С най-голям спад в сектора през последното тримесечие на м.г. е добавената стойност в операциите с недвижими имоти и в държавното управление, при последното - резултат от рестриктивната фискална политика. След забавяне през третото тримесечие, през четвъртото спадът в сектор *индустрия* се задълбочи (от 6% на 7.5%). Това се дължи на задълбочаване на спада на добавената стойност както в строителството (от 8.7% на 9.7%), така и в промишлеността (на 6.5%, за разлика от третото тримесечие, когато се наблюдаваше обнадеждаващо забавяне на спада на 4.8% след спад с 8.7% за второто и 14.5% за първото тримесечие). Същевременно обнадеждаваща е тенденцията, че промишлените продажби за износ от ноември насам растат на годишна база, а на вътрешния пазар спадът им се забавя. Големите амплитуди в динамиката на *аграрния сектор* (спад за последното тримесечие на 2009 г. с 11.3% на годишна база, след растеж през третото (2.3%), предхождан от задълбочаващ се спад през първото полугодие (с 4.8% за първото и 6.3% за второто тримесечие), и растеж с 26.4% за последното тримесечие на 2008 г.) отразяват освен влиянието на базата още от 2007 г., и колеблива адаптация в условията на кризата.

Инвестициите, със спад за четвъртото тримесечие с над 35%, имаха най-значително неблагоприятно въздействие за задълбочаването на спада на ико-

номиката от страна на **крайното използване на БВП**. Спадът на инвестициите се задържа близо до този от третото тримесечие (36.5%), след 16.3% за второто и 14% за първото. Слабото забавяне на спада на *потреблението на домакинствата* през третото тримесечие (до 5.3%, след 5.6% за второто и 6% за първото) бе последвано от задълбочаване на спада за четвъртото до 8%. Свиването на правителствените разходи доведе до спад на правителственото потребление, и то значителен (индивидуалното намаля с 14%, а колективното с 22.6% спрямо година назад), за разлика от предходното трето тримесечие, когато имаше все още положителен, макар и намаляващ принос в динамиката на крайното потребление. Външната търговия продължава да има положителен ефект върху общата икономическа динамика. Износът на стоки и услуги се увеличи на годишна база, макар и само с 0.8%, след забавянето на спада му в предходните две тримесечия (от 17.4% за първото на 15.8% за второто и

6.7% за третото), и то поради реалното нарастване на износа на стоки с 2.8%. Същевременно забавянето на спада на вноса на стоки и услуги през четвъртото тримесечие е по-значително в сравнение със забавянето за третото и това (въпреки растежа при износа) доведе отново до отрицателно *външно-търговско салдо със стоки и услуги* (след положително салдо за третото тримесечие). Прави впечатление значителното задълбочаване на спада на вноса на услуги, което се дължи най-вече на преориентиране на българските туристи от туризъм в чужбина към туризъм в България (Фиг. 2).

Фигура 2.
Компоненти на БВП, реален растеж на годишна база, %

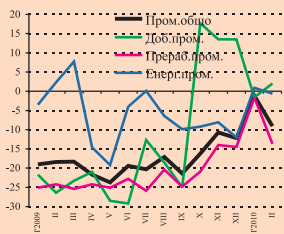
Източник: НСИ, Национални сметки

Месечните данни за **промишлеността** от октомври насам открояват забавяне на спада на производството и растеж на продажбите за износ на годишна база (Фиг. 3). В сравнение с най-големия спад на производството през май 2009 г. (24%) за януари 2010 г. спадът е едва 1.2%, но за февруари отново се задълбочи, и то значително - до 9.1%. Динамиката в промишлеността се определя главно от динамиката на преработващата промишленост, в която - след двуцифрени спадове през цялата 2009 г. - за януари спадът на производството е едва 1.6% на годишна база, но за февруари нарасна на 13.7%, вероятно във връзка със затрудненията по южната ни граница. В добивната промишленост от октомври производството започна

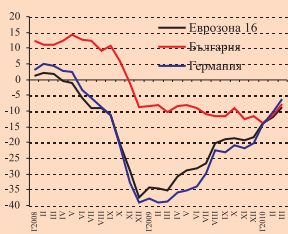
да расте на годишна база и това се дължи на добива на метални руди. Сред петте групи, на които се подразделя промишленото производство по вид продукти, през февруари най-сетне е отбелязан растеж при инвестиционните продукти, и то след значително свиване на спадите в предходните два месеца, което дава надежда растежът да продължи. При енергийните продукти, потребителските дълготрайни продукти и междинните продукти започна растеж през януари, който обаче отново се обърна в спад за февруари. При потребителските недълготрайни продукти намаляването на спада, което започна от ноември, продължава. Фигура 4 илюстрира кои промишлени отрасли и по-

Фигура 3. Промисленост

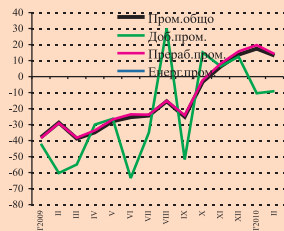
Реално изменение на производството при база съотв. м. на предх. г., %

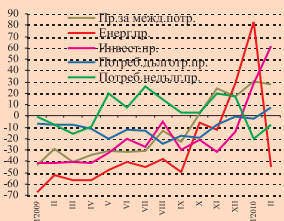
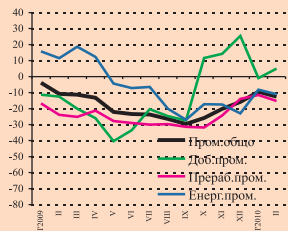
Показател на доверието, баланс, % (данни Евростат)

Реално изменение на оборота на международния пазар при база съотв. месец на предх. година, %

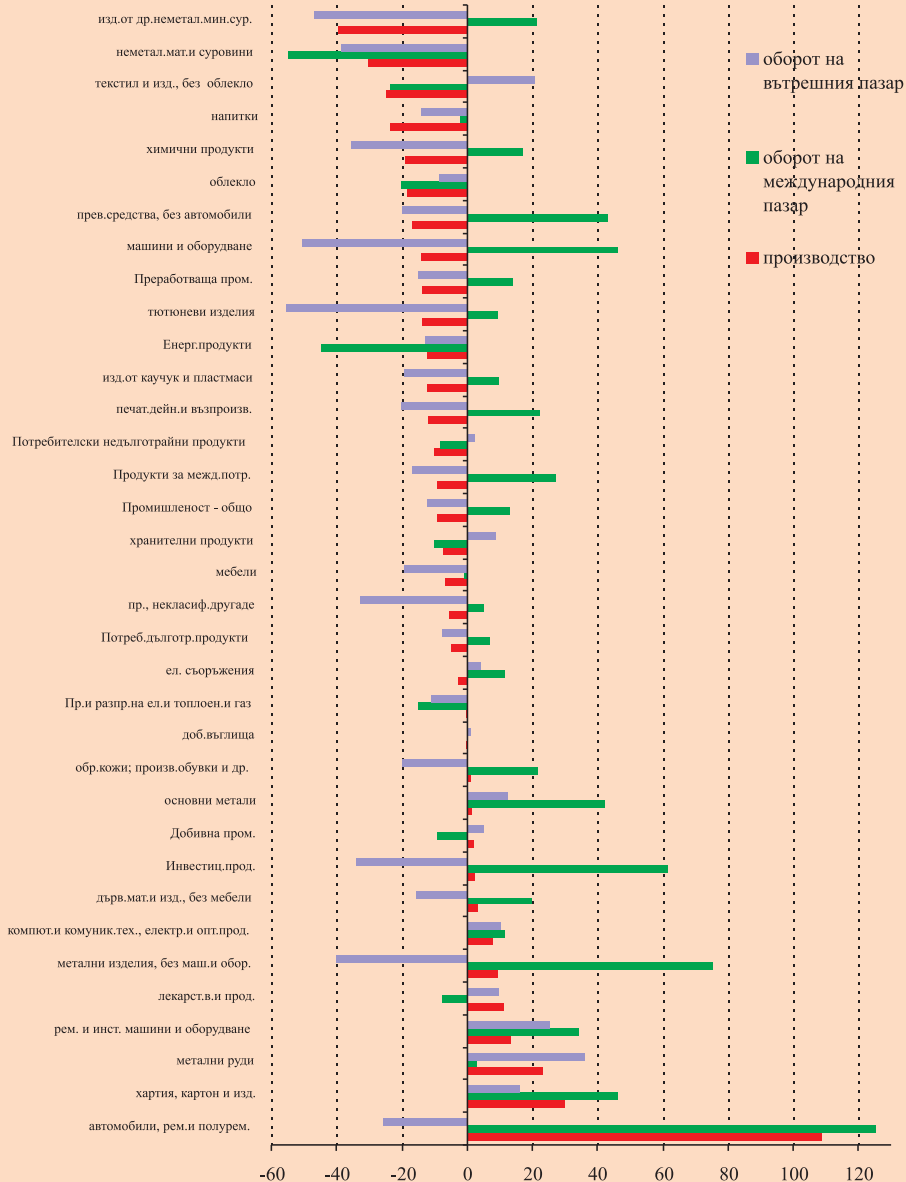

Реално изменение на оборота на вътрешния пазар при база съотв. месец на предх. година, %

Източник: Евростат, НСИ

Фигура 4. Промислено производство и оборот за февруари 2010 г., реално изменение на год. база, %

Източник: НСИ

дотрасли, както и групи продукти са имали растеж през февруари 2010 г. и връзката между растежа на производството и растежа на оборота на външния и вътрешния пазар. **За първото тримесечие на 2010 г. очакваме да започне свиване на спада на добавената стойност в промишлеността на годишна база.** При сравнително стабилизирано ниво на показателя за бизнес климата и покачване на показателя за доверието в промишлеността (към март) все пак трябва да отбележим, че сред конюнктурните показатели с тримесечна периодичност (последни данни от януари) има подобрение само в показателя "Осигуреност на производството с поръчки" (от 4.1 месеца на 4.6 месеца). Средното натоварване на мощностите през януари (64.%) е около най-ниските нива от м.г. (малко по-високо от това за юли, но малко по-ниско от това за октомври) и е под нивото от януари година назад (70.6% натоварване). Излишъкът от мощности в промишлеността расте - за януари балансът по този показател е 12, при 7.3 за предходното наблюдение от октомври и при 2.9 година назад. Влошени са - както спрямо октомври, така и спрямо януари м.г. - балансите по показателите за конкурентната позиция на българската промишленост - както на вътрешния пазар, така и на пазарите в страните от ЕС и извън тях. Анкетата за инвестиционната активност в промишлеността показва, че през 2009 г. реализираните инвестиции в отрасъла са номинално с 34% по-малко, отколкото през 2008 г., а за 2010 г. по-нататъшно свиване с 14% се предвижда според инвестиционните планове за 2010 г.

В **строителството** от началото на годината започна забавяне на спадовете на месечната продукция на годишна база в сравнение със задълбочаването им особено в края на м.г. (Фиг. 5). **За първото тримесечие на 2010**

Фигура 5. Строителство

Източник: Евростат, НСИ

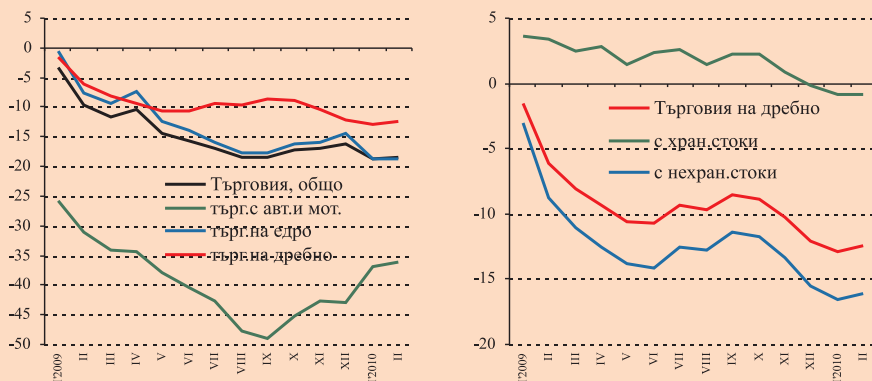

г. очакваме, че спадът на добавената стойност в този сектор също ще е по-умерен в сравнение с този за последното тримесечие на 2009 г. В подкрепа на това са по-високите нива на показателите на бизнес климата и на доверието в строителството през първото тримесечие на 2010 в сравнение с тези за последните месеци на миналата година.

Краткосрочните данни за *търговията* от началото на годината *не дават основание да очакваме забавяне на спада на добавената стойност в сравнение с този за предходното тримесечие* (Фиг. 6 и 7).

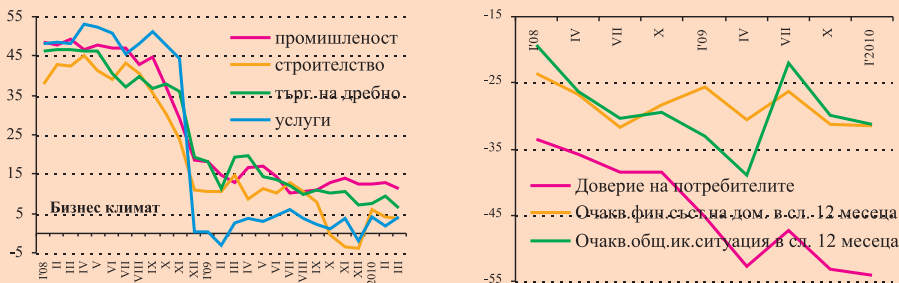
Сектор *услуги* (без търговия) единствен има подобряване на показателя за бизнес климата през март (Фиг. 7). *Спад на добавената стойност в услугите очакваме и за първото тримесечие на 2010 г., но по-умерен в сравнение със спада за последното тримесечие на 2009 г.*

Фигура 6. Търговия, реално изменение на оборота при база съотв.м. на предх.г.,%

Източник: НСИ

Фигура 7. Показатели на бизнес климата и на доверие на потребителите, %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения и наблюдение на потребителите

Последното (януарско) наблюдение на *потребителите не дава основание да се надяваме на забавяне на спада на крайното потребление на домакинствата през първото тримесечие на 2010 г.* (Фиг. 7).

Основните аргументи в подкрепа на по-слаб спад на БВП за първото тримесечие са очакванията ни за забавяне на спада на добавената стойност в промишлеността от страна на производството и продължаващ растеж на износа от страна на използването, като и в двата случая двигател ще е **активизирането на износа**.

България със сигурност ще излезе през 2010 г. от цикличната икономическа криза, предизвикана от глобалния спад през 2008-2009 г. Заедно с това обаче също толкова сигурно е, че възобновеният растеж ще бъде слаб. Това се дължи на структурни причини в икономиката ни, които не позволяват висок растеж при нови благоприятни външни условия. На първо място, това е изчерпването на възможностите за силен растеж на пазара на имоти и строителството в резултат на глобалния срив на имотния пазар и на местните фактори. На второ място, има чисто български проблеми, свързани със структурата на икономиката, които трябва да бъдат решени. Това е недостатъчното развитие на съвременно промишлено производство, особено преработващата промишленост, в която няма производства с голям потенциал за растеж. Чуждите инвестиции досега слабо се насочваха към този сектор.

Като цяло страната трябва да реши в кратък срок следните проблеми, ако иска да бъде с конкурентоспособна и динамична икономика:

- привличане на вътрешни и чужди инвестиции към промишлеността;
- по-нататъшно подобряване на бизнес средата;
- развитие на инфраструктурата, образованието и здравеопазването;
- агресивна иновационна политика във всички сектори, използване възможностите на българската наука;
- по-активна държавна подкрепа и регулиране на развитието на туризма;
- ясна енергийна политика;
- мерки за стимулиране на окрупнено земеделие, от една страна, и на съвременно средно фермерско селско стопанство, особено в областта на животновъдството, от друга.

Текуща сметка

През изминалата година външните дисбаланси на българската икономика се свиха - дефицитът по текущата сметка намаля двойно - от 24% от БВП за 2008 г. на 9.4% за 2009 г. В първите два месеца на 2010 г. тенденцията се запазва - текущата сметка има неколkokратно по-нисък дефицит в сравнение с година назад. Сега той възлиза на 155.3 млн. евро (0.5% от БВП), при дефицит от 864.9 млн. евро (2.6% от БВП) за януари - февруари

2009 г.)*. Притокът на преки инвестиции в страната през 2009 г. покрива дефицита по текущата сметка, като покритието се е подобрило на 100.5%, при 81.7% за 2008 г. За първите два месеца на 2010 г. обаче покритието на дефицита, който сам по себе си е твърде малък, е вече само 18% (при 64% за периода година назад).

Намаляването на дефицита по текущата сметка продължава да се обуславя най-вече от свиването на дефицита по *търговското салдо*. За първите два месеца той е 311 млн. евро и е повече от два пъти по-нисък от дефицита по търговското салдо година назад (694 млн. евро). Новото при формирането на външното салдо по стоките е, че от ноември насам наблюдаваме вече растеж на износа (Фиг. 7). На второ място е ефектът от намаляването на дефицита по статия *доход* (с 225 млн. евро). Подобрило се е положителното салдо по *услугите* - сега то е в размер на 41.9 млн. евро, при 13.3 млн. евро за януари - февруари 2009 г., което се дължи на подобряване на салдото по *пътванията* (от 12.7 млн. евро на 57.5 млн. евро) и на *транспортните услуги* (от 21.9 млн. евро на 33.5 млн. евро). По-високи са и положителните нетни постъпления от *текущи трансфери* (250 млн. евро, при 176.9 млн. евро за януари - февруари 2009 г.).

Предвид възстановяването на основните ни партньори и очакваното начало на възстановяване у нас очакваме свиването на дефицита по текущата сметка да продължи и през тази година, макар и по-плавно в сравнение с това през 2009 г., и да се дължи най-вече на още по-благоприятна динамика на износа, свързана с изпреварващ внос растеж (Фигура 8).

Външна търговия

Започналото възстановяване на външните пазари и повишаване на търсенето в Западна Европа вече се отразява върху износа на страната, който продължава да расте. През първите два месеца на 2010 г. *експортът* (FOB) се увеличава с 10.4% на годишна база и достига 1891.5 млн. евро. В същото време поради продължаващата рецесия и забавената стопанска активност в страната *импор-*

* При БВП за 2009 г. в размер 33 876.3 млн. евро (предварителни данни на НСИ от 11.03.2010 г.) и за 2010 г. - 34 497 млн. евро (оценка на БНБ).

Фигура 8. Номинално изменение на износа и вноса на стоки на годишна база, %

Източник: БНБ

тът (CIF) се свива с 8.7% - до 2318.4 млн. евро, което води до намаляване на *търговския дефицит* (FOB/CIF) почти наполовина - до 426.9 млн. евро (1.2% от БВП), при 824.4 млн. евро (2.4% от БВП) една година по-рано. Святият дефицит по търговското салдо можеше да се отчете като постижение, ако не се дължеше изцяло на рязък спад във вноса поради намалено търсене на вътрешния пазар в условията на сериозна икономическа криза, а на стабилно нарастване на износа. Все пак очакванията са експортната дейност да бъде основен двигател на растежа в страната до края на тази и през следващата година. Този оптимизъм се оправдава с факта, че в много страни запасите са паднали под нивото на търсенето и ще трябва да се попълват. Това ще предизвика нарастване на търсенето на българска експортна продукция.

Стоковата структура на износа показва някои съществени изменения, резултат както от започналото възстановяване на европейската икономика, така и на гъвкавото приспособяване на експортно ориентираните предприятия към ситуацията на световните пазари. Само за януари износът на инвестиционни стоки показва нарастване с 50% на годишна база, достигайки дял от 21.6% от общия експорт, при съответно 16.2% една година по-рано. Този ръст е за сметка на спад в износа на суровини и материали. Растеж се наблюдава при износа на цветни метали, дървен материал, тютюн. Възстановява се търсенето и на мебели, козметика, дрехи и обувки. Структурата на вноса не показва никакво съществено изменение - повишаването на дела на енергийните ресурси от началото на 2010 г. е свързано с покачването на цените и с високата енергоемкост на икономиката, а намаляването на дела на инвестиционните стоки (от 27.7 на 22.1%) е израз на продължаващата криза и липсата на инвестиции (както вътрешни, така и чуждестранни).

Кризата предизвика някои промени и в *географската структура на търговията*. Още през 2009 г., със задълбочаването на кризата в ЕС и спада на търсенето, експортно ориентираните предприятия се насочиха към разнообразяване на пазарите си, но до края на годината всъщност търговската интеграция с ЕС се задълбочи и делът на европейските страни в износа достигна 64 на сто, а във вноса надхвърли 60 на сто. В началото на 2010 г. вече се наблюдава по-отчетлив резултат от направените усилия - за първите два месеца износът за трети страни нараства с почти 40% на годишна база, докато този за ЕС се запазва на равнището на 2009 г. Така делът на ЕС в износа спада до 61.4%. При импорта обаче се запазва преимуществото на страните от ЕС и макар че стойността на внесените от европейските пазари стоки намалява с 6%, спадът при вноса от трети страни е с 13%. Така делът на ЕС в импорта дори нараства спрямо предходната година до 61.2%.

Още от 2009 г. започна увеличение на износа за някои арабски, латиноамерикански и азиатски страни, но все още не може да се говори за ясно изразена стабилна тенденция. В същото време обаче намален експортът за съ-

седните балкански страни - Турция, Сърбия, Македония, които са сред основните ни търговски партньори. Основание за оптимизъм буди фактът, че от началото на 2010 г. износът за тези важни за състоянието на търговския баланс пазари започна да се възстановява с бързи темпове (например износът за Турция нараства през първите два месеца на годината със 72%). При вноса има някои сериозни отклонения, но те най-вероятно са свързани с единични сделки. По-важната тенденция там е силното ограничаване на вноса от Китай, който показва намаление с 40% както за цялата 2009 г., така и за първите два месеца на 2010 година.

Очакваното нарастване на световната търговия с 10% през 2010 г. (при спад с 12% през 2009 г.) ще окаже въздействие и върху българската външна търговия. Започналото съживяване на големите икономики вече води до нарастване на цените на суровините - петрол, мед, други цветни метали. Някои експортни предприятия вече успяха да намерят нови клиенти и да се установят на нови пазари. Въпреки всичко възстановяването на износа на равнищата отпреди срива и на темповете на нарастване ще отнеме няколко години.

Преки чуждестранни инвестиции

По последни, неокончателни данни през 2009 г. са привлечени над 3.2 млрд. евро ПЧИ, което означава, че е съвсем реално да бъде достигната прогнозата ни за 3.5 млрд. евро. Безспорен факт е, че инвестициите намаляват поради недостиг на финансов ресурс, затруднено кредитиране, липса на сигурност и яснота за бъдещето, но в никакъв случай не могат да се правят изводи за оттегляне на чуждестранните инвеститори от страната. Резкият спад в притока на ПЧИ се дължи изключително на кризата, тъй като допреди година инвестициите в страната бяха насочени главно към търговия, строителство и туризъм, които са сред най-пострадалите от рецесията сектори. Отчетените 28 млн. евро ПЧИ за първите два месеца на 2010 г. не са изненада при състоянието на световните финансови пазари и не са показателни за намеренията на инвеститорите и потенциала на страната. България все още се възприема от голяма част от чуждестранните инвеститори като добро място за инвестиране, с благоприятен бизнес климат. Като основни фактори за привличане на инвеститорския интерес се посочват членството в ЕС и възможността за получаване на еврофондове, политическата стабилност, ниските данъци и евтината и добре обучена работна ръка. Консервативната прогноза на МВФ е за приток на над 2 млрд. евро чужди инвестиции до края на годината, или 6% от БВП. Нашата прогноза е за 2.5 млрд. евро след корекциите.

Страната продължава да предлага добри възможности за растеж в почти всички сектори (с изключение на имотния). Като пазарни ниши с добър потенциал за развитие и привличане на ПЧИ не само от гледна точка на на-

ционалният пазар, но и на региона като цяло, се възприемат възобновяемите енергийни източници, хранително-вкусовата промишленост, търговията на дребно, логистиката и др. Инвеститорите виждат добри перспективи за развитие на аутсорсингови центрове за услуги в сферата на ИКТ, финансите, счетоводството и др. Редица международни компании вече обмислят износа на бизнес процеси и дейности към България. Въпреки усещането, че страната се напълни с големи магазини и молове, много международни търговски вериги продължават да обявяват плановете си за изграждане на нови, което доказва, че тази пазарна ниша все още не е запълнена и дори кризата не е спряла плановете на компаниите за навлизане в страната.

България все още може да привлече чужди капитали и това ще проличи през втората половина на годината, ако икономическата ситуация се стабилизира и правителството се откаже от резки и необмислени решения по отношение на инвеститорите (т.е. да се запази предсказуемостта във всички сфери на икономическата политика).

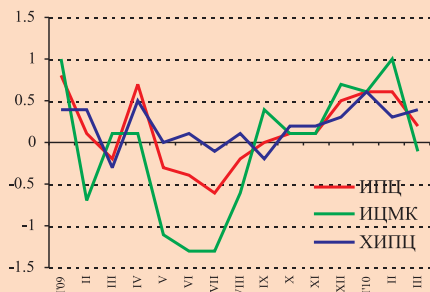
Инфлация

За три месеца от началото на годината инфлацията е 1.4%, при едва 0.6% натрупана инфлация за цялата 2009 г. (по *националния индекс ИПЦ*, който отразява цените на потреблението на българските домакинства). По *хармонизирания индекс на потребителските цени* (ХИПЦ, в който освен българските участват и чуждестранните потребители на територията на страната) натрупаната инфлация до март е 1.3% (1.6% за 2009 г.) - ниски стойности, сравними с тези в Евроразона (Фиг. 8). Потребителските цени по малката потребителска кошница (ИЦМК) отново се променят с най-голяма амплитуда - 1.6% е тяхната инфлация от началото на 2010 г., при натрупана дефлация с 2.7% за цялата минала година.

В по-същественото месечно нарастване и по трите индекса през януари и февруари 2010 г. най-значително влияние е оказало покачването на цените на хранителните продукти. Нарастването на цените в групата "Алкохолни напитки и тютюневи изделия" стана сравнително плавно. Очакваме, че ефектът от въведените по-високи акцизни ставки на тютюневите изделия ще се прояви най-вече през април. Контролираните цени нараснаха през януари средно с 0.8% на месечна база - топлинната енергия (4.6%), водоснабдяването (3.4%), канализационните услуги (5.6%) и събирането на битови отпадъци (1.8%), както и таксата за детските градини (3.6%). През февруари контролираните цени се понижиха с 0.1% спрямо предходния месец, най-вече поради намаляване цените на лекарствата по позитивен списък на НЗОК с 3%, въпреки че през месеца поскъпнаха водоснабдяването (0.3%), канализационните услуги (1.2%), както и таксата за детските градини (3%). Мартенското поскъпване на контролираните цени с 0.2% се дължи основно на повишени-

Фигура 9. Потребителски цени

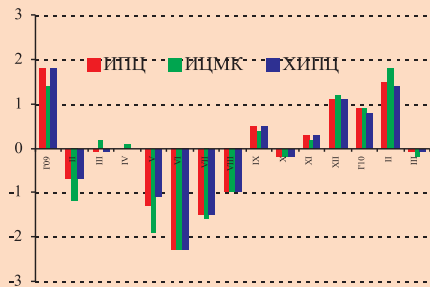
Месечно изменение на потребителските цени, %

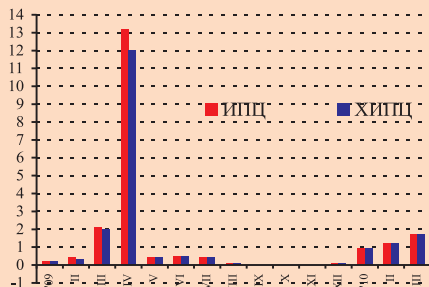
Изменение на цените по хармонизирания ИПЦ, %

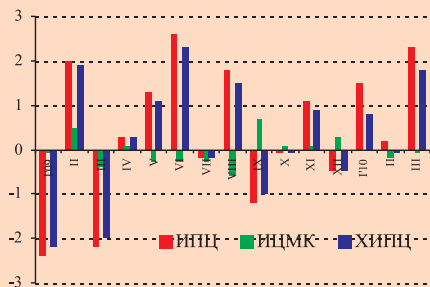
Месечно изменение на потребителските цени в група "Хранителни продукти и безалк.напитки", %

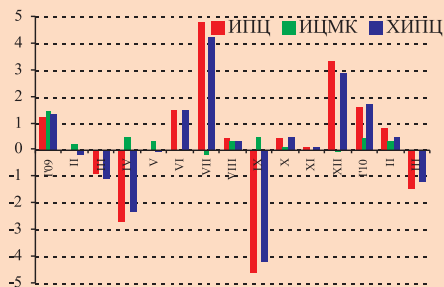
Месечно изменение на потребителските цени в група "Алкохолни напитки и тютюневи изделия", %

Месечно изменение на потребителските цени в група "Транспорт", %

Месечно изменение на потребителските цени в група "Свободно време, развлечения и културен отдих", %

Източник: Евростат, НСИ

те административни такси за издаване на паспорт (с 22.7%) (Фигура 9).

За второто тримесечие мартенското бизнес наблюдение на НСИ относно продажните цени откроява нарастване на очакванията за покачване на цените в промишлеността и търговията на дребно и очакванията за задържане на цените в строителството и в услугите. Общо взето, не се очертава натиск върху пазарните потребителски цени.

Слабо нарастване на инфлационните очаквания има сред потребителите - според последното наблюдение на потребителите от януари 2010 г., за разлика от низходящия тренд на този тип нагласи, наблюдаван от октомври 2008 г. (Фигура 10)

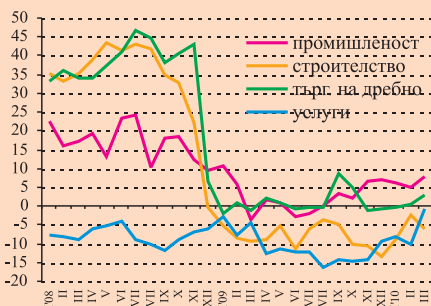
До края на 2010 г. потребителските цени у нас ще растат сравнително слабо, и то главно поради липсата на сериозен натиск от страна на международните цени. С възстановяването на водещите световни икономики те обаче все пак ще се покачват и това постепенно ще рефлектира и във вътрешните цени на производител у нас. От страна на доходите на домакинствата и вътрешното потребление очакваме въздействие точно в обратната посока. Основни проинфлационни фактори през тази година ще бъдат промените в цените на горивата на международните пазари и промените в административно регулираните цени у нас. Очакваме по-високи стойности на инфлация в сравнение с 2009 г. най-вероятно през втората половина на годината, но не повече от около 2.5-3% годишна инфлация в края на годината.

Заетост и безработица

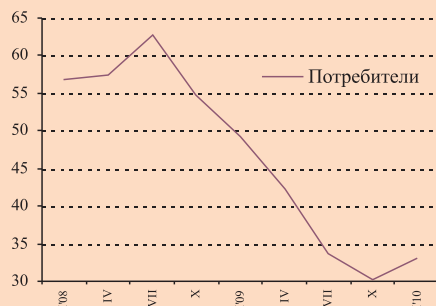
Тенденцията на задълбочаване на спада на БВП през цялата 2009 г. (до 5.9% за четвъртото тримесечие, след спад с 5.4%, 4.9% и 3.5% за предходните три) бе съпроводена с по-стръмен тренд на спада на заетите в иконо-

Фигура 10. Инфлационни очаквания, баланс, %

Очаквания за цените през следващите три месеца

Инфлационни очаквания за следващите 12 месеца

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения, Наблюдение на потребителите

миката (с 5.8% за четвъртото тримесечие, след спад с 3.7%, 1.8%, и 0.3% за предходните). Съответно продължи тенденцията на забавяне на спада на производителността в икономиката - до едва 0.1% за последното тримесечие на м.г. (след спад с 1.8% за третото и с по 3.1% за първите две). Данните за заетостта по националните сметки показват, че заетите в икономиката са вече с 216 хил. по-малко в сравнение с последното тримесечие на 2008 г. С 86 хил. по-малко са заетите в промишлеността, 56.8 хил. е намалението в търговия, хотели, транспорт, следва строителството - с 37.5 хиляди по-малко заети на годишна база. Спадът на заетостта в промишлеността и строителството продължава да е най-значителен и се ускори (съответно на 10.4% и 14.6%, след 7.3% и 7.7% за третото тримесечие).

Ускори се нарастването на тримесечната безработица (*наблюдение на работната сила*) - през последното тримесечие на м.г. общият коефициент достигна 7.9% (при 6.7% за третото тримесечие и 5% година назад). Увеличението на общия брой на безработните лица за четвъртото тримесечие е 95 хил. души, или с 53% повече безработни спрямо броя година назад (след увеличение с 49.4 хил. за третото, 15.4 хил. за второто тримесечие). Продължава бързо да се ускорява нарастването на годишна база на броя на обезкуражените лица - те са с близо 71 хил. човека повече (след 42 хил. човека повече за третото тримесечие). Нараства делът на мъжете сред обезкуражените (55%, при 50% година назад). Продължи да се ускорява и нарастването на коефициентите на безработица по групи - през четвъртото тримесечие безработицата в групата 15-64 години нараства на 8% (след 6.7% за предходното тримесечие и 5.1% година назад). Най-обезпокоително е влошаването при младежката безработица (15-24 години), която нараства на 19.5% (след 16.5% за предходното тримесечие и 12.1% година назад).

За второто тримесечие на 2010 г. продължават да преобладават очакванията за намаляване на персонала - според месечните бизнес наблюдения на НСИ. През март в промишлеността и търговията на дребно те дори се влошават, в строителството са вече по-умерени в сравнение с предходните месеци, единствено в услугите се появяват слаби очаквания за увеличаване на заетостта през следващите три месеца (Фигура 11).

Фигура 11. Очаквания за движението на персонала през следващите три месеца, баланс %

Източник: НСИ, Бизнес наблюдения

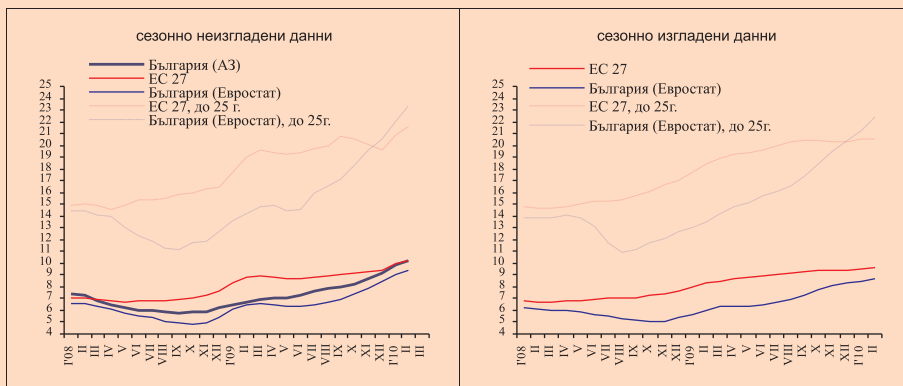
Нарастването на общата безработица у нас засега е под нивата в ЕС27, но продължава да е по-стръмно. Особено обезпокоително е много бързото нарастване на младежката безработица у нас, която вече надхвърля средното ниво за ЕС27.

От февруари регистрираната безработица (А3) вече надскочи 10%. За март коефициентът е 10.14% (при 6.88% година назад). Очакваме да продължи да нараства до началото на лятото до около 11%, а с преустановяването на спада на икономиката, каквото се наблюдава във водещите страни от есента на 2009 г., нарастването на безработицата ще започне да спада. Въпреки това коефициентите на безработица ще се задържат на по-високи нива в сравнение с предкризисните и вероятно от есента отново леко ще се увеличат, главно поради реструктуриране на заетостта (Фигура 12).

Политика към предприятията

Подобряване на кредитния рейтинг на България. След Стандарт енд Пуърс през януари 2010 г., и друга кредитна агенция - Moody's, повиши перспективата пред българския кредитен рейтинг. От стабилна тя вече е положителна - промяната възстановява позитивната перспектива, която съществуваше преди разгара на финансовата криза през септември 2008 г. Това е първата позитивна реакция по оценките на държавите в ЕС след 2008 г. С поред експертите от Moody's рецесията в България вероятно ще приключи към средата на 2010 г, макар че проблемите с Гърция могат да подкопаят икономическия растеж. От рейтинговата агенция очакват икономическият ръст да се върне през 2011 и 2012 г. и той ще бъде подкрепен от значителни европейски средства и преки чуждестранни инвестиции. Реструктури-

Фигура 12. Коефициент на месечна безработица, %

Източник: АЗ, Евростат (НРС)

рането на икономиката ще доведе до ръст от 3-4%, което е доста под реализираните резултати преди кризата. Това ще осигури продължително сближаване с по-богатите европейски страни, но с по-бавна скорост. Moody's посочва още, че страната продължава да е изправена пред рискове от външните си финанси, като се посочва големият дефицит по текущата сметка и общата задлъжнялост.

Антикризисни мерки. С цел ограничаване на публичните разходи и подобряване на бизнес средата в програмата с антикризисни мерки, оповестена в края на март, са предвидени такива, които имат пряко отношение към политиката към предприятията:

- приемане на график за ускорено изграждане на електронното правителство в пълен обхват по най-добрия пример на "E-Government" в ЕС;
- намаляване на корупцията и повишаване на прозрачността и ефективността на публичните разходи, както и намаляване на всички такси за услуги, ползвани по електронен път;
- оптимизиране на административния състав;
- прехвърляне на държавни услуги към частни изпълнители;
- изготвяне на график за изплащане в пълен размер до края на първото полугодие на 2010 г. от държавата и държавните предприятия на дължимите суми по изпълнени обществени поръчки съгласно договорените условия, нормативната уредба и директивите на ЕС;
- възстановяване в законовия срок на ДДС към фирмите;
- ускорено издължаване към бенефициентите на дължими суми от европейските фондове;
- ускоряване на действащите и стартиране на нови схеми по оперативните програми и националните планове с цел максимално усвояване на европейските фондове и увеличаване на авансовите разплащания до 40%;
- създаване на публични регистри за дължимите средства по обществени поръчки, ДДС, акцизи и европейски проекти;
- опростяване на процедурите и съкращаване на сроковете на производството по несъстоятелност.

Предвидени са и мерки за осигуряване на **допълнителен финансов ресурс** за реалния сектор, а именно увеличаване на привлечения капитал на Българската банка за развитие, като не по-малко от 60% от финансовите средства се насочват към малките и средните предприятия.

Повечето от мерките са разумни, но трябва да се отбележи, че част от тях имат пожелателен характер, не са достатъчно конкретизирани, не са персонализирани и няма срокове за тяхното изпълнение. Не е ясно докога и какъв ще бъде резултатът от тях - например по отношение на електронното правителство - стартът му беше даден още през 2002 г., всяка година се отправят пожелания за неговото ускорено въвеждане, но на прак-

тика процесът е бавен и закъснението не се преодолява.

Инвестиционна политика. Насърчаването на инвестиционната активност е възможност да се излезе по-бързо от кризата. В тази връзка е предложението, залегнало в пакета от антикризисни мерки на правителството, синдикатите и работодателите за изменения и допълнения в Правилника за прилагане на Закона за насърчаване на инвестициите. Идеята е да се намалят значително досегашните прагове за издаване на сертификат за инвестиция клас А и клас Б, когато става въпрос за високотехнологични дейности и за инвестиции в общини с по-висока от средната за страната безработица. Освен това се обръща внимание и на инвестициите в научни изследвания, информационни технологии, образование, здравеопазване и в областта на културата, за които се предвижда въвеждането на най-нисък праг. Измененията ще включват и регламентирането на конкретни условия за издаване на сертификат и насърчаване с пакет от мерки на приоритетни инвестиционни проекти във всички сектори на икономиката. Бързото въвеждане на всички тези изменения и допълнения ще стимулира притока на преки чуждестранни инвестиции и ще насърчи инвестиционната активност в страната.

Своя роля в насърчаването на инвестициите имат и общините. Вече има немалко примери, когато общинската администрация подготвя план и предлага на инвеститорите да изградят даден обект. Така инвеститорите имат възможност да съвместят своите планове и намерения с визията на общината за нейното развитие. Община Разград например предлага подходящ терен с обща площ от 380 дка с изготвена екологична оценка за въздействие върху околната среда за изграждане на фотоволтаична централа. Събрани са експертни становища от ведомствата, имащи отношение към подобен проект, с което се улесняват инвеститорите.

Подобряване на административното обслужване. Електронно правителство. С цел подобряване на обслужването на бизнеса и гражданите в началото на годината за пореден път беше представен порталът на електронното правителство. Предвидено е до края на 2010 г. физическите и юридическите лица да могат да разпечатват около 100 удостоверения и справки, които ще имат силата на официален документ. В момента електронният портал работи на тестови режим и това ще продължи през следващите няколко месеца, след което ще се оптимизира. Създаването на работещо електронно правителство ще ускори значително административното обслужване и ще доведе до съществено намаляване на корупционните практики. В момента обаче бизнесът и гражданите могат да ползват едва 14 услуги, предоставяни от местни и държавни администрации (например удостоверение за постоянен адрес, справки от НОИ и др.) За да работи пълноценно електронното правителство, е предвидено към системата да се присъединят всички общини (засега са включени само две общини - София и Варна).

Необходимо е местните власти да се включат към платформата и поетапно цялата територия на страната да бъде обхваната. Очаква се до края на 2010 г. броят на услугите, които ще се предоставят по електронен път, да достигне 100. За да имат силата на официален документ, формулярите трябва да бъдат подписани с електронен подпис. В момента не повече от 10% от българите обаче имат електронен подпис. Според изчисления на Министерството на транспорта само от услугата по издаване на удостоверение за адрес гражданите ще спестят 1.8 млн. лева за година.

Стартът на електронното правителство беше даден през 2002 г., като разработването му беше разделено между закритите вече Министерство на държавната администрация и административната реформа и Държавната агенция за информационни технологии и съобщения. Поради лошия синхрон, липсата на капацитет и средства осъществяването на проекта се забави съществено. В момента управлението му е централизирано в транспортното министерство, като са вложени 28 млн. лв. за проекта. Очакват се още 20 млн. лв. по ОП "Административен капацитет". По проекта работят "Хюлет Пакард", "Сименс", "Си Ен Сис", консорциум "Сторма" и други.

Иновативно развитие. В условията на икономическа криза нараства ролята на иновативното развитие на фирмите. През март беше проведен *шестият иновационен форум*, организиран от фондация "Приложни изследвания и комуникации". На него беше представен последният анализ за иновативността на българските предприятия, бяха очертани и основни приоритети в иновационната политика на България. Докладът предлага оценка на иновационния потенциал на българската икономика и на състоянието и възможностите за развитие на българската иновационна система. Анализът показва, че през 2009 г. е налице повишаване на иновационната активност на българските предприятия - 71% е делът на фирмите, направили нововъведения, спрямо 43% през 2008 г. Това развитие отразява положителните промени в резултат на приемането на страната в ЕС и усилията на бизнеса за повишаване на конкурентоспособността. Кризата допълнително стимулира фирмите да търсят възможности за диференциация на продуктите, по-добри маркетингови решения и др. 19% от фирмите имат успешно внедрена процесна иновация, 26% е делът на фирмите с нови и усъвършенствани продукти или услуги. Обявените от българските предприятия иновации имат предимно фирмен и национален характер - те не са новост на световния пазар. В доклада е посочено, че по всяка вероятност през 2010 г. ще настъпи свиване на иновационната дейност, като само най-иновативните предприятия (около 35%) ще продължат да развиват нови продукти и услуги.

Правителствената политика трябва да играе важна роля в насърчаването на иновативното развитие. За съжаление в България, независимо от често правените декларации, липсва достатъчно целенасочена политика в тази

област. Не са изведени като приоритет иновационните дейности, липсват съвременни механизми в подкрепа на иновациите, както и необходимото финансиране на тази дейност. Според експертите *основните приоритети* трябва да бъдат насочени към: актуализиране на съществуващата иновационна стратегия; обвързване на насоките за развитие на науката и икономиката; поемане на конкретни ангажименти от правителството на най-високо равнище; подобряване на механизмите за функциониране на елементите на иновационната система, повишаване на взаимодействието между тях; ефективна защита на интелектуалната собственост; активен технологичен трансфер; мобилност на кадрите; мобилизиране на по-голям финансов ресурс (иновационен фонд, фонд "Научни изследвания", оперативни програми, рамкови програми на ЕС, други); определяне на реална национална цел за дела на разходите за НИРД в БВП и т.н.

Търговска политика. Европейската комисия взе решение за предоставяне на *експортни субсидии* на всички износители на птиче месо от общността, когато продават в трети страни. Целта е по този начин да се компенсира разликата между по-високите разходи за производство в ЕС и по-ниската им продажна цена в трети страни. Субсидията ще даде възможност да се намали продажната цена, без да се продава под себестойността. Размерът на обявената субсидия е по 40 евро за 100 кг птиче месо, като няма ограничения за изнесените количества. Българските производители, които искат да се възползват от тази субсидия, трябва да докажат, че извършват търговия с птиче месо поне в продължение на 12 месеца към датата на подаване на документите.

Бюджетът за 2010 г. предвижда 70 млн. лв. за *експортно застраховане*, като се запазва застрахователният капацитет на Българската агенция за експортно застраховане - коефициентът, който се ползва при изчисляването му, остава в максимален размер 10. Така само БАЕЗ ще бъде готова да плати 700 млн. лв. за застраховане и презастраховане, а общата стойност на експорта, който ще може да бъде подкрепен по този начин, е близо 1.4 млрд. лева.

Обществени поръчки. *Нередности в обществените поръчки.* В доклада на ЕК от 23.03.2010 г. относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка ясно се подчертава, че е необходимо да се засилят "административните усилия за предотвратяване на нередностите в областта на обществените поръчки". Необходимо е измененията в Закона за обществените поръчки да гарантират ефективна защита срещу измами и корупция в областта на обществените поръчки.

Централен орган за обществени поръчки. През февруари правителството определи министъра на финансите за Централен орган за обществени поръчки (ЦООП). С това решение, което влиза в сила от 1 юли 2010 г., се цели намаляване на възможните корупционни практики, максимална проз-

рачност при възлагането на поръчките, по-висок контрол и по-голяма ефективност на разходите. Ще се увеличат възможностите за участие на малкия и средния бизнес в процедурите по възлагане на обществени поръчки, които ще се разделят на обособени позиции. До средата на май в МС трябва да бъде внесен проект на постановление, което определя функциите на ЦООП, правата и задълженията на министъра на финансите, отношенията му с останалите възложители на обществени поръчки, обектите на обществени поръчки, изискванията към състава на комисиите при провеждане на процедурите и др. Очакванията са, че държавата ще спести от 20 до 25 млн. лв. Отделът ще работи в рамките на пилотен проект с продължителност шест месеца - до края на 2010 година.

Предстоящи изменения в Закона за обществени поръчки (ЗОП). През март правителството одобри проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за обществените поръчки (ЗИДЗОП). Основната цел на предложените промени е транспониране в националното законодателство на общностните правила (Директива 2007/66/ЕО) по отношение оспорването на нарушения при възлагане на обществени поръчки. Предлагат се следните **по-важни промени:**

- Отнема се възможността за подписване на договор за обществена поръчка преди приключването на всички спорове срещу решения на възложителя в процедурата.
- Въвежда се задължително спиране на процедурата за възлагане при подаване на жалба срещу решението за избор на изпълнител.
- При необходимост, за да се осигурят животът и здравето на гражданите, за да се защитят особено важни държавни или обществени интереси, или ако от закъснението на изпълнението може да последва значителна или трудно поправима вреда, се допуска сключване на договор преди решаване на споровете по жалби срещу решения на възложителя.
- Отпада изискването за представяне на обезпечение при искане за налагане на временна мярка "спиране на процедурата".
- Въвежда се нов образец на обявление за доброволна прозрачност. При спазване на изискванията, свързани с неговото публикуване, не може да се иска обявяване на договора за недействителен на по-късен етап.
- Предвиждат се нови основания за недействителност на договори за обществени поръчки.
- Дава се възможност за налагане от органа по обжалване на имуществени санкции, които са 3 или 10% от стойността на сключения договор.
- Въвежда се специална процедура за отстраняване на нарушения, които са установени от ЕК до сключване на договора.

В ЗОП се предлагат и други промени, с които се цели разширяване на предварителния контрол, облекчаване на реда за възлагане, както и преци-

зиране на някои разпоредби. По-съществените от тях са:

- Засилва се предварителният контрол върху процедурите за доставки и услуги, финансирани със средства от европейските фондове. На проверка ще подлежат всички процедури за доставки и услуги, чиято стойност е равна или е над 1 млн. лева.

- Премахва се ограничението за сключване на договори за услуги за период, по-дълъг от 4 години.

- Въвежда се задължение за възложителите да публикуват информация за договорите, възложени без провеждане на процедура, на основание изключенията от приложното поле на закона.

- Допуска се възможността за допълване на документите, които се отнасят до критериите за подбор на участниците или кандидатите.

С промените в закона ще се въведат и основните изисквания на Директива 2009/33/ЕО за насърчаване на чисти и енергийно ефективни пътни превозни средства. След 4.12.2010 г. възложителите ще са длъжни при доставка на някои пътни превозни средства да вземат предвид определени енергийни показатели и въздействието им върху околната среда през целия експлоатационен живот на автомобила.

Възложени обществени поръчки през първото тримесечие на 2010 г. По данни на АОП за периода януари-март 2010 г. по ЗОП и Наредбата за възлагане на малки обществени поръчки са сключени общо 3097 договора, в левова равностойност за близо 800 млн. лв. (без ДДС). За сравнение - за същия период на миналата година броят на възложените поръчки е 3844, за над 1.5 млрд. лв. (без ДДС), т. е. наблюдава се спад, който вероятно е поради наложените бюджетни ограничения. Според обекта на поръчката се запазва тенденцията от първото тримесечие на м.г. и преобладават сключените договори за доставки - 57.07%. Следват възложените поръчки за услуги - 29.11 %, пред тези за строителство - 13.82%.

Борба срещу корупцията. През последните няколко месеца се наблюдава сериозна активност от страна на правоохранителните органи и на прокуратурата срещу организираната престъпност и корупцията. Наред с демонстрираната политическа воля все повече се очертава необходимостта от спешно продължаване на реформата в съдебната система. Сериозна работа предстои и в парламента за усъвършенстване на редица закони, като се засили антикорупционната им насоченост.

В последния доклад на ЕК се отбелязват конкретни стъпки, предприети от България в съответствие с препоръките на ЕК от Годишния доклад през 2009 г. Същевременно за пореден път се прави констатацията, че са недостатъчни "резултатите, постигнати от съдебната власт по дела, свързани с корупция на високо равнище и организираната престъпност". Изтъква се необходимостта от цялостно разследване на твърденията за сериозна коруп-

ция, свързани с високи постове в съдебната система, както и предприемането на административни действия за предотвратяване на нередности, конфликт на интереси и измами при усвояване на средства от фондовете на ЕС.

В края на януари 2010 г. беше представена идеята за създаване на **агенция за борба с корупцията**. Новият орган е свързан с изпълнение на приетата от правителството през ноември м.г. *Интегрирана стратегия за превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност*. По всяка вероятност тази агенция ще замени съществуващата Комисия по превенция и противодействие на корупцията към Министерския съвет, тъй като дейността ѝ се оценява като несъществена и неефективна. Досега всяко ведомство е предприемало действия самостоятелно и това е предопределяло ниската им ефективност. Целта е това да се избегне със създаването на новата агенция, на която ще бъде възложено провеждането на държавната политика срещу корупцията. В новата структура ще се обединят усилията на около 100-150 служители от държавната администрация.

През март НС прие **Законопроект за изменение и допълнение на Закона за администрацията**. Очакваните резултати от неговото приемане са: подобряване качеството на процедурите за административен контрол с цел противодействие на корупцията на по-ранен етап; въвеждане на ясна система от правила, регулиращи действията на административните контролни органи в случаи на сигнали за корупционни прояви; ясно дефиниране на функциите и засилване ролята на инспекторатите към органите на изпълнителната власт. В закона са посочени основните функции на инспектората, който: оценява корупционния риск и предлага мерки за ограничаването му; събира и анализира информация и извършва проверки за установяване на нарушения, прояви на корупция и неефективна работа на администрацията; може да предлага образуване на дисциплинарно производство при констатирани нарушения на служебните задължения; извършва проверки на сигнали срещу незаконни или неправилни действия, както и срещу бездействия на служители от администрацията; осъществява контрол и извършва проверки по Закона за предотвратяване и разкриване на конфликт на интереси; изпраща сигнали до органите на прокуратурата, когато при проверки установи данни за извършено престъпление, и други.

В началото на април правителството одобри **План за действие за 2010 г. за превенция и противодействие на организираната престъпност**. Документът е ориентиран към постигане на целите на Интегрираната стратегия за превенция и противодействие на корупцията и организираната престъпност. Мерките в него са обединени в следните направления: укрепване на системата за управление; нормативно осигуряване; административен капацитет; интегрирано управление на информационния ресурс; взаимодействие и международно сътрудничество и оперативно управление.

През април правителството одобри също и **график с неотложните мерки и действия** за периода март - юли 2010 г. в областта на съдебната реформа, организираната престъпност и корупцията. Подобен документ се разработва за четвърти път. Той съдържа 57 законодателни, административни и организационни инициативи, сред които и мерки в наблюдаваните от ЕК области на правосъдието и вътрешните работи.

Приватизация. В пакета от антикризисни мерки на правителството са включени приходи в размер на 250 млн. лв. от приватизация. За да постъпят тези средства в държавния бюджет, правителството трябва да вземе решение за подготовка и пускане на борсата на миноритарни дялове/акции от енергийните дружества, свободните търговски зони, както и да ревизира т. нар. забранителен списък. Поради ограничения ресурс, с който разполага Агенцията за приватизация, не постъпват и средства в Сребърния фонд. В края на 2009 г. беше направена промяна в Закона за приватизация и следприватизационен контрол, която позволява във фонда да влизат и парите от приватизацията на болници и техните активи. Болниците към момента са в забранителния списък за раздържавяване. В хода на здравната реформа могат да се вземат решения както за приватизацията им, така и за отдаването им на концесия.

По данни на Агенцията за приватизация през 2009 г. не е използван пълноценно инвеститорският интерес към дружествата, включени в списъка за приватизация. Отново има прехвърляне на дружества, които са подготвени за приватизация, в забранителния списък. За цялата година е сключена една сделка за продажба на дружество с мажоритарно държавно участие и 43 пакета акции/дялове от дружества с под 50 на сто държавно участие. Приходите от приватизационни сделки през 2009 г. възлизат на 3.491 млн. лева.

Планът за работа на Агенцията за приватизация за 2010 г. посочва, че наличният ресурс от дружества с мажоритарно държавно участие за приватизация е само 24, а в т. нар. забранителен списък фигурират други 173 търговски дружества. След законодателни промени голяма част от тях могат да бъдат предложени на инвеститори, като с това ще се постигнат две цели - ще продължи структурната реформа в някои сектори и ще се осигурят приходи в държавния бюджет. Годишният план на АП за 2010 г. включва продажбата на 10 мажоритарни пакета и на 40 миноритарни пакета от акции/дялове на търговски дружества с държавно участие. Очакваните приходи от продажби през 2010 г. са общо 204.5 млн. лв. При евентуална продажба на миноритарните пакети от електроразпределителните дружества договорените плащания могат да достигнат и 500 млн. лв. Оптималният вариант за получаване на приходи в държавния бюджет би бил продажба и на миноритарни дялове от други енергийни дружества. В този случай приходите от приватизация могат да достигнат 1 млрд. лева.

Относно дружествата, чиято приватизация беше приоритетна през 2009

г., беше завършена част от работата по подготовката на проекта за продажба на държавното участие в "Булгартабак - Холдинг" АД, София. Беше открит и проведен конкурс за избор на консултант за приватизацията на дружеството. Процедурата за продажба се очаква да продължи и през 2010 г. В списъка от търговски дружества с мажоритарно държавно участие, които ще се предложат за приватизация през 2010 г., фигурира и "ВМЗ" ЕАД. Дружеството е включено в списъка с търговски дружества, които са от значение за националната сигурност на страната. Има изготвен актуализиран вариант на стратегия за продажба, който не е внесен за разглеждане от Министерския съвет и парламента. Не е разглеждана от правителството и стратегията за приватизация на "Кинтекс" ЕАД.

Парламентът одобри на второ четене промените в Закона за приватизация и следприватизационен контрол. Агенцията за приватизация и Агенцията за следприватизационен контрол ще бъдат обединени в Агенция за приватизация и следприватизационен контрол (АПСК). Новата структура ще бъде ръководена от седемчленен надзорен съвет, предложен от парламента, и тричленен изпълнителен съвет. АПСК ще бъде подчинена на Министерския съвет. Разширяват се и правомощията на ведомството - то ще има право да продава и имоти - частна държавна собственост.

Концесии. Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията представи за публично обсъждане проект на *Стратегия за развитие на транспортната инфраструктура на Република България чрез механизмите на концесията*. Документът представя намеренията на правителството в средносрочен план да привлече частни инвестиции в изграждането и експлоатацията на обекти от транспортната инфраструктура - пристанища, летища и жп гари. В обосновката на документа е посочена необходимостта от модернизация на съществуващата транспортна инфраструктура, както и постигането на интеграция и взаимовръзка между мрежите на отделните видове транспорт.

Използването на възможностите за привличане на инвестиции в транспортния сектор ще осигури, от една страна, изграждането и поддържането в интерес на обществото и бизнеса на съвременна транспортна система, а от друга - ще намали бюджетните разходи в условията на икономическа криза.

Опитът за отдаване на транспортни обекти на концесия показва, че общественият интерес от публично-частното партньорство се увеличава и с прилагането на иновативни практики от частния сектор, които осигуряват повишаване на конкурентоспособността в международен план. Приходите от концесионни плащания допълват държавния бюджет, а гражданите и бизнесът получават по-високо качество на услугите.

Предложенията на Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията за бъдещото развитие на транспортната инф-

раструктура чрез концесиониране обхващат следните видове транспорт:

Граждански летища за обществено ползване. Страната разполага с пет действащи летища за обществено ползване, три нефункциониращи летища и около 150 летателни площадки. Поради лошо състояние на инфраструктурата летищата в Русе, Стара Загора и Търговище не функционират. С договори от 2006 г. за срок от 35 години са отдадени на концесия летищата във Варна и Бургас. Функциониращите летища в Пловдив и Горна Оряховица не са натоварени и не разполагат със средства за поддържане на дейността им. За концесиониране ще бъдат предложени летищата в: Русе, Горна Оряховица, Стара Загора, Пловдив, карго терминалите на летищата в София и Пловдив. Повечето летища са разположени по протежение на коридори от Трансевропейската транспортна мрежа и са близо до туристически и промишлени центрове.

Морски пристанища. Анализът на състоянието на морските пристанища с национално значение показва, че те не разполагат със съвременни логистични и информационни системи и използват капацитета си до 80 на сто. Утежняващо обстоятелство е и фактът, че част от терминалите са разположени в централните градски части и не могат да бъдат развивани. Досега са сключени концесионни договори за: 2006 г. - пристанищен терминал Балчик, териториално обособена зона от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна - за срок от 25 години; 2005 г. - пристанищен терминал Леспорт, част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна - за срок от 30 години. Стратегията предлага за отдаване на концесия на следните морски пристанища:

- Варна - Варна-изток, Варна-запад, ТЕЦ Езерово, Петрол, фериботен комплекс Варна, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Варна;

- Бургас - Бургас-изток, Бургас-запад, Росенец, Несебър и Терминал 2А, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Бургас.

Речни пристанища. Речните пристанища с национално значение използват едва около 60 на сто от капацитета си, а състоянието на пристанищните съоръжения и претоварната техника е твърде незадоволително. Утежняващо обстоятелство за пълноценното им функциониране е лошата връзка с пътната и жп структурата на страната. Има сключени концесионни договори за отделни части от пристанища за обществен транспорт с национално значение:

- Фериботен терминал Силистра - териториално обособена зона от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе. Договорът е сключен през 2006 г. и е със срок 35 години.

- Пристанищен терминал Свищов - част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе. Договорът е със срок от 31 години

и е влязъл в сила през 2007 г.

- Пристанищен терминал Сомовит - част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе. Концесията е за срок от 22 години и е в сила от 2009 г.

- Пристанищен терминал Оряхово - част от пристанище за обществен транспорт с национално значение Лом. Договорът е в сила от 2008 г. за срок от 25 години.

За отдаване на концесия през следващите години са предвидени следните речни пристанища:

- Русе - Русе-изток, Русе-център, Русе-запад, Силистра, Тутракан, фериботен терминал Никопол, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Русе.

- Пристанищен терминал Лом.

- Видин - Видин-север, фериботен комплекс Видин, Видин-център, Видин-юг, части от пристанище за обществен транспорт с национално значение Видин.

Железопътна мрежа. Структурата на железопътната мрежа в страната е добра, но се нуждае от модернизация и поддръжка. Остарялото оборудване е пречка за сигурността на превозите и оскъпява експлоатационните разходи. В Стратегията за първи път се предвижда отдаване на концесия на обекти от железопътната мрежа. Предложени за концесиониране са: Централна жп гара София, железопътна гара Подуяне, Централна жп гара Пловдив, Централна жп гара Варна.

Воден сектор. Навлизането на частни инвестиции в сектора на ВиК в страната беше блокирано от отсъствие на политическа воля и регулаторна рамка. Пречките пред инвеститорския интерес се определяха и от раздробеността на мрежата, управлявана от 66 оператора, както и от ниските тарифи, които не гарантират възвращаемост на инвестициите.

Правителството е възложило на консултантите изработването на **Национална стратегия за развитие на водния сектор**. Една от възможностите за деблокиране на процеса за публично-частно партньорство в сектора е създаването на асоциации по ВиК, в които общините ще имат дял от 65%, а държавата ще бъде собственик на останалите дялове. Това ще позволи да се учредят смесени дружества с инвеститорите. Създаването на асоциации във ВиК сектора беше едно от условията, които ЕК постави пред правителството за деблокиране на средствата по ОП "Околна среда" за изграждането на пречиствателни станции и водни проекти.

Плажни концесии. Министерството на регионалното развитие и благоустройството е изготвило нова методология за оценяване и стопанисване на плажната ивица. Методологията трябва да бъде одобрена от Министерския съвет в кратки срокове и концесионните процедури да стартират преди на-

чалото на летния туристически сезон. Съгласно новата методология концесиите за плажовете ще бъдат по-евтини с 30 на сто, което ще увеличи интереса на потенциалните концесионери. През 2009 г. поради високите концесионни такси и късния старт на процедурите над 100 плажа не намериха инвеститори. По данни на МРРБ регистрираните плажове са 208, а само 95 са концесионирани. Като част от стратегията за децентрализацията правителството има намерения в бъдеще плажните ивици да бъдат отдавани на концесия от общините или областните управители.

Концесии за добив на подземни богатства. Високата натовареност на страната с кариерни дейности за добив на подземни богатства и извършваният незаконен добив на строителни и инертни материали, които разрушават речните корита, са в основата на решението на Министерския съвет да спре за срок от 2 години приемането на заявления за издаване на разрешителни за проучване на строителни материали. Данните сочат, че на територията на страната се разработват 317 кариери за строителни материали. В Регистъра на откритията са заведени общо 161 нови находища, а в Националния баланс се водят на отчет 191 свободни находища. Към 31.12.2009 г. се изпълняват 53 договора за проучване на строителни материали, а в МРРБ са постъпили 468 нови заявления за предоставяне на разрешение за проучване на строителни материали. Правителството ще се произнесе по всички вече постъпили заявления. Предстои МОСВ да разработи схема от стимули за строителните фирми, които използват в работата си отпадъци от минната индустрия или от разрушени стари сгради. Отпадъчните материали ще могат да се влагат в строителството на пътища или на нови сгради по определени стандарти.

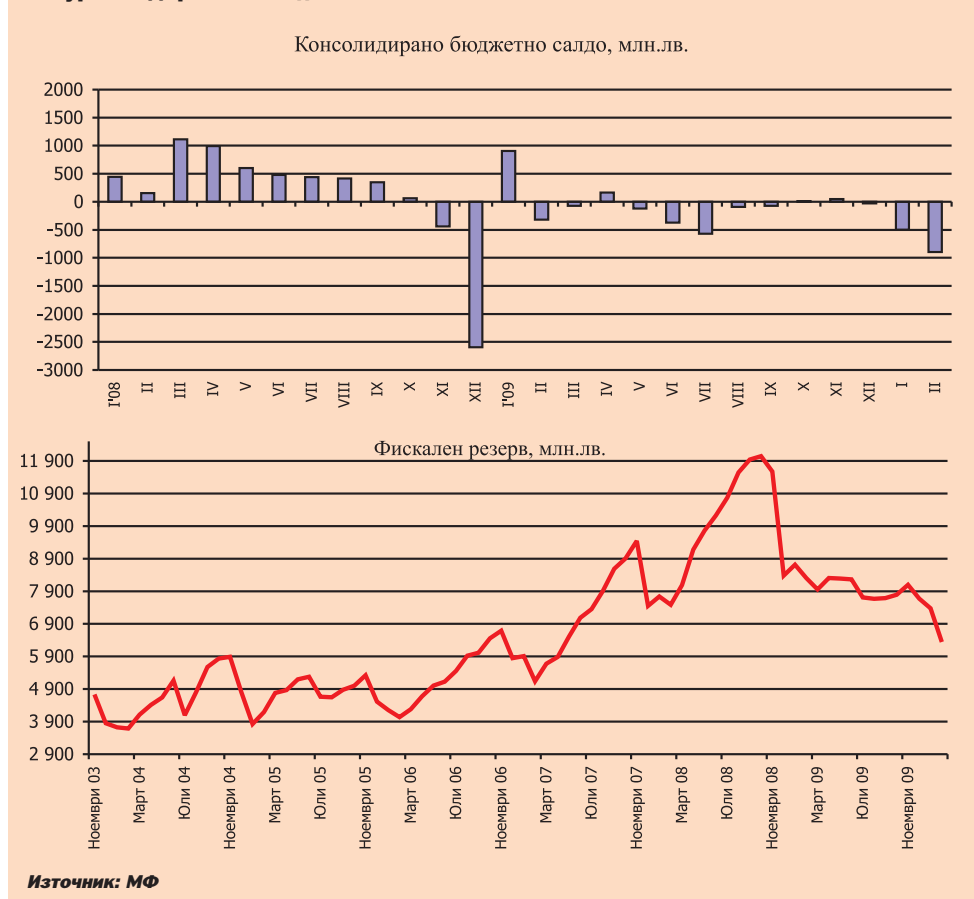
Приходи от концесии. По данни на Министерския съвет през 2008 г. са получени концесионни възнаграждения в размер на 17.671 млн. лв. в резултат на отдаването на концесия на пристанищни терминали и граждански летища за обществено ползване. Това е посочено в годишните доклади на междуведомствените комисии за контрол по изпълнението на концесионните договори. Общият преглед по изпълнение на задълженията през 2008 г. по тези договори показва, че определените условия за осъществяване на концесиите и основните задължения на концесионерите се изпълняват. Подобрили са качеството и обемите на предоставяните услуги и извършваните дейности. През 2008 г. концесионерите са направили инвестиции в размер на 5.259 млн. лв. От тях 4.120 млн. лв. са по договорени направления в инвестиционни програми и 1.138 млн. лв. - от предсрочно извършени по договорени инвестиционни програми за следващи договорни години или извън инвестиционните програми. В резултат на извършения държавен контрол се изпълняват поетите с концесионните договори задължения по осъществяване ангажиментите по социалните програми, както и по разкрива-

нето на нови работни места.

Публични финанси

Завърналите се месечни дефицити по консолидирания държавен бюджет през декември 2009 г. продължават и през първите два месеца на 2010 г., но в значително по-голям обем. Натрупаният консолидиран дефицит към февруари е близо 1.4 млрд. лв., от които 382 млн. лв. е превишението на разходите над приходите по европейските средства. Към края на февруари консолидираните приходи възлизат на малко под 3.1 млрд. лв., 27.1 млн. лв. от които са европейски средства. Същевременно общо разходите са 4.49 млрд. лв., от които разходите без вноската в общия бюджет на ЕС (213.6 млн. лв.) са 4.28 млрд. лева (Фигура 13).

Фигура 13. Държавен бюджет

Големият дефицит се дължи както на неизпълнение на приходната част, така и на сериозен ръст на разходите. Основните приходоизточници - ДДС и акцизи - се понижават съответно с 45.69% и 13.84% за първите два месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на предходната година. Ниските постъпления от ДДС се дължат, от една страна, на липсата на големи правителствени разходи през декември 2009 г., част от които се връщат в бюджета под формата на налога през следващия месец, и на слабо вътрешно търсене. Заедно с това се наблюдава подобрене на износа на годишна база през януари и февруари, което води до по-високо възстановяване на данъчен кредит. Вносът се представя по-слабо през същия период, което води отново до по-ниски постъпления. При акцизите свиването е в размер на 13.84% за първите два месеца, което е отражение на свитото вътрешно търсене. Безработицата не проявява симптоми трайно и значително да се понижи през тази година, а банковите депозити на домакинствата продължават да се увеличават, което ограничава разполагаемия им доход, а заедно с него и консумацията. Ако нелегалната търговия с тютюневи изделия и горива, които представляват около 90% от постъпленията от акцизи, не се увеличи, а потреблението се запази около сегашните си нива, може да се очаква частично възстановяване на приходите от налога. От 1 април влизат в сила новите ставки за цигарите, а цената на суровия петрол на международните пазари от началото на годината отбелязва нарастваща тенденция (Фигура 14).

След тежката изминала година, която реалният сектор преживя, и лекото възстановяване, което се очаква през 2010 г., приходите от корпоративни данъци намаляват с 21.69% през първите два месеца в сравнение с предходната година. Спадът само за февруари е значително по-нисък в сравнение с този за януари, но е твърде рано да се говори за тенденция. Единственият налог с ръст на приходите е подоходният данък, постъпленията от който се увеличават с 1.85% за първите два месеца. ато се има предвид, че безработицата се е увеличила в сравнение с 2009 г., и тежката икономическа ситуация, която ограничава ръста на заплатите, по-добрите резултати говорят за изсветляване на доходите на физическите лица.

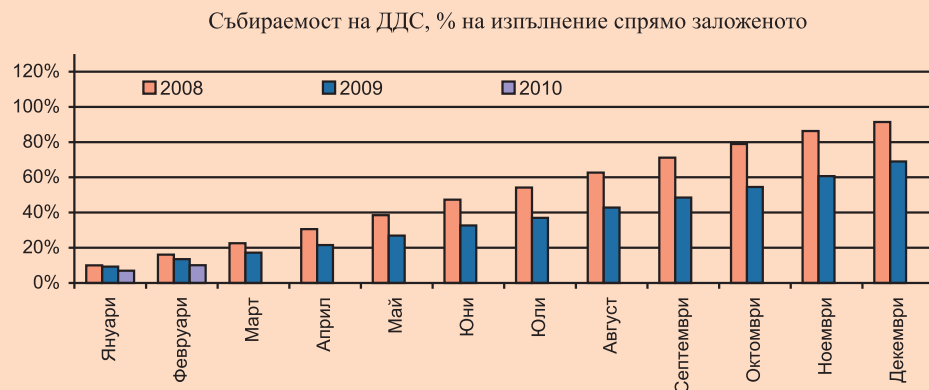
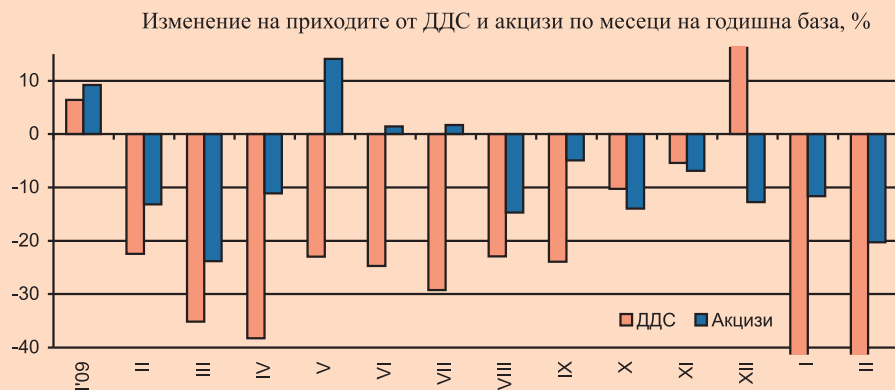
При основните групи разходи на консолидирана база - заплати и възнаграждения, текуща издръжка, капиталови, социални разходи и стипендии - ръстът е между 8 и 34 на сто. При четирите групи разходи налице е много силно увеличение на годишна база през януари и значително по-ниско през февруари, но и тук е твърде рано да се говори за тенденция.

Най-малко се увеличават средствата за текуща издръжка - 8.16%. Разходите за заплати и възнаграждения се увеличават с 13.8% за първите два месеца на 2010 г. в сравнение със същия период на предходната година. ато се изключи влиянието на допълнителните разходи за съдебната система,

които не бяха изплатени през декември - 28 млн. лв., увеличението е 9%. Една част от тях се дължи на по-високите разходи за труд, а друга част - на изплащане на обезщетения на съкратени служители от обществения сектор. За 12-те месеца на 2009 г. заетите в обществения сектор са намалели с малко под 3.8 на сто.

апиталовите разходи растат с 34.66% за първите два месеца на 2010 г. и достигат 426.7 млн. лв. в края на февруари. Известна част от тях са разходи за вече извършени услуги и получени стоки през 2009 г. - по изказвания на представители на правителството това са около 120 млн. лв. за първите два месеца. Ако ефектът им бъде изваден, то разходите се свиват с 3.21%. Социалните разходи и стипендии в края на февруари са 27.68% над нивото

Фигура 14. Приходи от ДДС

Източник: МФ, собствени изчисления

си от същия период на предходната година. Част от този ръст се дължи на въведеното от 1 юли 2009 г. увеличение на пенсиите с 9%, а друга част - на по-високите разходи за социални обезщетения.

При разходите от републиканския бюджет се наблюдава увеличение на трансферите към общините с 5.7% за първите два месеца на годината. Трансферите към държавното обществено осигуряване обаче се свиват с 18.8% за същия период.

Фискалният резерв към февруари възлиза на 6.34 млрд. лв., което представлява понижение от 23.6% на годишна база и на 17.3% в сравнение с декември 2009 г. В номинално изражение резервът се свива с 1.33 млрд. лв., което е близо до консолидирания държавен дефицит. Минималната стойност на фискалния резерв за годината е определена в Закона за държавния бюджет за 2010 г. и е 6.3 млрд. лв., което означава, че той вече не може да бъде използван за финансиране на бюджетния дефицит. Същевременно правителството планира 400 млн. лв. от резерва да бъдат депозирани в Българската банка за развитие. С тях и други 100 млн. лв. в банката се очаква да започне разплащане по забавени държавни задължения в размер на 550 млн. лева.

Брутният държавен дълг намалява като процент от БВП и за февруари е на ниво 13.8%, в сравнение с 14.2% през декември 2009 г. Вътрешният публичен дълг се свива от 4.5% през декември до 4.1% през февруари, докато външният държавен дълг остава на ниво 9.7%. Поради залегналите в Закона за държавния бюджет за 2010 г. емисии на вътрешен и външен дълг в размер на близо 1.49 млрд. лв. брутната задлъжнялост ще се покачи с 2.18 процентни пункта от очаквания БВП до края на 2010 г. Все още няма информация дали допълнителните средства ще бъдат използвани за възстановяване на нивото на фискалния резерв, или ще бъдат инвестирани в реалната икономика. *Държавният и държавногарантираният външен дълг* се запазва малко над средната си стойност за последните девет месеца, но през февруари намалява с 0.1 процентни пункта в сравнение с декември - до ниво от 12.2% от БВП.

Сериозното неизпълнение на приходи и продължаващият ръст на разходите принудиха правителството да предприеме мерки и след продължителни дискусии в Националния съвет за тристранно сътрудничество бяха изготвени 60 точки за подпомагане на фиска, българската икономика и доходите на домакинствата. В момента Министерският съвет е одобрил държавните търговски дружества, с изключение на болниците, да внасят в бюджета дивидент от 80%, вместо от 50%, както беше досега; намаляване на финансовата субсидия на политическите партии за 2010 г. с 15%; намаляване на бюджетните разходи до размера на постъпилите приходи по банковите сметки на републиканския бюджет (която замества една от 60-те мерки). Очаквани-

те допълнителни постъпления от първите две мерки са 33.5 млн. лева.

В оставащите месеци на 2010 г. се очаква вътрешното търсене допълнително да се свие спрямо 2009 г., което ще окаже негативен ефект върху основните приходоизточници за бюджета - ДДС и акцизите. Това ще активира мярката за обвързване на разходите с приходите в бюджета и не трябва да доведе до по-нататъшни месечни дефицити. От друга страна обаче, ако приходите са значително под планираните разходи, това би означавало ново нарастване на държавните задължения. Засега не се планира актуализация на приходната и разходната част на бюджета през първото полугодие на 2010 г. В случай на продължаващи месечни дефицити обаче ще стане наложителна актуализацията на бюджета през юни или юли най-късно. Това би бил по-добрият вариант от рязането отвсякъде по малко. Ако до края на годината се реализират само балансиранни бюджети, то очакваният фискален дефицит ще бъде малко под 2.2% от прогнозирания БВП.

Данъчна политика. От началото на 2010 г. като антикризисна мярка влезе в сила намаляването на осигуровките за фонд "Пенсии" с 2 процентни пункта. Заедно с това преките и повечето косвени данъци бяха запазени на миналогодишните си нива, което осигурява предвидима икономическа среда и не натоварва допълнително реалния сектор по време на криза. Резултатът от данъчната политика на правителството е ръст от 1.8% в приходите от данъка върху доходите на физически лица - единственият налог, при който има ръст на постъпленията. Заедно с него се увеличават и постъпленията от здравни осигуровки с 15.4% за първите два месеца на 2010 г. На този фон е необясним спадът за първите два месеца на постъпленията от социални осигуровки с 13%, който е доста по-голям от понижението на осигурителната вноска с 2 процентни пункта.

Министерският съвет прие няколко промени в данъчните закони, които, ако бъдат приети от Народното събрание, ще влязат в сила от 1 юли. Такива са облагането на премийните приходи (с 3.5% за общо застраховане и с 1% за животозастраховане) на застрахователните компании вместо досегашния корпоративен данък върху печалбата от 10%; увеличаването на коефициента за месечните авансови вноски за 2010 г. за плащане на корпоративни данъци от 1% на 1.1%; въвеждането на 10% данък върху печалбите от хазартни игри и такива, при които печалбата се определя на случаен принцип; увеличението със 100% на данъците върху имоти с данъчна оценка над 300 хил. лв. и на автомобили със застрахователна стойност над 70 хил. лв. и с 200% за притежателите на яхти, самолети и вертолети за лични нужди; отменянето на нулевата акцизна ставка за биодизел, използван за отопление, като облекчението остава в сила за моторното гориво.

Промените ще имат положителен ефект върху приходната част на бю-

джета, но е трудно да се прогнозира пълният им размер. Промените в облагането на застрахователните дружества са съобразени с Директива 2009/138/ЕС, но в краткосрочен план биха имали негативен ефект върху финансовото състояние на компаниите. Увеличаването на коефициента за авансовите вноски може да има положителен ефект върху постъпленията, но допълнително ще усложни положението на компаниите, предвид че все още се бави възстановяването на ДДС и изплащането на забавени държавни задължения. Ефектът от промените в Закона за местните данъци и такси по-скоро ще се прояви през 2011 г., тъй като голяма част от налозите вече са платени. Също трябва да се има предвид, че крайният ефект вероятно ще бъде по-нисък от очаквания в резултат на различни практики за данъчно избягване.

В случай че приходите в бюджета продължават да са значително под очакваните, вероятната мярка на държавата ще бъде вдигане на ДДС. Това обаче допълнително би затруднило бизнес активността и би забавило възстановяването на икономиката.

Социална и здравна политика

Антикризисната програма на правителството очерта най-важните промени в социалното законодателство през текущата година. По-голямата част от мерките в областта на социалното и здравното осигуряване целят незабавен фискален ефект и имат рестриктивен характер по отношение на доходите на населението и стимулите за бизнеса. Няма да влезе в сила предвиденото намаление на осигурителните вноски във фонд "Пенсии". Ограничаването на бюджетните разходи в краткосрочна перспектива ще се осъществи за сметка на редица рискови групи: отменя се предвиденото повишение на вдовишките добавки и добавките към пенсиите на лицата над 75-годишна възраст; съкращава се периодът на изплащане на обезщетенията за болест от социалното осигуряване, като първите три дни ще бъдат за сметка на работодателя и работника; почти двойно се намалява периодът, през който безработните лица могат да получават обезщетения за болест.

За разлика от рестриктивните промени, които ще влязат в сила още през първото полугодие на 2010 г., мерките за стабилизиране на доходите и насърчаване на вътрешното потребление на домакинствата имат дългосрочен характер. Реализацията им изисква продължителен период за подготовка на адекватна нормативна база. Правителството декларира намерение за повишаване на минималната работна заплата чрез въвеждане на нов механизъм за актуализирането ѝ. Ще се повишава и равнището на заместване на дохода от пенсии. Реализацията на тези мерки ще срещне проблеми при търсенето на консенсус и балансирането на социалната и икономическата ефективност. През първото тримесечие консултативният съвет по пенсионната

реформа към Министерството на труда и социалната политика предложи сценарии за стабилизиране на пенсионната система чрез повишаване на пенсионната възраст до 63 години и на минималния изискуем осигурителен стаж до 40 години, но те не бяха приети от социалните партньори.

Политиката на пазара на труда се ориентира към запазване на заетостта в предприятия със затруднения в производството и реализацията на продукцията. Ще бъдат регламентирани условия за въвеждане на гъвкаво работно време и специфичен отпуск по икономически причини. Активизира се посредническата дейност на бюрата по труда за наблюдение и насочване на квалифицираната работна сила. За финансиране на предвидените мерки ще се използват средства от Оперативна програма "Човешки ресурси". Поради рязкото съкращаване на субсидираната заетост през първото тримесечие на 2010 г. устроените на работа безработни са предимно на първичния пазар на труда. В програми и мерки на пазара на труда в края на тримесечието са участвали едва 34 хил. души, или два пъти по-малко в сравнение със същия период на 2009 година.

Новите делегирани бюджети на болничните заведения за 2010 г. не доведоха до оптимизиране на капацитета и съкращаване на неефективните разходи, но изостриха конфронтацията между изпълнителите на медицинска помощ и НЗО . Добър ефект дава прецизирането на критериите за достъп до здравно осигуряване. От началото на 2010 г. се прекъсват здравноосигурителните права на лицата с три неплатени вноски за последните 36 месеца. Това стимулира голяма част от неосигурените лица да внесат дължимите вноски. Броят на неосигурените лица през първото тримесечие намалява от 1.4 млн. на 1.2 млн., а събираемостта нараства с почти 20% спрямо същия период на предходната година.

Здравната реформа изисква ясна цел и ясен план във времето, който да се реализира с политическа воля.

Екологична политика

Политика по изменение на климата. На първо четене бе гласуван Закон за изменение на Закона за опазване на околната среда. Окончателното му приемане се очаква до края на април 2010 г., а до края на май, когато ще бъде готова подзаконовата нормативна уредба, ще бъде възможно практическото прилагане на промените в закона. Те са свързани със създаването на *Националната схема за зелени инвестиции*. Интересът на българското правителство към възможностите за участие на България в международния въглероден пазар е продиктуван от няколко фактора: одобряването от Е на Националния план за разпределение на квоти за 2008-2012 г., интересът на българските предприятия за участие на международните борси и възможностите за набавяне на средства за инвестиции в екологични проек-

ти; не на последно място - от засиления интерес на държавата към новите механизми за търговия по Протокола от Киото, чрез които могат да се получат средства, косвено подпомагащи държавния бюджет.

България получи положително решение за депозирания през декември 2009 г. ревизиран план за разпределение на нотифицирани квоти вредни емисии. Според него предприятията, участващи в схемата - производители на стъкло, метали, химически препарати, хартия и енергийните предприятия, - ще разпределят 42.3 млн. тона годишно. Стъпка към одобрението на документа е оттегленият съдебен иск, заведен срещу ЕК по повод намалението на националните квоти за 2007 година.

След одобрението на плана за 2008-2012 г. инсталациите получават свободни квоти по сметките си в националния онлайн регистър на трансакциите, администриран от Изпълнителната агенция по околна среда и води (ИАОСВ), и могат да се включат директно или чрез посредници в европейския пазар. През първата година на търговия на карбоновата борса се очаква българските предприятия да проявят засилен интерес към механизма. Освен да продават, те ще могат да заменят част от предписаните емисии по друга схема, каквато е Съвместно изпълнение, и/или да ги депозират в банка, където да получават лихва. Най-голямо поле за реализация Европейската схема представя за предприятията от енергетиката, които след 2012 г. ще бъдат със значително намалени безплатни разрешителни съгласно пакета Енергетика-климат. Международните борси прогнозираат оживление до края на настоящата и през следващата година, надявайки се предприятията от енергийния сектор да инициират сделки по изкупуване на свободни квоти, с които да покрият изискванията за следващи периоди.

Темата за въглеродните квоти стана актуална, след като правителство, синдикати и работодатели съзряха скрити резерви за парични постъпления чрез продажба на свободни количества по третия механизъм на Протокола от Киото - Международната търговия с емисии. По тази схема България разполага с 40 000 000 предписани единици годишно, или общо около 200 000 000 ПЕЕ до 2012 г. На въглеродните борси цената на една единица е в границите на 9-11 евро, но има очаквания тя да падне в бъдеще след навлизането на Русия на пазара. В момента страните от бившия Източен блок са почти единствените продавачи на свободни квоти, а купувачите са предимно от Япония, Белгия, Австрия и Холандия.

Поправките в ЗОС ще създадат правната рамка, по която да се извършват продажби на излишъците от Киото-квоти /предписани емисионни единици/. На базата на предварителни сондажи с Япония, Испания и Дойче Банк МОСВ прогнозира за 2010 г. да се реализират продажби за 40 млн. тона и да се получат за тях 400 млн. евро. Законите промени предвиждат начина за изразходване на средствата от трансакциите. Постъпленията от

продажбите ще постъпват в извънбюджетна сметка към МФ и разпределението им ще става на проектен принцип. Идеята е той да се реализира в областите ВЕИ, отпадъци, сметища, топлоизолация на сгради със саниране на панелни комплекси, екологичен транспорт и др. Функцията на независима структура, която ще приема проекти, ще оценява, регламентира и извършва мониторинг, се възлага на Националния доверителен екофонд. Управителният съвет на фонда ще представя интересите на три министерства (МРРБ, МФ, МОСВ) и на НПО. Работата му ще се следи от консултативен съвет с участник представител на страната купувач, с което ще се гарантира достатъчна прозрачност на дейността на фонда и бенефициентите.

В списъка от мерки, залегнали в антикризисната програма на правителството, е отбелязана и тази, свързана с "ускорена продажба на предписани емисионни единици до 50 млн. тона чрез Националната схема за зелени инвестиции". Въпреки че средствата по Националната схема за зелени инвестиции няма да постъпят директно в държавния бюджет, смисълът им като антикризисни мерки е те да подкрепят бизнеса при реализирането на екологични проекти и по този начин да окажат индиректно отражение върху бюджета.

Актуални промени в законодателството, свързани с екологичните дейности. Парламентът прие на първо четене *промени в Закона за управление на отпадъците*, които предвиждат въвеждане на такса за депониране на отпадъците. Допълнителната такса ще бъде в полза на общините, на чиято територия се намират депата, или на общината, която има учредено право на строеж върху определения терен за депо. Таксата се въвежда като финансов стимул общините да рециклират повече смет и да депонират по-малко отпадъци. Таксата ще бъде еднаква за всички общини, като размерът ѝ ще бъде определен допълнително. С промените в закона се въвежда и инструмент за осигуряване на средства за бъдещо закриване и рекултивация на депата - банкова сметка, в която общините ще отчисляват средства през годините експлоатация на сметищата. огато регионалните депа за отпадъци са изградени с над 50 на сто финансови средства от държавния бюджет или от друго национално или международно финансиране, до 10 на сто от общия им капацитет ще бъде на разположение на държавата за разрешаване на проблеми, възникнали в други региони. Промените са условие за усвояване на средствата на Оперативна програма "Околна среда".

През февруари бе приет Закон за изменение и допълнение на *Закона за генетично модифицирани организми (ЗГМО)*. В него се предлагат за отстраняване констатирани неточности и непълноти при транспонирането в законодателството на Директива 98/81/ЕО, изменяща Директива 90/219/ЕИО относно работата с генетично модифицирани микроорганизми в контролирани условия, и Директива 2001/18/ЕС относно съзнателното пускане в

околната среда на генетично модифицирани организми и отменяща Директива на Съвета 90/220/ЕИО.

След обширни публични обсъждания бяха запазени рестриктивните елементи в закона, а именно - забрана за освобождаване на ГМО в околната среда, в т.ч. в границите на защитените територии, буферна зона от 30 км около Натура, 10 км отстояние от пчелини и 7 км - от площи с биологично и традиционно производство. Окончателно решение дали върху парцелите им да се отглежда ГМО, ще се дава след съгласието на всички собственици на терена и при осигурена буферна зона. Производителите на храни, съдържащи ГМО елементи, са задължени да обявяват наличието им на етикетите с два пъти по-голям шрифт в сравнение с основния текст.

Министерският съвет прие промени в *Закона за опазване на земеделските земи*, с които се забранява изграждането на ВЕИ в поливни терени и земеделски земи от първа до четвърта категория. Мерките целят овладяване на положението до изготвяне на *Национален план за развитие на ВЕИ до 2020 г.*, който трябва да балансира използването на различни видове ВЕИ и да отчете също социалната цена на тяхното приложение. Планът трябва да бъде готов до лятото и в срок до 31 юни България ще представи пред Е окончателния вариант. Предлаганите промени в ЗОЗЗ имат превантивен характер и са насочени срещу спекулативното разрастване на проекти за възобновяеми енергийни източници, за които не е сигурно, че ще бъдат изпълнени. Те са част от мерките на правителството срещу масовото отчуждаване на обработваеми земи, изключването им от поземления фонд и впоследствие тяхното застрояване, и включват увеличение в пъти на санкциите за държавни служители, които допускат изваждане на терени от поземления фонд без спазването на всички изискуеми процедури. По данни на МЗХ до лятото на 2009 г. е променено предназначението на 115 000 дка плодородна земя, върху която по документи предстои да се строят слънчеви и вятърни централи. В края на 2009 г. са депозирани заявки за още 7500 дка. За голяма част от подадените заявления за присъединяване се оказва, че няма изградени връзки между парковете и енергийната мрежа, което налага необходимостта от оценка на далекопроводите и изследвания на силата на вятъра.

Предвижда се създаването на централизирана комисия, която да решава всеки отделен случай за строителство на ВЕИ и за земи, независимо каква категория са. Въвеждат се срокове, в които да се извършват етапите от строителството на съоръженията. В случай че междинните срокове не се изпълнят от инвеститорите, ще се загуби правното действие на решението на комисията.

онфедерацията на работодателите и индустриалците в България, Българската търговско-промишлена палата, Американската търговска камара

и много неправителствени организации поддържат позицията, че забраната за промяна на предназначението на земеделски земи от първа до четвърта категория само за изграждане на ВЕИ е неприемлива и трябва да бъде потърсена друга, пазарна алтернатива. Според тях много земеделски производители на практика са и инвеститори във ВЕИ в предстоящите проекти за изграждане на малки фотоволтаични инсталации, които ще усвоят над 50 млн. евро по мерки 311 и 312 от Програмите за развитие на селските райони. Асоциацията на производителите на екологична енергия допълва, че мярката има дискриминационен характер, защото е насочена към само един сектор и не касае строителството на хотели в земеделски земи с променен статут.

МОСВ подкрепя предлаганите изменения на закона и смята, че зад подадените заявления за 12 000 мегавата нови мощности в много малка част стоят реални инвеститори, липсва и възможност за реалното им присъединяване към електропреносната мрежа. Министерството бе обект на критики от страна на Е , свързани с различното третиране на инвестиционните намерения в различните регионални поделения на институцията (РИОСВ).

Критиките на комисията са в смисъл, че информацията и документацията, въз основа на която се постановяват актовете на директорите на РИОСВ, е непълна, противоречива и неточна. Няма съответен контрол от държавните органи за верността и пълнотата на представената информация, в резултат на което отделни територии са преексплоатирани (с инсталирането на вятърни генератори например), и поради тази причина не следва по-нататъшно одобряване на проекти без стратегическо планиране, в което да има оценка на въздействието на предлаганите и съществуващите проекти на територията на цялата страна. Положението се усложнява и от факта, че от 78 общи устройствени планове на общините 57 са с изтекъл прогнозен срок.

Проблемът може да бъде решен с разработването на Енергийна стратегия на България до 2020 г. и на Национален план за действие за ВЕИ за 2011-2020 г. Документите ще осъществят необходимата оценка на кумулативния ефект, територии, граници и квоти за съответните обекти и ще осигурят стратегическото планиране за производството на електроенергия от ВЕИ в национален мащаб. Дотогава мерките, предложени от правителството, могат да изиграят положителна роля при предварителното отсяване на проекти, подкрепени от сериозни инвеститорски предложения.

Финансиране на екологичните дейности. *Оперативна програма "Околна среда"*, която е основният финансов механизъм за реализация на екологични инфраструктурни проекти, все още не постига очакваните резултати. От общ бюджет 1.8 млрд. евро по данни на Е са усвоени едва 49 млн. Евро, като повечето от половината са платени през декември 2009 г. В началото

на настоящата година програмата получи положителна оценка за съответствие от Е и междинните плащания в размер на 3.5 млрд. лв. са на разположение на МОСВ, което е благоприятно условие програмата да ускори темповете на усвояване на европейски пари. Само за тази година плащанията ще бъдат в размер на 200 млн. лв. Досега проектите ползваха междинни плащания от 10 или 20%, като всички средства, в размер на 33 млн. лева, бяха за сметка на държавата.

Основание за положителната оценка са изработените от МОСВ нови правила за одобряване на проектите, целящи да предотвратят умишленото им оскъпяване. Министерството категорично заяви приоритетите си за финансиране на водни проекти в населени места с над 10 000 жители и включи към изискванията на програмата ориентировъчни цени на съоръженията в зависимост от броя на жителите. Например за пречиствателните станции в градовете с над 100 хил. души цената е 140 евро на жител. Над тази сума общините ще трябва да защитават оскъпяването на проектите.

Въпреки благоприятните фактори болезнен проблем за успешното усвояване на европейски средства по ОПОС остава качеството на представените от общините проекти. Оценката на Е в момента е, че разработените проекти са малко и не особено добри. За да се усвоят 1.6 млрд. евро в областта на отпадъците и водите, е необходимо с най-бързи темпове да започне реалното строителство на регионални сметища и пречиствателни станции. На този етап забавянето е особено тревожно по отношение на проектите в сектор "Води". По различни експертни оценки рехабилитацията, разширението и поддържането на цялата водоснабдителна и канализационна мрежа в България струва между 6 и 12 млрд. евро, а по ОПОС за тази цел са предназначени 1.2 млрд. евро. Под въпрос е пълното усвояване дори на тези средства в сроковете, заложи от оперативната програма, тъй като на практика трябва да се реализира изключително бързо усвояване на голям обем средства.

По преценка на експерти от отдел "Регионална политика на Е" водният сектор в България има добра рамка, но трудно може да мине към приватизирането на активи и това поражда проблеми за осъществяване на публично-частно партньорство при проекти, финансирани с европейски средства. За да гарантира комплексното разрешаване на проблемите в сектора, МОСВ инициира изработването на нова *Национална стратегия за управление на водите*. Стратегията трябва да бъде готова до края на 2010 г. и да въведе яснота в управлението на водите, като организира дългосрочно реформите в сектора и подобряване на Ви услугите. Документът трябва да реши дългосрочно въпроса със собствеността и отговорностите на различните държавни институции по отношение на водните съоръжения и услугите, предоставяни на населението, и да създаде условия за по-активното участие на

частни инвестиции в сектора.

На сегашния етап идеята на МОСВ е да се създадат четири регионални водни компании, формирани на басейнов принцип, като по този начин се удовлетвори препоръката на Е източниците на питейна вода да се управляват от МОСВ, а канализацията на населените места да остане в компетенциите на общините. Цената на водните услуги също принципно ще бъде регулирана в новия документ. В момента някои населени места не могат да си позволят инвестиции в подновяване на мрежата, защото те ще оскъпят прекалено цената на водата. Междувременно МС обяви подготвени промени в *Закона за концесиите*, които да регламентират създаването на специален режим за концесии на услуги. Доколко тази промяна ще допринесе за дългосрочното регулиране на дейностите във водния сектор, ще зависи от това как предвижданите законови промени ще се впишат в новата концепция за интегрирано управление на водите.

През настоящата година трябва окончателно да се изясни бъдещето на екологичните проекти, финансирани от предприєдинителните фондове. Голямо закъснение е отчетено (от Е и МОСВ) в изпълнението на проекти по *Програма ИСПА*. За 8 години от началото на програмата финансовият напредък е 42% от средствата (или 212 млн. евро), независимо че само от август м.г. са извършени плащания към изпълнителите за 48.5 млн. евро, което е принос от 5%. Отчитайки реалния риск от неизпълнение на основни изисквания на европейското законодателство (и по-специално на Директивата за градските пречиствателни станции) заради забавяне на проектите по ИСПА, България ще потърси подкрепата на Е за удължаване на срока за допустимост на разходите за проекти, одобрени в периода 2000-2006 г. по предприєдинителна програма и изпълнявани по правилата.

Договарянето на шест проекта по Програма ИСПА в периода преди 2009 г. наложи корекция на 11 млн. евро в държавния бюджет. Това означава, че държавата ще понесе санкции заради приложената процедура за пряко договаряне на проектите - недопустимо при усвояването на фондовете на ЕС. В резултат на това съгласно финансовата корекция държавата няма да редуцира средствата за проектите по шест договора от програмата - за обекти в юстендил, Варна, ърджали, Сливен и Смолян, но ще поеме санкции, като възстанови на Е 4.7 млн. евро. Осигурени са и средствата за изграждането на всички регионални депа, чийто срок за строителство и реконструкция, договорен в Договора за присъединяване на България към ЕС, е изтекъл през лятото на 2009 г. До края на 2010 г. се очаква да бъдат пуснати в експлоатация съоръженията в Ботевград, ърджали, остинброд и Златица.

България има вече горчив опит с управлението на боклука в София, несъответстващо на предписанията на европейското законодателство. Пора-

ди липсата на действаща инсталация за софийския боклук страната получи множество предупреждения и случаят е представен за разглеждане в Съда на европейските общности в Люксембург, при което може да бъде санкционирана с многомилionни глоби.

Предприятието за управление на дейностите по опазване на околната среда (ПУДООС) дълги години бе финансов механизъм на подчинение на министъра на околната среда и водите, който имаше за цел да подпомага реализирането на общински проекти в областта на околната среда. В началото на тази година Сметната палата обяви резултатите от направената проверка на ПУДООС като организация. Прегледани са 80 проекта със съмнения в обществените поръчки и е констатирана липса на ясни критерии при избор на приоритетни проекти, липса на технически изисквания при проектите, липса на публичност и прозрачност на решенията. Липсата на правила за дейността на предприятието е позволило одобряване на всякакви проекти и в резултат поетите ангажименти по сключени договори надвишават многократно наличния финансов ресурс. За периода 2005-2009 г. тези ангажименти са нараснали 18 пъти. Въпреки отменените изпълнения на 287 одобрени проекта за Ви в малки населени места на стойност 159 млн. лв., пълната безотчетност на действията на предприятието през годините води и в момента до затруднения в текущото заплащане на извършени работи по сключените договори. Проверките на дейността на ПУДООС не са съпътствани с проверки на действията на общините по проекти, финансирани от организацията. Без отговор стои въпросът какво бъдеще ще има ПУДООС и по какъв начин МОСВ ще продължи да разходва средствата, набирани в сметките му. Не е ясно и какви приоритети ще бъдат възложени на бъдещия наследник на ПУДООС и какъв механизъм на контрол ще бъде наложен на подобен вид организации.

Финансова система

След като валутните резерви на България се стабилизираха през ноември и декември 2009 г. около нивата от декември 2008 г., те търпят сериозен спад през първите два месеца на 2010 г. и леко възстановяване през март. Същата тенденция се наблюдаваше и през януари и февруари 2008 г. благодарение на свиването на парите в обращение и задълженията на Българската народна банка (БНБ) към търговските банки, сборът от които представлява паричната база. За първото тримесечие на 2010 г. спадът е резултат основно от намаляването на задълженията към правителството с 16.8% или 1.2 млрд. лв. Паричната база остава стабилна и се движи около средните нива за последните девет месеца.

Докато в началото на 2009 г. понижението на валутните резерви се дължеше на регулаторни промени, в началото на тази година то се дължи на

държавните бюджетни дефицити през януари и февруари, които се финансират основно от фискалния резерв. Натрупаното превишение на правителствените разходи над приходите за първите два месеца е 1.39 млрд. лв. и е малко над отлива на средства от държавния депозит в БНБ. Ако паричната база се запази около сегашните си нива, което изглежда вероятно, промяната във валутните резерви на страната ще зависи в най-голяма степен от движенията по държавната сметка в БНБ. Дори и те да намалее допълнително през годината, до декември вероятно ще се върнат най-малко до нивото си от февруари 2009 г., защото правителството е задължено да поддържа минимален размер на фискалния резерв от 6.3 млрд. лв., който бе постигнат именно през този месец.

Същевременно се наблюдава стабилно увеличение на депозита на управление "Банково", който през март е с 61% над нивото си от юли 2009 г. Това се дължи в най-голяма степен на увеличението на задълженията към международни финансови институции.

Правителството изготви 60 мерки за справяне с кризата в страната, чийто ефект за фискалния баланс се очаква да е положителен и в размер на около 1.6 млрд. лв. Ако изпълнението им бъде успешно, това би намалило по-нататъшното свиване на държавния депозит в БНБ, а заедно с него и спада във валутните резерви. Въпреки това е трудно да се прогнозира крайният ефект - както поради ефективността на мерките, така и поради намеренията за актуализация на държавния бюджет в средата на годината и идеите за търсене на външно финансиране.

Банкова система

В началото на 2010 г. нивата на основните финансови показатели на банковата система остават без съществени промени, а общата сума на активите нараства на 71.1 млрд. лв. през февруари. Ръст бележат и ликвидните активи, чието съотношение към сумата на пасивите се подобрява до 22.97%. Увеличението на активите се дължи в най-голяма степен на финансовите активи, определени по справедлива стойност в печалбата или загубата, които през февруари са с 37.5% над нивото си от ноември 2009 г. Това е резултат от положителна стойност от 221.5 млн. лв. в подграфа "редити и аванси" за февруари, което се случва за първи път от началото на 2009 г. За 13-те месеца подграфата е на стойност 0. На годишна база ръстът на активите се дължи на привлечените средства и капитала.

От страната на пасивите провизиите на банките през първите два месеца на 2010 г. остават малко над средните нива за периода март - декември 2009 г., но са значително под съответните нива за първите два месеца на 2009 г. Наблюдава се значително свиване на висящите и данъчните спорове и на кредитните ангажименти и гаранции. Това е показателно за доброто

управление на риска от страна на кредитните институции въпреки влошената икономическа обстановка и увеличението на просрочените дългове, които към февруари са 12.2% от всички вземания. Банковият капитал се увеличава леко за периода декември 2009 г. - февруари 2010 г., резервите (включително неразпределената печалба) нарастват по-съществено - с 14%. Балансовият капитал на банковата система през февруари се увеличава с 11.9% в сравнение с февруари 2009 г. Този ръст е показателен за предпазливостта на банкерите и вдъхва допълнително доверие в стабилността на цялата система.

Печалбите на банките се свиват на годишна база с 23.3% през февруари, което се дължи в най-голяма степен на увеличените разходи за обезценка на кредити и вземания. Те се увеличават с 39% на годишна база, като надминават над два пъти нивото си от март 2009 г. Леко свиване за последните 12 месеца се наблюдава при приходите и разходите за лихви, като разходите намаляват много по-бързо от приходите. Приходите от такси и комисиони намаляват с 1.3%, а административните разходи се свиват с 2.9%. През първите два месеца на 2010 г. разходите за персонал намаляват с около 1%, докато общите и административните разходи намаляват с около 4%. Орекциите в разходната част на банковата система могат да се разглеждат както като оптимизация, така и като позициониране за старт на възстановяването на кредитирането. Тази гледна точка е допълнително подкрепена от спада на приходите от комисиони и свиващите се лихвени проценти по салда и новоотпуснати кредити (Фигура 15).

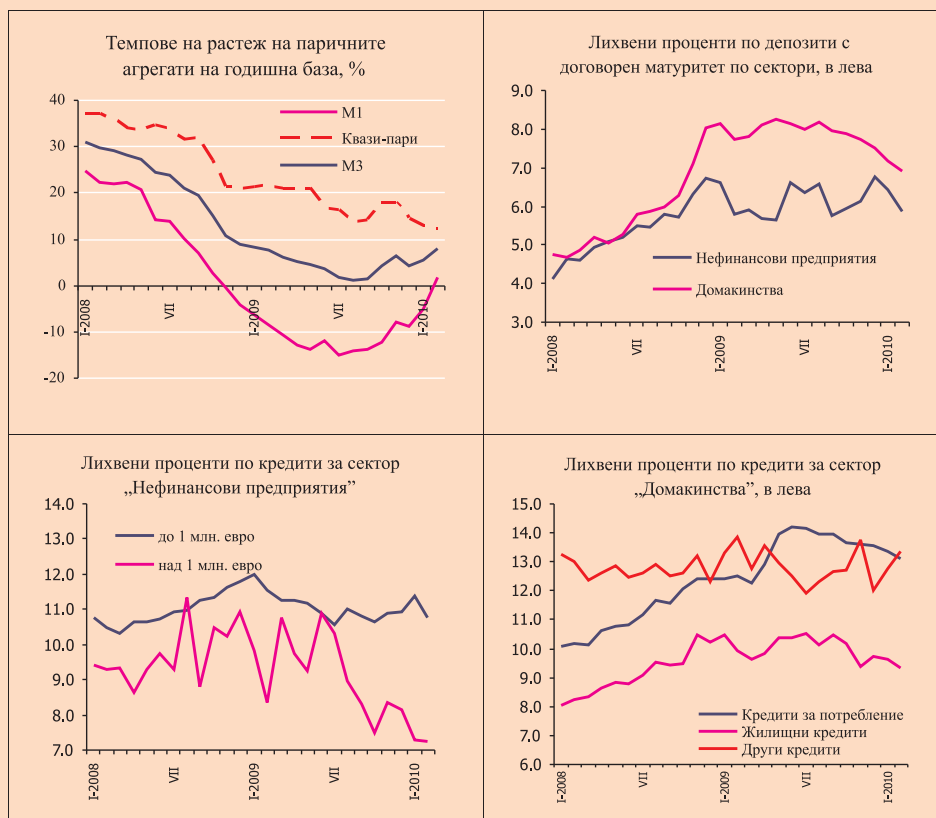
Отпуснатите от банките кредити се увеличават с 4% на годишна база и през февруари надминават 60 млрд. лв. Най-сериозен е ръстът при вземанията от кредитни институции - 8.9%, и при експозициите на дребно - 8.5%. Редитите за корпоративни клиенти се увеличават с едва 1%. Привлечените средства също се увеличават, но само с 1%. При тях се наблюдава отлив на чуждестранен капитал при депозитите и дългосрочното финансиране и приток на краткосрочно финансиране. Институциите, различни от кредитни, увеличават вложенията си с 1%, а гражданите и домакинствата - с 12.9%, като по този начин напълно превишават като ефект отлива на външни средства.

През януари 2009 г. намаляват brutните външни задължения на банковата система на месечна база, което е по-скоро сезонен ефект, тъй като същата тенденция се наблюдава и от 2001 г. до 2009 г., с изключение на 2003 г. За първи път обаче (от 2002 г. насам) се наблюдава спад и на годишна база, което се дължи в основна степен на ограничената ликвидност поради липса на доверие на международните пазари, а не на опасения за състоянието на българската банкова система. Интересна е промяната на структурата на банковия външен дълг. Започналото в началото на м.г. сериозно сви-

ване на дългосрочните задължения се прекъсва през ноември и декември 2009 г. и те нарастват, а спадът им през януари 2010 г. е минимален. Същевременно краткосрочните задължения понасят основната част на брутното намаляване на външните банкови дългове. Такава е тенденцията - сериозна корекция в краткосрочната задлъжнялост и минимална (в повечето случаи увеличение) при дългосрочната - в периода 2001-2010 г., с изключение на 2009 г. Връщането към това поведение на външната задлъжнялост на банките говори за увереността на международните институции в това, че трудностите в България са към своя край, и демонстрира траен дългосрочен интерес към местния пазар.

Въпреки повишения риск в банковата система на страната поради покачането на просрочените дългове, тя остава стабилна с капиталова адекват-

Фигура 15. Парични агрегати и лихвени проценти

Източник: БНБ, собствени изчисления

ност от 17.04% към декември 2009 г. - далеч над регулаторния минимум от 12%. Банките демонстрират и добро управление на риска, като същевременно се подготвят за възстановяване на кредитирането, за което говори свиването на някои приходи и разходи. Започналото през 2009 г. и продължаващо до момента намаляване на външната задлъжнялост на трезорите и пълното му компенсирание със средства от местния пазар допълнително ще помогне институциите да бъдат по-независими от външни негативни шокове. Доброто управление на банките също личи и от високата възвращаемост на банковия капитал - 9.29% към декември 2009 година.

Оптимизмът за възстановяване на кредитирането е подкрепен и от лихвените нива по салда и новоотпуснати кредити, при повечето от които се наблюдава намаляване. Ръст отбелязват само лихвите по новоотпуснати кредити в евро за нефинансови предприятия и жилищни заеми. При останалите кредитни групи през февруари се достигат нива, които са най-ниските за последните поне 6 месеца. Независимо от това отпуснатите нови кредити в лева и евро през януари и февруари 2010 г. са далеч под средните нива за 2009 г. Това е резултат както от недостатъчно търсене от страна на частния сектор, така и на недостатъчно предлагане от страна на банките. Трайно подобрене може да се очаква едва след като започне стабилизиране на икономиката на страната.

Нормативни промени. От началото на 2010 г. бяха приети промени в Наредба № 8, която определя минималния размер, елементите и структурата на собствения капитал на кредитните институции и минималните капиталови изисквания за поеманите от тях рискове и изискванията за оповестяване от кредитните институции. От първи март влизат в сила измененията в Наредба № 14, която определя съдържанието на одиторския доклад за надзорни цели, изготвян от специализирано одиторско предприятие. Промени има и в Наредба № 20, която урежда условията и реда за издаване или отказ за издаване на одобрение по чл. 11, ал. 3 от Закона за кредитните институции, както и необходимата информация и документи за издаване на одобрение (Фигура 16).

Лизингов пазар

През последното тримесечие на 2009 г. лизинговият пазар не само продължава, но и ускорява свиването си до 14.55% на годишна база, при понижение от 1.6% през третата четвърт на 2009 г. Основната причина за това е изненадващо големият годишен спад на БВП през четвъртото тримесечие на 2009 г. - 5.92% по предварителни данни на НСИ, при понижение от 5.45% за третата четвърт. Ситуацията бе допълнително утежнена от свитите държавни разходи и забавянето на ДДС в края на 2009 г., което остави нефинансовите предприятия, които представляват 90% от вземанията на

лизинговите дружества, с ограничен финансов ресурс.

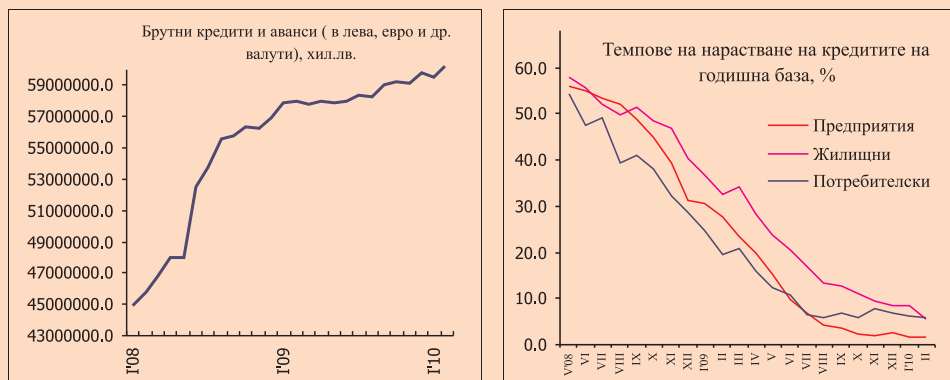
Засилва се и свиването на активите на годишна база - от 3.8% през третата четвърт на 2009 г. до 10.6% през четвъртото тримесечие. Спадът се дължи изцяло на понижените кредити, отпускани от дружествата, които се намаляват с 14.5% на годишна база и слизат под 5 млрд. лв. - малко над нивото си от второто тримесечие на 2008 г. Ефектът е частично балансиран от сметката "Други активи", които се увеличават със 7% и се връщат на нивото си от третата четвърт на 2008 г.

При пасивите продължава започналата в началото на 2009 г. тенденция на спад при получените кредити, 91.2% от които са от нерезиденти. За първи път през последните пет тримесечия кредитите с падеж до 1 година се увеличават и се връщат на нивата си от първото тримесечие на 2009 г. Заемите с падеж над 1 година намаляват до нивото си от третото тримесечие на 2008 г. Издадените дългови ценни книжа и други пасиви се понижават минимално.

През последното тримесечие на 2009 г. позицията "апитал и резерви" се увеличава 3.66 пъти в сравнение с предходното и се доближава до нивото си от четвъртото тримесечие на 2008 г. Това е следствие на над шесторното увеличение на основния капитал на дружествата в сравнение със средната му стойност от последните пет тримесечия и спад от 36% в сравнение с предходното тримесечие във финансовите им резултати. Лошото представяне на дружествата се дължи на ръст при необслужваните вземания, които вече са 15.8% от всички вземания.

Продължаващото свиване на българската икономика и несигурността в краткосрочен план са едни от основните причини за свиването на сектор-

Фигура 16. Динамика на брутните кредити и аванси

Източник: БНБ

ните баланси. Сериозното орязване на държавните разходи, забавянето на плащания (по вече изпълнени услуги/доставка на стоки) и на възстановяването на ДДС допълнително ограничават възможностите за отпускане на нови кредити и увеличават необслужваните вземания. Всичко това кара лизинговите дружества да бъдат по-консервативни, но все още не може еднозначно да се говори за трудности в сектора. Въпреки отлива на инвестиции от него, забелязва се ръст в краткосрочното финансиране, което говори както за предпазливост, така и за желание за запазване на чуждестранните вложения в страната и сектора.

Перспективите пред лизинговия пазар през първото и второто тримесечие на 2010 г. изглеждат по-скоро негативни. Икономическият спад в страната продължи по-дълго от очакваното, което ще забави и прогнозираното възстановяване на сектора. Въпреки ръста на капиталовите разходи на държавата през първите два месеца на 2010 г., те са едва около 100 млн. над тези от предходната година, като известна част от тях са за изплащане на вече извършени услуги/доставени стоки. С други думи, не може да се очаква ръст при търсенето на лизингови услуги, а изплащането на стари задължения в най-добрия случай ще облекчи проблема с просрочените вземания. Поради липса на официални данни за изплатените такива задължения обаче ефектът от това е трудно да се прогнозира.

За разлика от публичните финанси, в частния сектор вече се наблюдават положителни сигнали за възстановяване на експортния сектор и промишлеността. Общият износ продължава започналата през август тенденция на подобряване, като през ноември и декември 2009 г. и януари 2010 г. отбелязва ръст на годишна база. В промишлеността от септември темпото на годишния спад отчита намаляваща тенденция, а през януари секторът се е свил едва с 0.9%. Имайки предвид, че двата сектора разчитат до голяма степен на товарни автомобили и машини и оборудване, които представляват 50% от общите лизингови вземания към декември 2009 г., тяхното подобряване ще има положителен ефект върху сектора.

Застрахователен сектор

За първи път през последните 6 години brutният премиен приход на общото застраховане и животозастраховане се свива (с 6.2% за 2009 г.), сочат предварителните данни на омисията за финансов надзор. Това се дължи на започналото свиване на годишна база на премиите по общо застраховане още през третото тримесечие на 2009 г., което се засили и за 12-те месеца на 2009 г. е 4.2%. към него се прибавя и значително по-големият спад на приходите по животозастраховане от 18% на годишна база. Същевременно възникналите претенции през годината са се увеличили с 0.3% при общото застраховане, а изплатените суми от животозастрахователните дру-

жества намаляват с 1.2%.

Активите на компаниите в общото застраховане се увеличават със 71.5% на годишна база през 2009 г., сочат данни на Българска народна банка.

Размерът на brutните технически резерви, използвани за изплащане на бъдещи обезщетения, нараства с 6.5% за периода. Дружествата отчитат отрицателен резултат от основната си дейност в размер на близо 10.99 млн. лв. през 2009 г., докато година по-рано са имали загуба от 4.69 млн. лв. Същевременно обаче финансовият им резултат се подобрява до 24.51 млн. лв., докато през 2008 г. са отчели финансова загуба от 2.36 млн. лева.

Ръстът на загубите от основната дейност на застрахователните дружества очевидно се дължи на спада на премийните приходи и на ръста, макар и лек, на възникналите претенции. Предвид сериозното свиване на БВП през 2009 г., което води след себе си и понижаване на разполагаемия доход, понижените премии не са изненадващи. Основна тежест в приходната част на дружествата имат постъпленията от застраховки на сухопътни превозни средства, без релсови, и "Гражданска отговорност". Вече се наблюдават положителни сигнали в секторите на промишлеността, транспорта и експортно ориентиранията отрасли, които могат да имат положителен ефект върху премийния приход през втората и третата четвърт на 2010 година.

Активите на животозастрахователните компании нарастват с 9.2% на годишна база през 2009 г., сочат данни на Българска народна банка. Дружествата са на печалба от основната си дейност в размер на 10.48 млн. лв. през 2009 г., при загуба от 1.6 млн. лв. за предходната година. Общият финансов резултат е още по-добър - печалба от 23.56 млн. лв. през 2009 г. в сравнение с 6.59 млн. лв. през 2008 година.

Въпреки тежката година за българската икономика и загубите от основна дейност на застрахователните дружества значителното подобряване на крайните им печалби е показателно за гъвкавото им управление. Едва ли може да се очаква възстановяване на премийните приходи през първото тримесечие на 2010 г. предвид все още несигурната икономическа обстановка, неизплатените държавни задължения и задържания ДДС, свитото кредитиране. Независимо от това вече се наблюдават положителни сигнали в някои сектори на икономиката, които могат да доведат до положителен ефект най-рано през второто тримесечие на 2010 г.

На заседание на Министерския съвет на 14 април 2010 г. бе взето решение за промяна в данъчното облагане на застрахователните компании. Ако решението бъде одобрено от парламента, застрахователните компании няма да плащат корпоративен данък от 10% върху печалбите си, както досега, а ще плащат налог върху brutните получени премии, намалени с brutния размер на отстъпените презастрахователни и върнатите застраховател-

ни премии. Този налог ще бъде 3.5% за общо застраховане и 1% за живото-застраховане. Това действие е в резултат на Директива 2009/138/ЕС, според която всеки застрахователен договор ще бъде обект единствено на индиректни данъци и парафискални налози върху застрахователни премии. Промени в данъчното законодателство на този етап могат да имат допълнителен негативен ефект върху компаниите точно в момент, когато се очаква да започне икономическото възстановяване.

Капиталов пазар

В резултат на все по-осезателно усещаните се ефекти на кризата в реалната икономика капиталовият пазар в страната започна да изпитва все по-сериозно проблеми от гледна точка на спадаща ефективност и ликвидност, като за поредно тримесечие реализираните обороти намаляха и на практика достигнаха нива отпреди близо 8 години. Песимизмът на пазарните участници постепенно премина в апатия, като това от своя страна доведе до ситуация, за която много анализатори, следящи пазара, са на мнение, че не е ясно по какъв начин би бил намерен изход.

От една страна, това бе резултат от усложнената международна ситуация, в която проблемите, изпитвани от гръцката икономика и бюджет, заемаха основно място и което несъмнено доведе до още по-голяма предпазливост на всички инвеститори, а оттам - и в известна степен и до продължаващото им дистанциране от пазара. Усложненията около бюджетния дефицит на България за първите два месеца и опасенията от повтаряне на проблемите на Гърция в местен вариант също вляха вълна от песимизъм, която бе ясно почувствана и от местния фондов пазар. И макар по-големите икономики да продължиха да дават индикации за преодоляване на пика от кризата посредством различни макроиндикатори, в реалната икономика на България, включително и тази, представена по някакъв начин на борсата, проблемите като цяло се задълбочиха.

Междуфирмената задължнялост доведе до нарастване на ликвидните проблеми на много компании, като част от тях престанаха да обслужват заемите си и по този начин предизвикаха подобни проблеми за кредиторите си. Макар все още да е прекалено рано за кардинални изводи, тенденцията при проблемните облигационни емисии например е повече от ясна, това пренесе и част от проблемите към кредиторите, а те - към своите кредитори, и т. н. Всичко това ясно си пролича и от отчетените годишни финансови резултати, които - както повечето от междинните - бяха противоречиви и като цяло свидетелстваха за недобро състояние на бизнеса. Разбира се, някои компании отчетоха и ръстове на приходите си в момент, в който това е много трудно постижимо поради силно намалялото потребление на всички нива, но е факт, че дори и това не доведе до някакво сериозно разд-

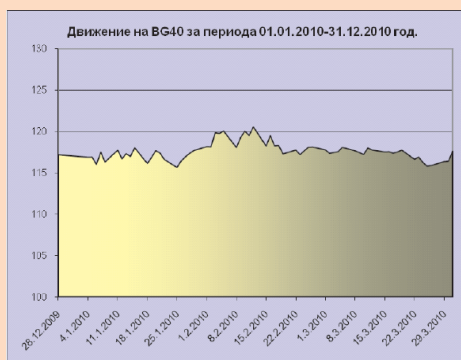
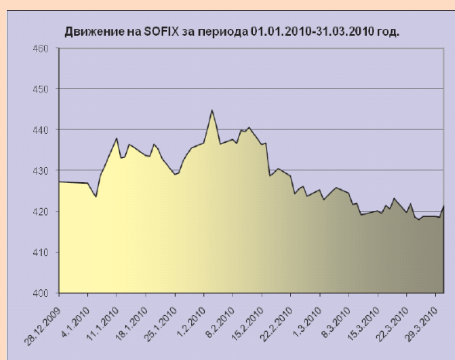
вижване по пазара или поне до известен оптимизъм на участниците.

През първото тримесечие на годината индексите на борсата се движеха почти без промяна на дневна база, но това не бе резултат от наблюдавана стабилизация, а от много слаба активност, като в отделни дни по-активно търгувани бяха едва няколко компании. Основният индекс *SOFIX* отбеляза лек спад от 1.3% до 421.4 пункта, макар в началото на месец февруари да бе достигнал до 445 пункта. След това обаче последва продължителен спад, в резултат на който индексът се върна до малко под началната си стойност за тримесечието. Вторият по-широк индекс на борсата - *BG40*, почти през цялото време варираше между 115 и 120 пункта, като завърши първото тримесечие с повишение от 0.3%, или почти без промяна. И независимо че този индекс включва два пъти повече компании, тяхната ликвидност в много случаи също бе изключително ниска, като движенията на *BG40* се обуславяха едва от няколко позиции (Фигура 17).

През първото тримесечие на годината повечето от *регионалните фондови пазари* отбелязаха умерени ръстове, като единствено на Атинската борса сериозният спад продължи, продиктуван от кризата с бюджетния дефицит на страната и като резултат от това - от неясната икономическа обстановка, в която оперират местните компании. Местните индекси бяха едни от малкото, които отбелязаха спад, като в това отношение корелацията на българския пазар с останалите пазари от Централна и Източна Европа продължи да намалява. Факт е обаче, че и при тях, независимо от ръстовете, кризата също оказва сериозно влияние върху ликвидността, като повечето от развиващите се пазари, особено тези от Балканите, също усещат подобни проблеми като тези на местната борса.

В унисон с движението на индексите *пазарната капитализация* на борса-

Фигура 17. Движение на SOFIX и BG40

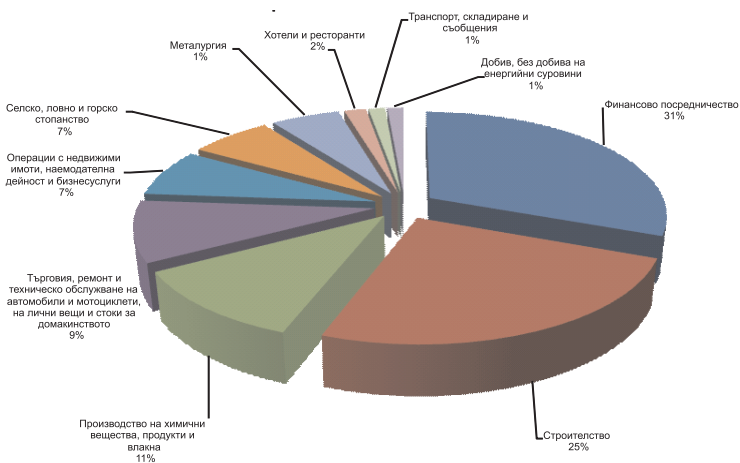
Източник: "БФБ - София" АД

Капиталов пазар						
Международни пазари						
Борса	Стойности към 31.03.2010	Стойности към 31.12.2009	Промяна (%)			
БФБ-София АД	421.44	427.27	-1.36%			
Атинска ФБ	942.04	1120.03	-15.89%			
Виенска ФБ	2634	2495.56	5.55%			
Пражка ФБ	1 196.80	1 117.30	7.12%			
Будапещенска ФБ	24 245.60	21 227.00	14.22%			
Загребска ФБ	2 142.82	2 004.06	6.92%			
Букурещка ФБ	5 965.35	4 690.57	27.18%			
Сараевска ФБ	1022.27	1097.17	-6.83%			
Белградска ФБ	685.23	663.77	3.23%			
Македонска ФБ	2709.84	2751.88	-1.53%			
Истанбулска ФБ	56 538.40	52 825.00	7.03%			
RTS (Русия)	1 571.01	1 444.61	8.75%			
Варшавска ФБ	42 446.50	39 986.00	6.15%			
Пазарна капитализация на БФБ-София (млн. лв.)						
Пазар	31.03.2010	31.12.2009	30.09.2009	30.06.2009	31.03.2009	
Официален пазар акции, сегмент "А"	180.42	183.85	211.35	176.25	139.94	
Официален пазар акции, сегмент "В"	3164.12	3408.47	3456.70	2870.04	2 621.30	
Неофициален пазар акции, сегмент "А"	4933.88	5033.83	6646.17	6007.29	5 308.59	
Неофициален пазар на акции, сегмент "В"	1461.10	1429.27	264.24	348.05	393.45	
Пазар на АДСИЦ	1402.49	1415.30	1407.90	1379.55	1 320.04	
ОБЩО	11 142.01	11 470.73	11 986.37	10 781.19	9 783.32	
*Пазарна капитализация към БВП (по прогнозни данни за БВП за 2009 г.)	16.78%	17.52 %	18.09 %	16.24 %	13.31%	
Статистика по пазари на БФБ-София четвъртото тримесечие на 2009 г. и първото тримесечие на 2010 г.						
Пазар	01.01.2010-31.03.2010			01.10.2009-31.12.2009		
	Лотове	Оборот (BGN)	Сделки	Лотове	Оборот (BGN)	Сделки
Официален пазар, сегмент А	1463 946	2643 418.94	1500	2053 262	4005 779.24	2502
Официален пазар, сегмент В	7357 667	20 767 954.29	10 971	14 552 589	37 290 122.20	19 586
Неофициален пазар на акции, сегмент А	17 664 159	44 108 836.30	11 175	17 792 899	78 693 577.69	17 490
Неофициален пазар на акции, сегмент В	235 716	712 584.16	522			
Неофициален пазар на облигации	14 676	26 718 864.82	235	28 305	52 577 329.95	269
Пазар на АДСИЦ	11 947 814	9580 987.18	1 114	10 599 578	13 190 648.42	1549
ОБЩО	38 683 978	104 532 645.69	25 517	45 026 633	185 757 457.50	41 396
Източник: БФБ-София АД						

та също леко спадна до 11.142 млрд. лв. Измерен като съотношение с БВП на страната, този показател също остава сравнително статичен, или 16.78% спрямо 17.52% в края на предходното тримесечие. Все по-намаляващата ликвидност обаче при сравнително постоянна пазарна капитализация е още едно доказателство за спадналата обръщаемост на инвестициите, т. е. на пазарната активност. С други думи, макар капитализацията на борсата в момента да е на нива, наблюдавани през третото тримесечие на 2006 г., оборотите са на нивата си от 2002 г. Броят на сключените сделки също достигна ново дъно, като спадна до 25 хил. за цялото тримесечие, или до около 360 среднодневно. За сравнение - непосредствено преди кризата да започне да се усеща по какъвто и да е начин от местната икономика, т. е. в средата на 2007 г., подобен брой сделки беше постижим в рамките на под 10 търговски сесии. Този брой сделки представлява спад от над 38% спрямо предходното тримесечие, както и спрямо същото тримесечие на 2009 г. *Оборотите* от търговия също спадат значително спрямо последния тримесечен период на м.г. - до малко над 100 млн. лв., или с над 43%. Следва също да се отчете фактът, че една четвърт от тези обороти са реализирани с облигации. А ако същата стойност се сравни с отбелязаното през януари - март 2009 г., то спадът ще е още по-фрапиращ, а именно 64%, макар и при съпоставим брой сделки. В резултат на горното среднодневните обороти от търговия на акции спаднаха до 1.3 млн. лева, макар през много търговски сесии рядко да надвишаваха 0.5 млн. лева.

Традиционно доминиращият сектор на финансовото посредничество запази основния си дял в *отрасловата структура на борсовия оборот* (31%). Факт е обаче, че докато допреди няколко години този сектор формираше много

Фигура 20. Структура на оборота по индустрии за четвъртото тримесечие на 2009 г.

Източник - БФБ-София АД

по-голяма част от стойността на изтъргуваните акции - между 50 и 75%, с течение на времето тя спадна до около една трета. Също така интересен е фактът, че за второ поредно тримесечие вторият най-активен отрасъл е именно строителството, заемащо 25% от целия оборот. Разбира се, напълно е възможно, особено в контекста на ниската цялостна ликвидност, това да е инцидентно, като най-малкото няма икономическа логика и обяснение, при положение че именно строителството е най-пострадалият от кризата отрасъл от икономиката.

Енергетика

През първите месеци на 2010 г. проблемите в отрасъл "Енергетика" предизвикаха сериозен дебат по редица въпроси, свързани с развитието на големите енергийни проекти, и особено "за" или "против" нова АЕЦ, ефективността от дейността на БЕХ, оптимизацията на разходите на енергийните дружества и пр. Все по-ясно се налага изводът, че е необходимо енергийната ни политика да бъде достатъчно прозрачна, последователна и предвидима, което ще доведе до нейната по-голяма ефективност. За тази цел е необходимо и навременно приемане на новата енергийна стратегия на България до 2020 г., за да са ясни целите, приоритетите, политиките в сектора.

Енергийна стратегия на България до 2020 г. Документът е разработен от екип на МИЕТ, като основни аспекти от него бяха представени на различни форуми през есента на 2009 г. Планирано беше в началото на тази година проектът за стратегията да бъде финализиран и МС да я внесе за одобрение от Народното събрание. През април проектът на стратегия е вече готов и ще бъде представен за обществено обсъждане в най-скоро време, след като приключи неговата екологична оценка. Очакванията са, че този важен документ ще бъде приет в рамките на настоящата сесия на НС, т.е. до края на лятото.

Приоритетите, залегнали в енергийната стратегия, са: подобряване на енергийната сигурност; намаляване на емисиите от вредни газове; увеличаване до 16% дела на ВЕИ в общото крайно потребление; подобряване на енергийната ефективност с 50%; създаване на конкурентен и свободен енергиен пазар.

Големите енергийни проекти ще бъдат посочени в стратегията, но няма да бъдат разглеждани в подробности. Предвижда се запазване и увеличаване на дела на атомната енергия, който в момента е 33% в енергийния микс.

В приет от правителството в края на март доклад за постигане на националните индикативни цели за потреблението на електрическа енергия, произведена от ВЕИ през 2009 г., се посочва, че през м.г. 9.9% от brutното вътрешно потребление на електрическа енергия у нас е от ВЕИ. Същият

показател за 2008 г. е бил 7.3%, т. е наблюдава се увеличение с 26%, като едновременно с това brutното вътрешно потребление на електроенергия намалява с 4.5 на сто. Докладът определя като постижима посочената в Договора за присъединяване на България към ЕС индикативна цел **през 2010 г. 11% от brutното вътрешно потребление на електроенергия да бъде от ВЕИ** - биомаса, водна, слънчева, геотермална и вятърна енергия. За да бъде постигнато това, е необходимо: стратегическа екологична оценка за развитието на ВЕИ, промяна в статута на земеделските земи под ВЕИ съоръженията, приоритетно присъединяване на ВЕИ-мощностите към електрическата мрежа и др. През 2009 г. са изградени 221 мегавата вятърни мощности. Инсталираната мощност на фотоволтаичните съоръжения е нараснала от 0.03 до 5.7 мегавата в периода 2007 - 2009 година.

Големи енергийни инфраструктурни проекти

АЕЦ "Белене". Позицията на правителството за евентуално бъдещо изграждане на този най-машабен за България енергиен проект, с вероятна стойност от над 10 млрд. евро, е свързана с изпълнение на ключовото условие да бъде избран европейски стратегически инвеститор. За изграждането на втора атомна електроцентрала няма да бъде предоставяна държавна, респективно корпоративна гаранция, както и да се изразходват допълнително държавни средства. Оценката е, че в този обект вложените средства от страна на България досега са около 1 млрд. лв.

От тази гледна точка продължават и преговорите с руската страна относно възможностите за реструктуриране на проекта, за да стане устойчив и перспективен за бъдещи инвеститори. Междувременно в края на март стана ясно, че шест са кандидатите, които са подали документи за участие в обявената от БЕХ през февруари процедура за избор на консултант за реструктурирането на проекта АЕЦ "Белене". В обхвата на работа на бъдещия консултант по АЕЦ "Белене" е да разработи концепция за развитието на проекта и да осъвремени икономическия му модел. При положителни резултати от тази фаза на проекта ще се премине към подготовка и изпълнение на процедура за избор на инвеститори, респективно актуализация на финансовия модел и подкрепа при цялостното реструктуриране на проекта по икономически обосноваан начин. Очаква се в средата на юни да бъде сключен договор с избрания консултант.

Южен поток. Позицията на България по този проект е, че той трябва да бъде реализиран и няма да влезе в противоречие с проекта за газопровода "Набуко". Според министър Трайков с "Газпром" е изградено конструктивно сътрудничество. След като бъдат уточнени всички параметри, ще бъде създадена и проектна компания, която ще се заеме със строителството на газопровода. Понастоящем вече са подписани междуправителствени спора-

зумения между Русия и България, Гърция, Словения, Сърбия, Унгария и Хърватия за изграждане на сухопътната част от тръбата за проекта "Южен поток". Предполага се, че до края на април 2010 г. ще бъде подписано и споразумение с Австрия. Това е последният необходим документ, за да започне реализацията на проекта.

Набуко. В началото на февруари НС единодушно ратифицира споразумението за газовия проект "Набуко". Споразумението беше подписано на 13 юли 2009 г. в Анкара. Страни по него са Австрия, България, Унгария, Румъния и Турция. "Набуко" ще осигури достъпа на България и ЕС до значителните газови ресурси на аспийския регион и Близкия изток. Очаква се това да доведе до конкуренция между основните енергийни доставчици, диверсификация на снабдяването с енергоресурси и евентуалното им поевтиняване. Предвижда се капацитетът на газопровода да е 25.5-31 млрд. куб. м. Транзитиращите страни ще получават 12-15 млрд. куб. м, а държавите от Централна и Западна Европа - 13.5-16 млрд. куб. м. Индикативната стойност на проекта е 9 млрд. евро, осигурени от страните участнички чрез газовите им компании и привлечено финансиране. В началото на март Е реши да бъдат отпуснати 200 млн. евро за начално финансиране на газопровода "Набуко". Средствата ще бъдат разпределени между страните, през които ще премине тръбата, сред които е и България.

Бургас - Александруполис. Позицията на българското правителство относно бъдещото развитие на този проект остава непроменена. Докато не се получи положителна ОВОС, петролопроводът не може да бъде изграждан. Междувременно през март МС прехвърли собствеността на "Проектна компания нефтопровод Бургас-Александруполис - БГ" ЕАД от "Техноекспортстрой" ЕАД директно към Министерството на финансите. Целта е да се постигне по-добра координация и надзор върху дейността на дружеството, както и да се оптимизира процесът на вземане на решения, свързани с управлението и финансирането на българското участие в проекта. Проектната компания е собственик на 24.5% от капитала на регистрираното в Холандия дружество "Транс-Балкан Пайплайн", което е ангажирано с изпълнение на дейностите, свързани с проучването, проектирането, строителството и експлоатацията на нефтопровода.

Алтернативни проекти за доставка на природен газ. В началото на март Е отпусна 2.3 млрд. евро за 31 газопроводни проекта и 12 електроенергийни проекта, предназначени да повишат енергийната сигурност в страните от Европейския съюз. Сред тях са и газовите връзки между България, Румъния и Гърция. За да свържат газопреносните си системи, България и Гърция получават 45 млн. евро. За същата цел на България и Румъния се отпускат 8.9 млн. евро.

С реализирането на **проекта между България и Гърция** ще бъде осигуре-

но реверсивно подаване на газ за нашата страна с начален капацитет около 3 млрд. куб. м годишно и с възможност за увеличение до 5 млрд. куб. м годишно. Дължината на трасето е около 170 км, а стойността на проекта е 150 млн. евро. В ход е предпроектното проучване за изграждане на **газовата връзка между България и Румъния**. Газопроводът се очаква да свърже Русе с Гюргево, като по него ще могат да преминават по 1.5 млрд. куб. м газ годишно. Очаква се строителството на 25-километровото съоръжение да струва около 30 млн. евро. В началото на март, с подписването на съвместно заявление между МИЕТ и сръбското Министерство на минното дело и енергетика, официално стартира подготовката на проект за изграждане на интерконекторна **газова връзка между България и Сърбия**. Инвестицията за тази връзка, с капацитет 2 млрд. куб. м газ годишно, се изчислява на 100-120 млн. евро. Очаква се междусистемните газови връзки на България с Гърция, Румъния и Сърбия да бъдат пуснати в експлоатация след 2012 година.

В края на януари беше подписан меморандум за сътрудничество между енергийните министерства на България и Турция. Предвижда се да се изградят два терминала за втечен газ на Мраморно море, нов газопровод за алтернативни на руските доставки, както и да се работи за изграждане на газопровода "Набуко".

Български енергиен холдинг ЕАД (БЕХ). В началото на април беше обявено намерението на правителството **до юни БЕХ да бъде разформиран**. Причините за това са, че холдингът не изпълнява задачите, за които е бил създаден, сред които: да увеличи инвестициите в сектора, да направи дружествата в енергийния сектор пазарно ориентирани, да започне тяхната приватизация и пр. Така например по неофициални данни натрупаните понастоящем задължения на НЕ са над 1.2 млрд. лв., което е резултат до голяма степен от участието ѝ в големи инвестиционни обекти като Хидровъзел "Цанков камък" и АЕЦ "Белене".

БЕХ беше създаден на 18.09.2008 г. с решение на министъра на икономиката и енергетиката чрез преименуване на "Булгаргаз холдинг" ЕАД като акционерно дружество със 100% държавно участие. Той включва осем компании: Мини "Марица-изток" ЕАД, ТЕЦ "Марица-изток 2" ЕАД, АЕЦ "озлодуй" ЕАД, НЕ ЕАД, ЕСО ЕАД, "Булгаргаз" ЕАД, "Булгартрансгаз" ЕАД и "Булгартел" ЕАД.

Все още не е изяснен моделът за управление на енергетиката след разформирането на БЕХ. Първоначално беше съобщено, че компаниите в енергетиката ще бъдат самостоятелни дружества към МИЕТ. Впоследствие беше лансиран вариантът, че може да бъдат създадени два холдинга, обединени около електроенергията и газа. Така например единият холдинг ще обедини около НЕ, като водеща компания, електроенергийни дружес-

тва, вкл. АЕЦ "озлодуй", ТЕЦ "Марица-изток 2" и др. Идеята за евентуално ново групиране е да се постигне стабилност по отношение на активите на дружествата.

Същевременно участието на БЕХ в проектите за изграждане на газопровода "Набуко", в газовите връзки с Гърция, Румъния и Сърбия налага създаването и на газов холдинг.

Някои енергийни експерти посочват и трети вариант, който предвижда създаване също на два холдинга, но обединени на друг принцип - в първата структура да се включат компании, които се занимават с производство и търговия, а втората да обединява инфраструктурата.

Тези прегрупирации обаче няма да засегнат Електроенергийния системен оператор (ЕСО) и газовия оператор "Булгартрансгаз", които са самостоятелни дружества и най-вероятно ще преминават на директно подчинение на МИ-ЕТ. Това се налага от Третия енергиен либерализационен пакет на Европейския съюз, който изисква независимост на операторите на преносни мрежи и който предстои да бъде транспониран в българското законодателство.

аквѐто и вариант в крайна сметка да бъде избран от правителството, най-важно е да се постигне максимално добро управление и ефективност, а не просто вместо една мегаструктура да се появят две подобни обединения, които да повторят съществуващите слабости. Същевременно потвърдено беше намерението на правителството дялове и от енергийните компании да бъдат приватизирани на борсата, което ще бъде елемент и на антикризисната програма. Засега обаче няма да се листват акции на "Булгартрансгаз" и ще бъде запазен пълен контрол върху дружеството.

Промени в нормативната уредба. В начало на април МС внесе за разглеждане в парламента **проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за енергетиката**. Някои от по-важните предложения за промени са следните:

- Сегашният 13-членен състав на Д ЕВР да бъде намален до 7-членен, председател и шестима членове. Те ще имат право на максимум два последователни мандата. омисията се задължава да публикува своите решения в интернет страницата си, а не както досега - в бюлетин, с което ще се реализират значителни финансови икономии.

- Предлагат се текстове, касаещи въпроси в сферата на електропроизводството, в частност - задължението за изкупуване и ценообразуване при комбинираното производство на електрическа и топлинна енергия. Направени са изменения, с които се отстраняват допуснати неточности, основно по отношение на контролните правомощия на Д ЕВР, съставите на административни нарушения и за коригиране на неверни препратки.

- Да се удължи до края на 2011 г. срокът за изкупуване на електроенергия, произведена от съществуващите ТЕЦ с комбинирано производство, без пос-

тигнати показатели за високоефективност. Тази промяна се налага, тъй като в страната все още не са налице условия за задоволяване на потребностите от топло- и електроенергия за отопление, ако задължението отпадне. В същия срок се предвижда изкупуване и на електроенергията, произведена над количеството електрическа енергия от комбинирано производство (т.нар. принудена електрическа енергия), като до края на настоящия регулаторен период цената ѝ е по договаряне, а от 1 юли 2010 г. - по индивидуални разходи.

Транспорт

Безспорно сред най-ефективните антикризисни мерки ще е ускореното реализиране на мащабни инфраструктурни обекти. Например очаква се само със строителството на лот 2 на автомагистрала "Тракия" да бъдат разкрити над 4000 работни места, а до края на лятото предстои да започне изграждането и на лот 3 и лот 4. Затова от особено значение е ускоряване на изграждането и на другите магистрали, на софийското метро, както и да продължи без забавяне работата по големите железопътни инфраструктурни обекти.

През четвъртото тримесечие на 2009 г. превозените товари със **сухопътен транспорт** намаляват със 17.6% спрямо третото тримесечие. Това се дължи предимно на намаления обем превози с автомобилен транспорт - както на вътрешните, така и на международните. В сравнение със същия период на 2008 г. се регистрира спад от 23.8%, което е резултат от по-малкото превозени товари при вътрешните превози. Извършената работа в тонкилометри намалява с 10.2% спрямо предходното тримесечие, същевременно спрямо четвъртото тримесечие на 2008 г. е регистрирано увеличение от 3.9%. Това се дължи на увеличеното средно превозно разстояние.

В *пътническия транспорт* през четвъртото тримесечие на м.г. *превозените пътници* със сухопътен транспорт са с 5.3% повече в сравнение с предходните три месеца, а спрямо същия период на 2008 г. е регистриран спад от 8.9%. При международните превози има спад както спрямо третото тримесечие на 2009 г., така и в сравнение със същия период на м.г., съответно с 38.1% и 50.1%. Но поради ниския им относителен дял в общия обем на превозените пътници те не влияят съществено върху общата тенденция.

Данните за **водния транспорт** показват, че през периода октомври - декември 2009 г. количеството на *превозените товари* от плавателни съдове е с 1.7% повече в сравнение с третото тримесечие. Спрямо същото тримесечие на 2008 г. обаче те са с 18.4% по-малко. Това се дължи основно на намалението на превозените товари от морския транспорт. Същевременно броят на *превозените пътници* от водния транспорт намалява с 34.9% спрямо предишните три месеца, но в сравнение с третото тримесечие на м.г. е регистрирано увеличение от 22.7%. Това е резултат от по-големия брой

превозени пътници от речния транспорт.

Данните на предприятията от **градския електротранспорт** показват увеличение на броя на *превозените пътници* както спрямо третото тримесечие на м.г., така и спрямо същия период на 2008 г. - съответно с 15.4% и 2.1%. Това се дължи на по-големия брой пътувания с метрополитена.

Превозените товари от **железопътния транспорт** през декември 2009 г. са с 1.8% по-малко спрямо ноември м.г., което е резултат от намалението на международните превози. В сравнение с декември 2008 г. е регистриран спад от 18.0%, като най-голямо е намалението при вътрешните превози. Същевременно извършената работа през декември 2009 г. намалява с 2.4% в сравнение с предходния месец. *Превозените пътници* от железопътния транспорт през декември 2009 г. са с 0.5% повече спрямо ноември 2009 г. Извършената работа също се увеличава с 9.4%. Съответно спрямо декември 2008 г. данните са следните: *превозените пътници* са с 1.1% по-малко, а *извършената работа* - с 1.9 на сто.

Според данни на Асоциацията на българските авиопревозвачи **през 2009 г. българските авиокомпани са превозили с 15% по малко пътници** в сравнение с 2008 г., а чуждестранните компании отчитат 6.4% спад при превозените пътници от и до България. Делът на тези компании на българския пазар се е увеличил с 2.2% - до 64.7%.

Строителство на големи инфраструктурни обекти

АМ "Люлин". Поради натрупани различни проблеми в хода на строителството през последните месеци се водят нелеки преговори с изпълнителя на обекта, турския консорциум "Мапа Дженгиз". Според АПИ уточнени са основните параметри от споразумението. Очаква се общата сума за завършване на строителството да достигне 185 млн. лв., което е с около 35% осъбяване на магистралата. В документа ще залегне, че 70% от строително-монтажните работи ще се извършат от български фирми, което е добра новина за българските строители. Изпълнителят е представил график, в който се предвижда до 21.12.2010 г. да приключат строителните работи, за да може до края на годината да бъде пуснато движението. Окончателно всички дейности ще бъдат завършени до края на април 2011 г.

АМ "Тракия". Подготовката за изграждането на оставащите три лота от автомагистралата - от Стара Загора до арнобат, върви като цяло в рамките на предвидения график. В края на февруари за изпълнител на лот 2 "Стара Загора - Нова Загора" беше избрано Обединение "Магистрала Трейс", включващо няколко български фирми. То предложи рекордно ниска цена - 137, 868 млн. лв., което означава, че 1 км от отсечката ще се строи за 4.23 млн. лв. на километър. Тъй като офертата е с 30% по-ниска от средната цена на останалите кандидати, на основание чл. 70, ал. 1 ЗОП комисията

изиска от участника Обединение "Магистрала Трейс" подробна писмена обосновка за предложената цена.

През март омисията за защита на конкуренцията (З) с няколко свои решения остави без уважение, поради липса на нарушение, подадените жалби, свързани с автомагистрала "Тракия". В това число жалбите, свързани с: искане за налагане на временна мярка "спиране" на процедурата за възлагане на обществена поръчка; избора на Обединение "Магистрала Трейс" за изпълнител на лот 2, както и срещу откриването на процедура по избора на строител на лот 3. В края на февруари и началото на април стартираха процедурите за избор на изпълнител и за лот 3 "Нова Загора - Ямбол" и за лот 4 "Ямбол - арнобат" като АПИ, съответно АОП, публикуваха документацията за участие в открита процедура за възлагане на обществени поръчки. Най-ниската цена е основният критерий за възлагането.

През април АПИ обяви решението, че фирма "Пътинвестинженеринг" АД е избрана да осъществи строителен надзор на лот 2 на АМ "Тракия". Твърдите намерения на МРРБ са преди края на април да е готово строителното разрешение. Това ще позволи да бъде сключен договорот с избрания изпълнител и в началото на май да започне строителството на лот 2. Съответно до края на лятото трябва да е започнала работата и по останалите два лота.

Доизграждането на АМ "Тракия" ще започне с държавни средства, тъй като европейските органи още не са получили и одобрили апликационната форма на проекта. За нейната подготовка се работи в сътрудничество с инициативата "Джаспърс", като формулярът е претърпял няколко изменения. В решението на МС се предвижда средствата за изграждането на 115-километровата отсечка между Стара Загора и арнобат да бъдат осигурени от държавния бюджет, в случай че Е не одобри проекта или ако одобрената от Е негова стойност е по-ниска от достигнатата тръжна стойност в резултат на проведената процедура за избор на изпълнител.

АМ "Марица". До 15 август 2010 г. ще бъде довършена 30-километровата отсечка от АМ "Марица", която свързва Харманли с Любимец. Изграждането на този участък продължава вече 18 години, като е съпътствано с редица проблеми, вкл. технологични пропуски и др. Доизграждането на участъка ще струва около 130 млн. лв. с допълнителните строително-ремонтни работи. До края на 2010 г. е планирано да бъдат обявени търговете за изграждане на оставащите 67 км от магистралата, които са разделени на четири лота. Понастоящем се провеждат отчуждителните процедури и археологическите проучвания за трасето, които трябва да приключат до края на годината, като строителството трябва да приключи до края на 2013 година.

АМ "Струма". Предстои обявяване на тръжна процедура за проектиране на лот 2 "Дупница - Благоевград". Средствата ще бъдат осигурени от "Техническа помощ" на ОП "Транспорт".

Метро. Продължава с добри темпове строежът на втория метродиаметър в столицата - от надлез "Надежда" до РУМ-а на бул. "Черни връх", както и продължението на първия метродиаметър от "Младост 1" до бул. "Цариградско шосе" (Интер експо център). Очаква се двата участъка да бъдат завършени през 2012 година.

Дунав мост II. Поради натрупване на проблеми от различно естество сериозно изостава изграждането на моста. Изпълнителят на проекта за строителството на моста е испанският консорциум FCC.

България и Румъния приеха съвместна декларация до Е за удължаване на срока на финансовия меморандум по ИСПА, чрез който се финансира голяма част от строителството на Дунав мост II (Видин - алафат). В документа двете страни призовават Е "да удължи до 31.12.2011 г. срока за допустимост на разходите за всички проекти на България и Румъния, одобрени в периода 2000-2006 г. по Програма ИСПА", както и "да предостави на България и Румъния възможност за удължаване до 31.12.2012 г. на срока за допустимост на разходите на големи проекти, одобрени за периода 2000-2006 г., на стойност над 100 млн. евро". Посочва се също, че "от възможност за удължаване на срока биха могли да се ползват и проектите, изпълнявани чрез охезионния фонд, одобрени в периода 2004-2006 г., за всички негови страни бенефициенти".

Жп линия Пловдив - Бургас. През февруари бяха отворени офертите по проект "Рехабилитация на железопътната инфраструктура по участъците на железопътната линия Пловдив - Бургас". Индикативният бюджет на проекта е 366.45 млн. лв., от които 64% безвъзмездна финансова помощ от охезионния фонд на ЕС и 36% от националния бюджет. Дейностите по изпълнение на обществената поръчка са разделени на три обособени позиции, като участниците могат да кандидатстват както за цялата поръчка, така и за всяка от тях поотделно. Осем кандидата са подали документи за участие в процедурата, сред които има фирми от България, Италия, Чешката република, Австрия, Франция. Предвижда се проектът да се реализира за срок от три години. С неговата реализация се очаква: да бъде достигната скорост от 130/160 км/ч, при средна скорост в момента от 80 км/ч.; да бъде постигнато намаляване на негативния екологичен ефект; да се повиши сигурността и безопасността на влаковото движение и др.

Стратегия за развитието на транспортната система на Република България за периода до 2020 г. Документът беше приет от МС в началото на април т.г. В него са заложили основните принципи, тенденции, приоритети и мерки за развитието на устойчива, сигурна и безопасна транспортна система, съобразена с европейските изисквания, стандарти и екологични норми. Основна цел е да бъдат очертани най-важните задачи, решаването на които ще направи възможно интегрирането на българската транспортна

система в обобщоевропейската.

В Стратегията се предвиждат действия за развитието на отделните видове транспорт, интермодалния транспорт, градския транспорт, безопасността и сигурността на транспорта, опазването на околната среда, развитието на интелигентни транспортни системи и др. Изпълнението на Стратегията ще гарантира, че през 2020 г. България ще притежава модерна, безопасна и сигурна транспортна система, която да удовлетворява потребностите за качествен и безопасен транспорт.

Подготвя се *пътна стратегия "България 2020"*. В документа например се предвижда две от шосетата: Русе - Шумен и Русе - Велико Търново, да се превърнат в четирилентови скоростни пътища. Подготвят се и предстои да бъдат обявени съответните процедури за проектиране на тези две отсечки.

Стратегия за внедряване на техническите спецификации за оперативна съвместимост на българската с европейската железопътна система ще бъде изготвена до края на 2010 г. Ще се разработи и дългосрочен план за внедряване на техническите спецификации за оперативна съвместимост на трансевропейската конвенционална железопътна система в България в съответствие със законодателството на Европейския съюз.

Промени в нормативната база. В НС продължава обсъждането на Закона за изменение и допълнение на **Закона за движението по пътищата**, одобрен от МС в края на декември м.г. Депутатите разглеждат също така и внесените от правителството в началото на април проект на закон за изменение и допълнение на **Закона за автомобилните превози**.

През април правителството прие промени в **Наредбата за възлагане и изпълнение на задълженията за извършване на обществени превозни услуги в железопътния транспорт**, за да я съобрази с Регламент (ЕО) №1370/2007. Този регламент предвижда възможност държавите - членки на ЕС, да въведат изключения от прилагането на състезателна процедура, като например директно възлагане на вътрешен оператор, възлагане под формата на спешни мерки, пряко възлагане под определени прагове и т. н. Изискването на регламента в тези случаи е решението да може да бъде обжалвано и затова се посочва задължение на възлагащия орган да публикува съобщение, за да уведоми потенциалните заинтересовани лица.

Строителство и недвижими имоти

Строителство и инвестиции. По данни на Националния статистически институт (НСИ) през март 2010 г. съставният показател "бизнес климат в строителството" отново регистрира спад с 0.4 процентни пункта на месечна база поради понижените оценки на строителните предприемачи за икономическото състояние на предприятията. Въпреки много ниското ниво на осигуреност с поръчки предприемачите отчитат нарастване на техния приток в сравнение

с февруари. В гражданското строителство те са се покачили с 2.6, а тези в строителството на сгради - с 5.2 пункта. Броят на клиентите със закъснение в плащанията намалява до 27.1% - най-ниската стойност от ноември 2008 г. насам. Пред финансови проблеми, като: неплатежоспособност, трудности при получаване на кредит, неблагоприятни лихви и др., са изправени 67.7% от строителните инвеститори. Това е най-високата стойност на този показател от май 2003 г., когато е включен в анкетата. Запазва се позитивната тенденция в ръста на очакванията за подобрене на бизнес ситуацията и строителната дейност през следващите месеци. Значително намалява броят на предприемачите, които планират съкращения. Строителството е единственият сектор, в който очакванията за цените се коригират надолу. И в други браншове, така и тук усещането за несигурната икономическа среда се засилва. Отчита се спад в конкуренцията и недостатъчно търсене.

Индустрията на имотите в България получи свежа доза оптимизъм по време на изложението MIPIM във Франция. Там стана ясно, че започва плавно възстановяване на инвестициите в региона на Централна и Източна Европа. Eurora Capital, фирма за управление на инвестиции в имоти, ще се завърне като купувач в региона след двегодишно отсъствие. Компанията вече има подготвени сделки за 100 млн. евро в Румъния, България, Турция и Западните Балкани. Инвеститорите масово избягаха от тези пазари с развитието на финансовата криза. По данни на международните консултантски фирми при оскъдица от реални сделки оценките за висококачествени активи в България паднаха с по около 40%. Eurora Capital ще използва отсъствието на конкуренцията, за да договори изгодни покупки, като на този етап се разглеждат два офис проекта в центровете на Букурещ и София, където в момента липсва предлагане. Повишен оптимизъм демонстрира и строителният предприемач AFI Europe. Компанията, която миналата година откри най-големия шопинг мол в Румъния и завърши офис сграда и жилищен комплекс в България, планира да разшири "Бизнес парк Варна", да завърши още един жилищен комплекс в столицата и да започне строителството на трети, както и да стартира логистичен парк край Пловдив. Според експерти България си възвръща външния инвестиционен интерес, тъй като предоставя по-добри възможности за възвращаемост от другите страни в Централна и Източна Европа.

Жилищно строителство. Пазарът на жилища през първите три месеца на годината е с малки обеми, но със стабилни цени. Купувачите се завръщат, увеличава се броят на сключените сделки, но всичко това важи само за имоти на атрактивни цени. Огато няма чужди инвеститори и спекуланти, цените на жилищата се връщат назад, като в момента са на нивата отпреди четири-пет години.

Най-високи стойности на жилищата в България бяха достигнати през

третото тримесечие на 2008 г., след което цените започнаха да падат, показват данните на статистиката. Намаленията в офертните цени на имотите се активизираха в началото на годината, като в периода от 20 януари до 10 февруари е имало най-много оферти с падащи цени. Техният брой е надвишавал този на новите оферти. В момента броят на офертите с намалени цени е около 60% от този на новите оферти. Средният спад на офертните цени на имотите в страната е 25% от началото на кризата досега, като само за последните два месеца средните офертни цени са коригирани надолу с 5%. Упуват се основно двустайни и тристайни апартаменти, на цени между 30-50 хил. евро. През януари жилищата в столицата са се продавали средно на цена от 980 евро/кв. м, колкото е била и през последното тримесечие на 2009 г. През февруари са се купували предимно луксозни имоти и затова средната цена е била около 1220 евро/кв. м, като през март тя пада до 940 евро/кв. м. Според посредническите компании купувачите все още изчакват по-добри цени. Очаква се да има втори цикъл на спад на цените на жилищата в София, особено на тези с недобра локация, лоша заобикаляща среда, панелни или за основен ремонт. Очаква се апартаментите в столицата да поевтиняят с до 15% за цялата 2010 г. Във Варна цените на жилищата се задържат на по-високи нива, като средната оферта е около 900 евро за квадрат. Това поставя купувачите в позиция на изчакване, а сделките, които се реализират, са инцидентни. В момента най-изгодна е покупката на селски къщи, които за една година са поевтинели с около 50%. Средната цена на продадените селски имоти през тази година е 9640 евро, докато в началото на миналата е била 19 890 евро. Това показва, че цените на селските имоти и на жилищата в малките градове все още не са се стабилизирали и можем да очакваме допълнителен спад през тази година. В селата около София в момента не се купуват къщи, а около Бургас, Пловдив, Велико Търново, Ямбол и Сливен сделките са прекалено малко. Най-много продажби на селски имоти има в района на Стара Загора, където цените са паднали

Таблица 1. Спад в офертните цени на жилищата в София по квартали към 1.03.2010 г. спрямо първото тримесечие на 2009 г., %

КВАРТАЛ	ПРОЦЕНТ НА СПАД
Банищора	25%
Бели брези	24%
Борово	25%
Бояна	17%
Бъкстон	23%
Витоша	18%
Враждебна	22%
Гео Милев	16.6%
Драгалевци	18.5%
Иван Вазов	15.4%
Изток	6%
Изгрев	17%
Княжево	26%
Лозенец	22.5%
Манастирски ливади	23%
Младост 1	25%
Младост 2	17%
Младост 4	20%
Стрелбище	15%
Студентски град	16%
Център	26%
Хладилника	21.2%
Яворов	8%

Източник:
"Българският пропъртис"

едва в началото на тази година (Таблица 1).

Ваканционни имоти. Най-силно засегнат от икономическата криза е сегментът зимни ваканционни имоти, сочат данните на посредническите компании. Това е пазарът, станал най-силно зависим от поведението на английските купувачи, които изгубиха интерес през последните два сезона. Адаптирането на този сегмент към новите условия става бавно и със сериозни сътресения. Търсенето на имоти в зимните курорти през сезон 2009/2010 бе три пъти по-слабо от това през предходния и е много далеч от нивата през 2008 г. Това създаде условия за появата на голям брой проблемни проекти, част от които бяха замразени, а други - построени с риск да останат нереализирани. Изходът, който инвеститорите видяха през изминалия сезон, бе в превръщането на тези обекти в хотели. Противно на инвестиционния, туристическият сезон бе силен, подкрепен допълнително от активността на гръцките туристи. За съжаление прогнозите, че постепенно и с оглед на ниските продажни цени те ще се превърнат и в купувачи, не се сбъднаха. Единични сделки за продажба бяха сключени с англоезични купувачи, привлечени от силния спад на цените в този сегмент. При част от зимните курорти цените паднаха с до 50% - както в Банско, където предлагането на масовите апартаментни комплекси е изключително активно, а конкуренцията наистина сериозна. В Пампорово и Боровец цените останаха малко по-устойчиви, но също демонстрираха значителен спад - около 20%. Част от цените се върнаха на нивата от 2005 г., сочат данните на брокери. Средната цена на зимен ваканционен имот през сезон 2009/2010 г. е била малко под 40 хил. евро, докато през 2008 г. тя е надвишавала 65 хил. евро, което е около 40% спад. Инвеститорите разчитаха и агитираха най-вече руските купувачи поради по-високите бюджети, с които тези клиенти разполагат. Интересът на руснаците бе насочен към проекти с високо качество и допълнителни екстри. Сделките с тези клиенти държат вече 48% от пазара на зимни ваканционни имоти и над 90% от пазара в летните курорти. Българите заемат скромните 15%, а останалите проценти се поделят между англичани, гърци, румънци и др.

Предлагането на зимни ваканционни имоти надвишава в пъти търсенето. В резултат на това пазарът на земя в тези курорти замря. Така част от предприемачите, които закупили терени за строителство в периода 2006-2008 г., не могат да ги реализират нито като проекти, нито като апартаменти. Притеснително е, че ако започнатите обекти не бъдат достроени, ще се превърнат в "паметници" и ще доведат до фалит редица предприемачи. Въпреки че намирането на финансиране е трудно за голяма част от проектите, това е по-доброто решение от тотално изоставяне на проблемните проекти. Ако бъдат експлоатирани, макар и бавно, тези имоти ще носят целогодишен доход, докато в противен случай ще се амортизират до невъз-

можност да бъдат реализирани. Очакванията са, че с настъпване на лятото интересът към покупка на имоти в зимните курорти ще намалява, докато туристическият интерес ще се запази.

Бизнес строителство. *Търговските центрове* остават най-динамично развиващият се сегмент. През 2010 г. се очаква завършването на близо 446 хил. кв. м нова отдаваема площ в молове, въпреки че е малко вероятно всички обекти да отворят врати тази година поради затруднения в сключването на договори за наем. вадратурата на новите площи надвишава почти два пъти съществуващите. Вниманието ще бъде фокусирано върху София, където ще бъде завършена повече от една четвърт от търговската площ в цялата страна. Представянето на трите големи проекта - "арфур Цариградско" и "Сердика център" в София и "Гранд мол" във Варна, ще е предопределящо в каква степен ще се развият плановете за разширяване на чуждите търговски вериги.

В началото на 2010 г. наемателите на главните *търговски улици* в София, Варна, Бургас и Пловдив не регистрираха съществена промяна в цените в сравнение с последното тримесечие на 2009 г. Прогнозите на посредниците за първото шестмесечие на тази година са свързани с развитието на нови формати - като ритейл паркове (търговски обекти, заемащи около и над 3 хил. кв. м площ, в които се представят поне три големи вериги), аутлети и дискаунт вериги от хранителния сегмент, които ще допринесат за редица структурни промени на пазара на търговски площи (Таблица 2).

Въпреки че 2009 г. беше рекордна със завършването на над 188 хил. кв. м *офиси* в София, обемите на предлагането ще останат високи в следващите 12 до 24 месеца. Причината е набраната инерция заради по-дългите периоди на строителство на сградите. Това означава, че общата наличност, която вече е надхвърлила 1 млн. кв. м в столицата, ще продължи да се разширява, допринасяйки най-съществено за увеличаването на средния за пазара коефициент на незаетост. Той вече стига 18% за целия град, с най-високо ниво в периферните райони, където в последните години имаше и най-голямо строителство. Незаетостта трайно ще се задържи над ниските равнища, характерни за края на 2007 г. Експерти прогнозираят, че наемът за офис от клас А ще намалее още до 13 евро/кв. м месечно. Офис пазарът в София показва първи признаци на възстановяване. Пазарните участници се опитват да станат по-гъвкави, за да поемат последствията от икономическата криза.

Предлагането в *логистичния и*

Таблица 2. Наемни нива на търговски площи (евро/кв.м) към 1 март 2010 г.

ГРАД	Търговски центрове	Централни търговски улици
София	41	90
Пловдив	27	50
Бургас	26	40
Варна	24	50

Източник: Colliers International

индустриалния сегмент отбеляза лек ръст, дължащ се на продължаващия спад в икономическата активност. Въпреки това този пазар продължава да бъде най-малко засегнат, тъй като остава слабо развит в сравнение с останалите сегменти. Понастоящем логистичните и индустриалните площи, в процес на изграждане, бележат ръст с около 157 хил. кв. м спрямо нивата от началото на 2009 г. Този резултат е постигнат благодарение на изграждането на няколко нови логистични центрове на дискаунт вериги. Бързото им разрастване ще доведе до заемане на близо 8% пазарен дял или на площ от приблизително 100 хил. кв. метра.

Нормативни промени. Действащият в страната Закон за енергийната ефективност налага изисквания и правила към енергийното потребление и разходи, а в отговор на тенденциите за намаляване на разходите се предвижда увеличаване броя на възобновяемите енергийни източници, внедряване на нови технологии, саниране и обновяване на стария сграден фонд. На заден план остава по-глобалната тема - устойчивост, от която самата енергийна ефективност е само част. Всяка държава залага в своите нормативни актове условия за енергийна ефективност и устойчиво строителство

УСТОЙЧИВ ПОДХОД

МЕСТОПОЛОЖЕНИЕ	- насърчаване на строителството върху вече използвана за същата цел земя, върху замърсени терени, терени с ниска екологична стойност.
ВОДА	- Насърчаване намаляването на потреблението, системи за навременно откриване на течовете, повторна употреба на питейна вода за други нужди.
ЕНЕРГИЯ	- Подобряване на цялостната енергийна ефективност на сградата, намаляване на емисиите въглероден диоксид от производството на енергия.
ТРАНСПОРТ	- близост до градски транспорт, наличие на велоалеи и алеи за разходка.
СТРОИТЕЛНИ МАТЕРИАЛИ	- използване на сертифицирани, възобновими и безвредни строителни материали.
ЗДРАВЕ И ТОНУС	- Вътрешни и външни фактори (светлина, шум, качество на въздуха, термален комфорт и т.н.).
ОТПАДЪЦИ	- рециклиране на отпадъците, изхвърлянето им на безопасно място.

и съответно налага сертифицирането на сградите като доказателство, че те отговарят на зададените критерии. Това, което липсва в българския закон, са всички тези правила за устойчивост, към които Европа се стреми. В Закона за енергийна ефективност например не са заложили критерии относно: водата, транспорта, отпадъците, строителните материали, като определящи за даден проект фактори, а те също са енергия. Това, на което българското законодателство обръща внимание, са определен брой мерки и механизми, ко-

ито целят единствено намаление на енергийното потребление в сградите. Факт е обаче, че въпреки промените и подобренията в нормативните актове това остават базови характеристики и далеч не отговарят на предизвикателствата на устойчивото развитие. А то означава поглед не само към самата сграда, но и към това, което се случва от момента на нейното проектиране, през строителството, експлоатацията, до разрушаването ѝ. Експертите предлагат да се предвидят различни характеристики, които биха допринесли за ефективността на сградата, като: място, където се строи; ориентация; използване на отпадните води; рециклиране на отпадъците; използване на алтернативни енергийни източници и др. За съжаление страната ни е една от малкото, които не могат да се похвалят със строителството на устойчиви сгради. Причините са: липса на информация за изискванията, оскъпяване на проекта, сложната икономическа обстановка и не на последно място - действащата в България нормативна уредба, която създава пречки при реализацията на инвестиционни проекти. Данъците и таксите се смятат на база данъчната оценка на сградата, а тя е по-висока, когато са използвани по-скъпи материали и технологии. През следващите години интересът към сертификационните системи ще нараства най-вече заради изискванията, които пазарът ще налага.

Туризмъ

Брой на туристите и приходи от туризмъ (обобщени данни за 2009 г.).

През 2009 г. **броят на чуждестранните туристи** в България е бил 5.738 млн., което представлява малък спад - с 0.7%, на годишна база спрямо 2008 г. Най-многобройни са били туристите от Румъния - 942 хил., следвани от Гърция - с 815 хил., и Германия - със 739 хил. (увеличение с 27.5%). От основните пазари нарастване има и при посещенията от Полша (с 71.2%), Франция (с 41.3%), Австрия (с 46.1%) и Унгария (с 3.5%) и др. Същевременно значително е намалял броят на туристите от скандинавските страни и Великобритания.

По данни на БНБ през 2009 г. **приходите** от международен туризмъ възлизат на 2.559 млрд. евро - това е с 0.9% повече в сравнение със същия период на 2008 г. Извън тази сума са приходите от българи от почивките в нашите курорти и от екскурзионните пътувания, които по прогнозни изчисления възлизат на близо 500 млн. евро.

Данните за броя и приходите от чуждестранни туристи дават основание на повечето експерти да отбележат, че на фона на финансово-икономическата криза в света и в България туризмът е един от отраслите, които са сравнително устойчиви в кризисни ситуации. ризата се отразява най-съществено върху строителството на нови туристически обекти, което намалява значително спрямо 2008 г. По оценки на експерти строителството в

туризма, в т.ч. новото, както и разширяването и модернизацията на съществуващи обекти през 2009 г. не надвишават 200 млн. лева.

Икономическата криза оказва влияние върху пътуванията на български граждани в чужбина. Те предпочетоха да останат в България, от което спечели родният туризъм. Българите предпочитат близки дестинации, защото те са по-изгодни, като едновременно с това намалява и времетраенето на почивката. **Разходите** на българските граждани за пътувания в чужбина през 2009 г. са намалели до 1.314 млрд. евро, което е с 18.7% по-малко спрямо 2008 г. Тези данни потвърждават спада в пътуванията на български граждани в чужбина, който се наблюдаваше през повечето месеци на предходната година.

През 2009 г. в страната са функционирали 3533 средства за подслон и места за настаняване с над 10 легла - хотели, мотели, къмпинги, хижи и други места за краткосрочно настаняване. Броят на стаите в тях е 126.1 хил., а на леглата - 287.4 хил. Общият брой на средствата за подслон и местата за настаняване през 2009 г. е с 316 (9.8%) повече в сравнение с 2008 г., а на стаите и леглата - съответно с 4652 (3.8%) и с 10 837 (3.9%) повече от предходната година.

Алтернативен туризъм. В значителна степен 2009 г. беше годината на активно развиващия се **алтернативен туризъм**. Приходите от екологичен, приключенски и селски туризъм на чуждестранните туристи, посетили през 2009 г. България, са между 13 и 15 млн. евро. Това е над 1.5% от приходите в целия туристически сектор.

През последните години хотелиерите все повече насочват поглед към възможностите, които алтернативният туризъм предлага на българските граждани. Проблемите, които съществуват в големите черноморски курорти, се компенсират с нови начини на организация и привличане на туристи. Презастрояването, недоброто качество на обслужването, недостатъчно квалифицираната работна ръка, липсата на добра инфраструктура и др. - всичко това са фактори, които влияят негативно върху туристическия продукт. По тази причина традиционната морска почивка за българите постепенно придобива друг вид и се преструктурира по следната схема: почивка на море за кратко + планински курорт + алтернативен туризъм. Българите все повече търсят атракции и забавления извън големите градове. Все повече български туристи се увличат и по екстремни приключения - конна езда, бързи скокове, рафтинг, скално катерене, байк обиколки и други. На пазара се очертава и нова група туристи, която сама набеязва маршрути на забележителности - туристите обикновено се обединяват в малки общности (семеино, професионално или по интереси). И в бъдеще туристическите оператори ще търсят повече възможности за привличане на български туристи чрез алтернативни форми на почивка и специални бонуси - спа, зим-

ни, летни пакети, както и безплатни спа услуги, атракции. Това е световна тенденция, която цели подобряване на качеството на услугата.

Данни за януари - февруари 2010 г. По данни на МИЕТ броят на чуждестранните туристи, посетили България през януари и февруари 2010 г., е 437.8 хил., което е със 7.8% повече в сравнение със същия период на миналата година. Най-много са били туристите от Сърбия - 45.3%, Македония - 41.5%, Русия и Израел. Това са преобладаващите туристи в българските зимни курорти. Основните причини за големия ръст на сръбски и македонски туристи е отпадането на визите за гражданите на тези държави. Ръст има и при туристите от Гърция (114 хил. и ръст от 4%), Румъния (48 хил. и ръст 2.6%), Великобритания (30 хил. и ръст 2.1%), Турция (30 хил. и ръст 9.9%), Украйна, Полша и др., които традиционно проявяват интерес към почивка в България.

Приходите от международен туризъм за януари са 103.9 млн. евро, което е с 8.2% повече в сравнение със същия месец на 2009 година.

Оценка за зимния сезон и очаквания за лятото. По предварителни оценки на експерти от отрасъла зимният туристически сезон е приключил със спад от 10%. Според тях това се дължи предимно на отлива на чужди туристи, но като се има предвид наличието до късно на снежна покривка, тези оценки вероятно са занижени. По всяка вероятност 2010 г. ще бъде отново трудна за туризма, най-вече поради силната конкуренция на регионалния пазар.

Туристите, които посещават България, продължават да бъдат по-нископлатежоспособни - с доходи под средните за европейските стандарти. Това обуславя и възможния спад на цените през летния сезон спрямо предходната година с около 5-6%. Други очаквани неблагоприятни моменти са "скъсяване" на сезона, ниска степен на запълване на легловата база на огромните хотели по Черноморието.

По всяка вероятност през лятото отново най-много ще бъдат германските туристи. При условие, че бъдат намалени цените на визите за руските граждани, е възможно да се отбележи съществено повишаване на броя им. Очаква се значително да нараснат и туристите от Сърбия и Македония.

Продължава, макар и с по-ниски темпове, обновяването на хотелиерската база - в момента се изграждат близо 20 нови хотела. По Черноморското крайбрежие има и значителен брой хотели, които са предложени за продажба (особено в Слънчев бряг). При настоящото състояние на пазара обаче трудно се намират купувачи, търси се коопериране с чуждестранни фирми. Реалните сделки с хотели са малко. През 2009 г. намаляха почти наполовина спрямо 2008 г. и продажбите на апартаменти в хотели, към които интерес проявяват предимно руски граждани.

Много добри перспективи съществуват за развитието на балнеоложкия и

спа туризма - и през 2010 г. интересът към него ще расте. Бяха построени множество хотели от висока категория, които предлагат отлични условия на туристите. Съществуват много добри предпоставки за развитието и на селския туризъм, особено около Смолян, Троян, Тетевен и др. Велико Търново се очертава като една от най-атрактивните културно-исторически дестинации.

По всяка вероятност ще се увеличи търсенето на далечни екскурзии от страна на български граждани, като тенденцията е да се търси най-изгодният ценови период. Вероятно изборът на българите ще остане стабилен към екзотичните дестинации, но целевата група ще се свие. Ще се запази, а при добри перспективи и завиши така нареченото съседско потребление, с акцент към Солун, Атина, Драма, Тасос и други. Спа и уелнес туризмът ще продължат да се развиват успешно, като се разшири потребителският кръг, ще се търси насочване към по-високоплатежоспособни групи.

Маркетинг и реклама. Участие в панаири и изложби. Перспективите за успешно представяне на българския туристически продукт са свързани с по-добрата координация между държавните институции и местната власт, както и с активното използване на оперативните програми, имащи отношение към туризма. Средствата за реклама, които държавата може да отдели от бюджета, са около 3 млн. лв. годишно. Очаква се по Оперативна програма "Регионално развитие" България да усвои 15-16 млн. лева за реклама на страната като туристическа дестинация.

Обикновено в началото на всяка година се провеждат повечето от най-големите туристически изложения. България участва в тях с амбицията да представи страната и да популяризира нейните възможности за привличане на чуждестранни туристи. Някои от тези изложения са: Международно туристическо изложение "Словакиятур 2010", на което България се представи с национален щанд. По принцип основният поток от словашки туристи се насочва към Черноморието, като Словакия е сред приоритетните за България пазари. За съжаление през първите 9 месеца на 2009 г. България е посетена от 47% по-малко словашки туристи в сравнение с 2008 г. Изложението разкрива потенциала на българските планински курорти, културния туризъм и балнеотуризма.

Друго голямо изложение, на което участва България, е международният туристически панаир "Matka 2010" ("Пътуване") в Хелзинки, където страната имаше рекламен щанд от 30 кв. м. Освен МИЕТ, съизложители бяха община Балчик, черноморски хотели и курорти, туроператори. За финландските туристи Испания е най-предпочитаната туристическа дестинация (29% пазарен дял). България се нарежда на 5-о място с 5.3% пазарен дял. Преди нея са Гърция (16.2%), Тайланд (9.4%), Турция (5.7%). Страната ни продължава да е трета от европейските дестинации по чартърни пътува-

ния, но в класацията не се включва Турция. За периода януари - ноември 2009 г. финландските туристи в България са били 48 хил.

Възможностите за целогодишен отдих България представи и на 39-ото международно туристическо изложение "Vakantiebeurs" - едно от най-големите в света, което се проведе в холандския град Утрехт. България се представи с щанд от 60 кв. м, като най-търсени са пакетите за море, културни обиколки, планински туризъм, ски туризъм.

Други международни изложения, на които страната участва през първите месеци на 2010 г., са в Берлин, Москва, Лондон.

През февруари в София се проведе XXV[≤] международна туристическа борса "Ваканция/СПА 2010". На борсата са участвали над 340 фирми - туроператори, регионални, местни браншови и продуктови туристически организации от цялата страна. 18% от фирмите са чуждестранни - от Гърция, ипър, Италия, Тунис, Турция, Израел и др.

Политика в туризма. Перспективите за развитието на туризма включват разработването и приемането на нов закон и ограничаване на презастрояването в националните курорти. Усилията против презастрояването ще се осъществяват съвместно от МИЕТ и МРРБ и ще бъдат насочени основно към подобряване на нормативната уредба. В новия Закон за туризма се очаква да бъдат засегнати проблемите за регламентиране на туристическото предлагане в страната, функциите и задачите на туристическите центрове и бюра, изискванията за националната представителност на сдруженията и създаването на национална туристическа организация, която да се занимава с маркетинга и рекламата на българския продукт. Основен акцент през годината ще бъде поставен и върху работата по стратегията за развитие на еко и селския туризъм, както и утвърждаването на стандартите за качество при балнео- и спа туризма.

Добри практики. В условията на икономическа криза редица държави предприемат специфични мерки в подкрепа на туристическия отрасъл. В Гърция например, с цел преодоляване на кризата хотелиерската палата предлага 11 мерки за подпомагане на туристическия сектор. Мерките включват намаляване на ДДС с 3% за подслон и храна в рамките на хотелиерските единици, развитие на стратегическа инфраструктура (гольф игрища, пристанища), подобряване на морските връзки и на основните пристанища, изготвяне на стимулиращи пакети за самолетни превози, както и бързо изготвяне на план за осигуряване на реда и безопасността в центъра на Атина.

Селско стопанство

Състояние на отрасъла. Въпреки че земеделието се оказва най-малко засегнатият от кризата сектор в националната икономика, оскъпеният кредитен

ресурс, непредвидимостта на климатичните условия, бавещата се комасация, продължаващото разпадане на старите напоителни системи и липсата на нови хидромелиоративни съоръжения, както и несигурността при изкупуването на земеделската продукция продължават да го правят силно рисково производство.

През четвъртото тримесечие на 2009 г. *делът на аграрния сектор в БДС* по текущи цени спадна до 3.7%, а в БВП - до 3%. По цени от 2008 г. обаче този дял е значително по-голям - съответно 4.8 и 4%, при 4.5 и 3.7% в края на 2008 година.

В периода преди активния земеделски сезон най-голямо значение имат климатичните условия. Зимата беше умерено студена и не се наблюдават измръзвания. Падналите обилни валежи през февруари и началото на март предизвикаха наводнения в много райони на страната. Засегнати са над 50 хил. дка изорани и засети земеделски земи с пшеница, ечемик, рапица и др., както и площи, подготвени за пролетна сеитба със слънчоглед. Сега се извършва рекултивирание на тези площи.

ато цяло *цените на зърното* се задържат сравнително високи поради съществуващата световна тенденция за тяхното нарастване. При царевичната причината е във все по-широкото ѝ използване като суровина за производството на биогорива. При пшеницата обаче, независимо от растящото потребление, цената на хлебното зърно в България остава сравнително ниска поради лошото (и по някои оценки - влошаващо се ежегодно) качество - над 50% от произвежданата у нас пшеница не може да се използва за брашно. Цената на слънчогледа също расте поради повишаване на търсенето.

ризата се отрази неблагоприятно на *пазара на земя*. Специализираните фондове за земеделска земя не бяха в състояние да финансират нови покупки, затова дейността им се съсредоточи в постигане на по-голяма концентрация и комасиране на площите в отделни райони. По този начин се търси повишаване на стойността на земята, тъй като се създава възможност за по-рационалното ѝ използване. Цената на окрупнените имоти (и арендата при тях) е 2-3 пъти по-висока от тази на дребните парцели. Фондовете при тежават вече около 2.1 млн. дка обработваеми площи, които дават под аренда след окрупняване. Все по-често срещано явление обаче е организирането на обработката на наличните площи от самите фондове.

Три са факторите, които може да повлияят на пазара на земя в бъдеще. Предлаганата като антикризисна мярка продажба чрез публичен търг на 100 хил. дка държавна земя вероятно ще раздвижи пазара. Приетите от правителството промени в Закона за опазване на земеделски земи, предвиждащи забрана на строежите на вятърни паркове и соларни инсталации върху най-плодородните земи (от първа до четвърта категория) и върху по-

ливни площи, също ще окажат влияние върху пазара на земя, тъй като ще ограничат търсенето ѝ с цел смяна на предназначението ѝ. Третият фактор е липсата на закон за комасацията и на яснота кога ще започне подготовката за него, а това пречи на създаването на ефективно земеделие, привличане на инвестиции в сектора, планиране и изграждане на пътна инфраструктура и поливни съоръжения.

Политика в областта на земеделието. В началото на февруари бяха пуснати националните доплащания към европейските *субсидии за преки плащания* на площ за 2009 г. Така общата субсидия за декар обработвана площ достигна почти 24 лв. Своите допълнителни субсидии получиха и стопаниците от високопланинските региони, които биват компенсирани заради това, че произвеждат продукция в необлагодетелстван район. За директни плащания през 2010 г. са предвидени 328 млн. евро от ЕС и 300 млн. лв. от националния бюджет, като към досегашните три схеми за национални доплащания (на хектар земеделска земя, за говеда и за овце и кози майки) се прибавят още три нови схеми - за тютюн, за крави с бозаещи телета и за клане и износ на говеда. Затягат се изискванията за подпомагане по различните схеми, като се следи за състоянието на площите (за целта се въвежда специална дефиниция за добро състояние на площите) и за идентифицирането на животните с ушни марки и тяхното регистриране във ферма, стопанисвана от кандидата за субсидия.

Млечният сектор получава допълнителна подкрепа. След промени в наредбата за реда и условията за отпускане на средства по мярка "Модернизиране на земеделските стопанства" по Програмата за развитие на селските райони производителите на мляко, които кандидатстват с проекти за инвестиции във фермите си, имат право на 50% субсидия, докато при всички останали случаи субсидията се намалява на 40%. В планинските и полупланинските райони помощта се увеличава от 65 на 75% от стойността на проекта. Увеличава се и авансовото плащане от 30 на 50%. Целта е да се подпомогнат онези ферми, в които се произвежда неотговарящо на изискванията на ЕС мляко и за които тече двугодишна отсрочка за съобразяване с изискванията.

В условията на криза Европейската комисия взе решение за въвеждане на нова *схема за подпомагане на производителите на краве мляко*. Разпределената за България сума е в размер на 3.6 млн. лв., като помощта ще се отпуска на фермери с индивидуална млечна квота, които са предоставили на мандрите или за директна продажба най-малко 20 хил. кг краве мляко през стопанската 2008-2009 година.

От стартирането на *Програмата за развитие на селските райони* досега са отворени 16 мерки с общ бюджет от 4.43 млрд. лв. Одобрените проекти са на стойност 1.5 млрд. лв., като 70% от тях вече са изплатени. Изчерпани

са средствата по две от тях - за млади фермери и за земеделска техника, а по девет от мерките няма одобрени проекти. След направения одит от страна на Европейската комисия се наложи да бъдат направени спешни корекции в почти всички наредби, за да се отстранят констатираните слабости в досегашното оценяване на проектите. За да се отговори на изискванията на европейските регламенти, трябваше да се разработи нова методология за определяне цената на заявената от фермерите селскостопанска техника, премахване на възможността свързани фирми да получават над допустимите субсидии по една мярка, изготвяне на точна оценка на икономическата жизнеспособност на бизнес плановете и за анализ на риска. Новите правила, постоянно променящите се изисквания и непрекъснатите съмнения за злоупотреби затрудняват земеделските стопани при кандидатстването с проекти по програмата и интересът към нея спада.

Покрай дебата по промените в Закона за генномодифицираните организми на дневен ред излезе въпросът за развитието на *биоизземелието*. Специална мярка от Програмата за развитие на селските райони - "Агроекологични плащания", предоставя средства за биоизземелие. До настоящия момент са усвоени под 2% от предвидените 450 млн. лв. По всеобщо мнение причината е в обърканите процедури, довели до масово отхвърляне на заявления за биоизземелие. Според Националния план за развитие на биологичното земеделие в България до 2013 г. 3% от всички продавани хранителни продукти трябва да бъдат биологично произведени, а 8% от земеделските земи да бъдат обработвани по биологичен начин. За изпълнението на плана беше предвиден и съответният финансов ресурс - 164 млн. лв. За 2010 г. няма заделени никакви средства, а като се има предвид затрудненият достъп до мярката от Програмата за развитие на селските райони, може да се твърди, че биоизземелието е сектор, който е принуден да се справя сам, без никаква подкрепа.

Фонд "Земеделие" ще продължи да предоставя нисколихвени *инвестиционни заеми* по проекти в областта на растениевъдството, животновъдството и за покупка на земеделска техника, но лихвата се вдига от 3 на 6%. Причината е в изтичането на тригодишния гратисен период за предоставяне на държавна помощ в селското стопанство, а лихвата от 3%, която е под референтните прагове за ЕС, се смяташе именно за такава. Предвиденият за годината кредитен ресурс е на стойност 80 млн. лева.

Рискът от загуба на продукцията в резултат на природни бедствия и неблагоприятни климатични условия винаги е съществувал, но застрахователната култура в земеделието си остава на много ниско ниво (по някои оценки под 20% от земеделската продукцията се застрахова, и то главно заради изискванията при предоставяне на средства по европейските програми). Затова от МЗХ обмислят да бъде въведена минимална задължителна *застраховка*

за земеделска продукция. В подкрепа на земеделските производители беше разработена схема за съфинансиране на застрахователни премии при застраховане на селскостопанска продукция. Тази схема за предоставяне на държавна помощ в размер на 33.6 млн. лв. за период от 4 години беше одобрена от Европейската комисия през февруари 2010 г. Фонд "Земеделие" ще съфинансира до 80% от разходите по сключване на полицата. От схемата могат да се възползват производителите на плодове и зеленчуци, тъй като рискът при това производство е по-голям (застраховането на лозя се подпомага от Националната програма за лозаро-винарския сектор).

Регионална политика и европейски фондове

Стратегия "Европа 2020". В края на март 2010 г. лидерите на ЕС подкрепиха предложената от Европейската комисия Стратегия "Европа 2020" за икономическото развитие на съюза през следващите 10 години. В документта се посочва, че най-тежката икономическа и финансова криза от десетилетия засегна сериозно Европа и доведе до рязко свиване на икономиката. Процентът на безработицата се очаква да достигне двуцифрени стойности през 2010 г. - равнище, непознато през последните десет години. В тези условия Е предлага своите виждания и приоритети през следващите 10 години. Изходът от кризата трябва да доведе до "нова устойчива социална пазарна икономика - по-интелигентна и по-икономична, в която развитието ще бъде резултат от иновациите и по-доброто използване на ресурсите". Нужни са нови източници на растеж. В документа са определени ключовите приоритети на ЕС, които са съсредоточени в следните области:

- Създаване на стойност чрез основаване на растежа върху знанието. Необходимо е активно да се използва потенциалът на образованието, изследванията и цифровата икономика.

- Повече възможности за хората в отворени за всички общества. Придобиването на нови умения, насърчаването на творчеството и иновациите, развитието на предприемачески дух и гладък преход от едно работно място към друго имат ключово значение и осигуряват по-голяма адаптивност.

- Изграждане на конкурентоспособна, свързана и по-екологична икономика. ЕС трябва да се конкурира по-успешно и да увеличи производителността чрез по-ниско и по-ефективно потребление на невъзобновяема енергия и ресурси в свят, в който енергията и ресурсите имат висока цена и конкуренцията е голяма. Това ще стимулира растежа и ще помогне да се постигнат целите, свързани с околната среда, а ползите ще се усетят във всички сектори - от традиционните производства до новосъздадените високотехнологични предприятия. Подобряването и свързването на инфраструктурите, намаляването на административната тежест и ускоряването на навлизането на иновациите на пазара също ще допринесат за осъществява-

не на този приоритет.

Конкретните цели, които са заложили в Стратегията, предвиждат: постигане на 75% заетост на мъжете и жените на възраст между 20 и 64 години; публични и частни инвестиции в наука и развойна дейност в размер на 3% от БВП; по отношение на климата - постигането на т. нар. цели "20/20/20", или съкращаване на емисиите въглероден диоксид с 20% в сравнение с нивата от 1990 г., увеличаване дела на енергията от възобновяеми източници до 20% и намаляване на консумацията на енергия с 20%.

Според Е управлението на Стратегията "Европа 2020" трябва да бъде поето от Европейския съвет, който ще направлява "ЕС 2020", като на основата на предложения от комисията взема основните решения и определя целите. За всяка от тези цели държавите са приканени да определят национални петгодишни цели, отговарящи на различните условия, в които се намират, и на изходните им позиции. Комисията и Европейският съвет ще наблюдават ежегодно напредъка в държавите членки и на равнище ЕС.

Междинен доклад на Е за България. Поредният доклад на Е за напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка беше представен в края на март 2010 г. Докладът отчита, че през последните месеци България е предприела важни инициативи, които показват воля за реформи. Същевременно в доклада се посочват недостатъчните резултати по отношение на съдебната система и способността ѝ да разследва и издава осъдителни присъди за корупция по високите етажи на властта и организираната престъпност.

Съдебна система. В сферата на съдебната реформа България извърши промени в Наказателно-процесуалния кодекс, за да съкрати и оптимизира ефективността на следствието и съдебното производство. През последните месеци продължиха проверките на съдилища и прокуратури и те доведоха до многобройни препоръки и нарастващ брой дисциплинарни производства срещу магистрати. От средата на 2009 г. България е предприела мерки за повишаване на обективността при годишното атестиране на магистратите. Резултатите от тези мерки обаче все още не могат да бъдат оценени.

Борба срещу корупцията. Що се отнася до борбата с корупцията и организираната престъпност, България има намерение да бъде по-ефективна в конфискуването на имущество, придобито от престъпна дейност. Страната е взела решение да укрепи структурите на прокуратурата със създаването на съвместни екипи за разследване на корупция и организирана престъпност. Предприета е и структурна реформа на Националната агенция за приходите и Агенция "Митници" и е започнала работа по всеобхватна стратегия за борба срещу корупцията и организираната престъпност. Въпреки че през последните месеци се осъществяват нови разследвания и са повдигнати обвинения за корупция по високите етажи на властта и организираната

престъпност, забавянето при важни дела продължава.

Необходимо е реформите, препоръчани от Е , да се превърнат в национален приоритет и да бъдат предприети в повече области, за да се постигне пълно реформиране на съдебната система. В рамките на механизма за сътрудничество и проверка за България бяха направени следните препоръки, които страната трябва да изпълни:

- Приемане на изменения в онституцията, които премахват всички двусмислия по отношение на независимостта и отчетността на съдебната система.
- Гарантиране на по-прозрачен и ефективен съдебен процес чрез приемане и прилагане на нов Закон за съдебната власт и на нов Граждански процесуален кодекс. Докладване за въздействието на тези нови закони и на Наказателно-процесуалния кодекс и Административнопроцесуалния кодекс преди всичко върху досъдебната фаза.
- Продължаване на реформата на съдебната власт с цел повишаване на професионализма, отчетността и ефективността. Оценяване на въздействието на тази реформа и публикуване на резултатите всяка година.
- Провеждане на професионални и безпристрастни разследвания по обвинения в корупция на високо равнище. Докладване за вътрешни проверки на публичните институции и за огласяване на имуществото на високопоставени длъжностни лица.
- Вземане на по-нататъшни мерки за предотвратяване и борба с корупцията, особено по границите и в местното управление.
- Прилагане на стратегия за борба с организираната престъпност, насочена към тежките престъпления, изпирането на пари, както и върху системното конфискуване на имуществото на престъпниците.

Изпълнение на оперативните програми. В началото на 2010 г. Е даде положителна оценка за съответствие на всички оперативни програми, което на практика размрази европейските средства за България. Сега вече страната може да използва пълния финансов ресурс по 7-те оперативни програми (без положителните оценки можем да използваме само 20% от парите като авансови плащания). Предвидените средства по отделните програми са: ОП "Околна среда" - 1.466 млрд. евро; ОП "Административен капацитет" - 123 млн. евро; ОП "Регионално развитие" - 1.6 млрд. евро; ОП "Техническа помощ" - 56.8 млн. евро; ОП "Транспорт" - 2 млрд. евро; ОП "Конкурентоспособност" - 1.3 млрд. евро. Специално по ОП "Регионално развитие" се очаква до края на 2010 г. да бъдат разплатени общо 200 млн. евро и да се сключат договори за 750 млн. евро.

ъм началото на 2010 г. по 7-те оперативни програми са изплатени близо 208 млн. евро, което представлява едва 2.6% от предвидените средства за три години.

Полагат се сериозни усилия за подобряване на процеса по усвояване на средства от европейските фондове: през март беше назначен министър по управление на средствата от ЕС, създадена беше постоянна работна група, която контролира изразходването на европейски средства. Изготвени са общи насоки за избягване на конфликт на интереси, създадени са и указания за тълкуване на понятието "конфликт на интереси".

Независимо от усилията България продължава да бъде най-изостанала от всички страни - членки на ЕС, по отношение усвояването на еврофондовете. Това донякъде може да бъде обяснено с обстоятелството, че страната е нов член на ЕС и ѝ липсва необходимият опит. България има закъснение и със самото изпълнение на проектите, става дума най-вече за големи инфраструктурни проекти от Оперативна програма "Транспорт" и Оперативна програма "Околна среда". Може да се отбележи по-значителният напредък при строителството на магистрала "Тракия" и софийското метро (в следващите месеци ще се направят съществени плащания по него). Изпълнението на сегашния програмен период изтича през 2013 г., а за подготовката на един инфраструктурен проект са необходими 3-4 години. Това означава, че трябва да се започне подготовката на проекти по "Транспорт" и "Околна среда" за следващия програмен период 2014-2020 г., за да не се получи ново забавяне и загуба на средства. Необходимо е използването на ресурсите от България да стане по-ефективно, по-прозрачно и целесъобразно. Това означава работа в партньорство - икономическите и социалните партньори трябва да работят заедно и да информират обществото както за успехите, така и за проблемите. Постигнати са известни успехи при изграждането на работещ механизъм за сътрудничество между управляващите органи на програмите и местната власт. Трудности съществуват при партньорството с бизнеса, тъй като той по-трудно формулира общи позиции.

Сериозно закъсняват разплащанията по еврофондовете - става дума за равнището на разплащанията по оперативните програми и скоростта, с която средствата стигат до бенефициентите. Сравнително добре протича процесът на договаряне, но процесът на разплащане се осъществява изключително бавно. Проблемът е преди всичко в капацитета на бенефициентите да се отчитат и на органите, които отчитат техните разходи, бързо да ги придвижват към комисията за плащане. Именно в тази насока ще бъдат предприети съществени мерки. Правят се анализи в управляващите органи на какво се дължи забавянето и как то да бъде преодоляно.

С цел по-голяма прозрачност и ефективен контрол в периода от март до 30 юни трябва да се извършат одити по 7-те оперативни програми. За този срок ИА "Одит на средствата от ЕС" ще трябва да провери 65 проекта по ОП "Регионално развитие"; 15 проекта по ОП "онкурентоспособност"; 33 проекта по ОП "Транспорт"; 120 проекта по ОП "Развитие на човешките

ресурси". По ОП "Околна среда" не се планира да се извърши одит до месец юни. Вече приключва одитът на агенцията по Програма САПАРД, който е започнал в началото на годината. Над 200 досиета попадат в извадката, като до 15 април трябва да се изпрати докладът по проверката в Е .

През 2010 г. Сметната палата също ще извърши над 30 одита в областта на управлението на европейските фондове. Повечето от одитите ще обхващат периода от 1 януари 2007 г. и ще засегнат следприсъединителните програми. Целта на Сметната палата е да се покрият всички оперативни програми в техните най-рискови области.

Стратегия за децентрализация. В началото на годината беше обсъдена обновената Стратегия по децентрализация в периода 2010-2013 г. В нея е предвидено общините да получат значително по-големи правомощия - те ще могат да концесионират плажове; сами да извършват търгове за пътно почистване; да контролират определени строежи, както и редица други дейности, които в момента са в правомощията на държавата. Според това колко качествено изпълняват своите ангажименти те ще получават средства от държавния бюджет. След приемането на новата стратегия екип от експерти на различни ведомства ще подготви конкретна програма за изпълнението ѝ.

Предстои да стане ясно кои публични услуги ще бъдат прехвърлени за управление на местно ниво. Общините, които предоставят по-добри услуги, ще получават повече пари от държавата. За оценка на качеството на услугите ще бъдат разработени индикатори. Целта е да бъдат повишени приходите на общините, но не механично, а чрез ново преразпределение на функциите и отговорностите. Прехвърлянето на услуги към местната власт ще предизвика промяна в близо 20 закона, като този процес трябва да приключи най-късно до септември 2010 г., за да се отрази в бюджет 2011.

Предвижда се да нарасне ролята на общините, организирани в 6-те района за планиране, в процеса на планиране на проектите за **европейските програми** и нужното за тях финансиране. В момента България е свръхцентрализирана държава и е забавила 12 години определени реформи в децентрализацията. Общините могат да се справят и с услуги, свързани със създаването на доброволни противопожарни формирования и на общинска полиция, с което да се гарантира сигурността на жителите на големите и особено на по-малките населени места.

91% от абонатите ни
са с висше образование

91% си пазят старите
броеве на „Мениджър“

95% споделят своя
„Мениджър“ с колега,
приятел или член на
семейството

* Данните са от online проучване на „Мениджър“

Тел. 02/983 13 05,
e-mail: adv@manager.bg, www.manager.bg

МЕНИДЖЪР.